

Hallituksen esitys eduskunnalle nuorisorangaistusta koskevan lainsäädännön muuttamista koskevaksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi rikoslakia, nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettua lakia ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettua lakia.

Esityksen mukaan nuorisorangaistuksen käyttöä tehostettaisiin pidentämällä rangaistuksen enimmäiskesto yhdestä vuodesta kahteen vuoteen. Nuorisorangaistuksen tuomitsemisen harkintaa ohjattaisiin aikaisempaa selkeämmin. Nuorisorangaistuksen pääasiallisena kohderyhmänä olisivat edelleen alle 18-vuotiaana rikoksen tehneet nuoret, jotka tarvitsevat intensiivistä tukea sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi. Nuorisorangaistus voitaisiin tuomita jatkossa rikoksen moitittavuuteen liittyvien tekijöiden perusteella silloin, kun rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisemmat rikokset puoltavat nuorisorangaistuksen tuomitsemista ja ehdollista vankeutta yksin on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena. Rikoksen vakavuus lisättäisiin siis vaihtoehtoiseksi perusteeksi tuomita nuorisorangaistus. Ehdotusten tavoitteena on, että nuorisorangaistus tulisi laajemmin huomioitavaksi seuraamusvaihtoehdoksi sen pääasiallisessa kohderyhmässä. Tavoitteena on myös lisätä rangaistuksen käyttöä erityisesti ensimmäistä kertaa rikokseen syyllistyneiden kohdalla ja tapauksissa, joissa rikoksesta tai samalla kertaa käsiteltäviksi tulevista rikoksista on odotettavissa 1–2 vuotta ehdollista vankeutta.

Seuraamusselvityksen laatimista ja sisältöä koskevia säännöksiä selkeytettäisiin. Jatkossa alle 18-vuotiaana epäillyn rikoksen tehneiden nuorten kohdalla arvioitaisiin säännönmukaisesti heille suunnattujen seuraamusvaihtoehtojen tarkoituksenmukaisuutta. Viranomaisyhteistyötä ja nuoren ohjaamista rikoksetonta elämää tukevan toiminnan pariin lisättäisiin seuraamusselvityksenmenettelyssä. Seuraamusselvityksen ajantasaisuuteen kiinnitettäisiin jatkossa enemmän huomiota.

Nuorisorangaistuksen sisältöön lisättäisiin rikoksetonta elämää tukevaa toimintaa ja opiskeluun ohjaamista. Seuraamukseen sisällytettäisiin myös mahdollisuus suorittaa osa rangaistuksesta hoitamalla päihteiden riippuvuustasoista käyttöä. Työn tekemiseen perehtyminen olisi edelleen osa nuorisorangaistusta eikä siitä poikkeaminen olisi jatkossa mahdollista. Tehokkaan ja vaikuttavan täytäntöönpanon edellyttämä jousto valvontatoimien väljentämiseksi ja lisäämiseksi mahdollistettaisiin aikaisempaa selkeämmin.

Ehdotetuilla muutoksilla toteutetaan pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjaus, jonka mukaan hallitus kehittää nuorisorangaistussäätelyä siten, että teon vakavuus korostuu nykyistä paremmin, esimerkiksi tuomalla sen piiriin yhdyskuntapalvelun elementtejä ja lisäämällä sen käyttöä.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2027. Lakien täytäntöönpanon vaatimien toimien vuoksi lait voivat kuitenkin tulla voimaan aikaisintaan kuuden kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
PERUSTELUT	5
1 Asian tausta ja valmistelu	5
1.1 Tausta	5
1.2 Valmistelu	5
2 Nykytila ja sen arviointi	6
2.1 Alaikäinen ja nuori rikosprosessi- ja seuraamusjärjestelmässä	6
2.1.1 Kansainvälisistä velvoitteista ja suosituksista rikoksesta epäillyn ja rikoksesta tuomitun ollessa 15 – 17-vuotias	6
2.1.2 Kansallisen lainsäädännön lähtökohdat	7
2.1.3 Rikosepäilystä ja esitutkinnasta	8
2.1.4 Syyteharkinnasta ja tuomioistuinkäsittelystä	10
2.1.5 Yleistä seuraamuksista ja niiden määrittämisestä	10
2.1.5.1 Rangaistuksen määrittäminen	10
2.1.5.2 Rangaistuslajeista ja lajinvalinnasta	11
2.2 Nuorisorangaistus	14
2.2.1 Säättämisen tausta	14
2.2.2 Nuorisorangaistukseen vaikuttaneista lainmuutoksista	16
2.2.3 Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittäminen	17
2.2.4 Tietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa ja viranomaisten välillä seuraamusselvityksessä	20
2.2.5 Nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytykset	22
2.2.6 Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano, kesto ja sisältö	24
2.2.7 Velvollisuuksien rikkominen ja rangaistuksen keskeytyminen	26
2.2.8 Nuorisorangaistuksen sijaan tuomittava rangaistus	27
2.2.9 Nuorisorangaistuksen suhde seuraamusjärjestelmän ulkopuolisiin toimiin	29
2.2.9.1 Seuraamusjärjestelmän ulkopuolisesta hoidosta, palveluista ja tukitoimista osana seuraamusta	29
2.2.9.2 Lastensuojellustien toimenpiteiden ja nuorisorangaistuksen suhde	31
2.2.9.3 Sovittelu	32
2.2.9.4 Viranomaisten yhteistyömalleista	33
2.3 Tilastotietoja nuorisorangaistuksesta ja nuorten seuraamuksista	34
2.3.1 Alle 18-vuotiaiden rikoksentekijöiden rangaistuksista	34
2.3.2 Tuomitut nuorisorangaistukset	36
2.3.3 Seuraamusselvitysten määrät	36
2.4 Nuorisorangaistukseen verrattavat seuraamukset muissa Pohjoismaissa	37
2.4.1 Johdanto	37
2.4.2 Ruotsi	37
2.4.3 Tanska	39
2.4.4 Norja	41
2.4.5 Yhteenveto	42
2.5 Nykytilan arviointi	43
2.5.1 Viranomaisyhteistyö alaikäisten ja nuorten rikosasioissa	43

2.5.2 Seuraamusselvitys nuorisorangaistuksen vähäisen käytön syynä	44
2.5.2.1 Nuorisorangaistuksen valikoitumisen ongelmat.....	44
2.5.2.2 Syyttäjän harkinta seuraamusselvityksen pyytämisessä	45
2.5.2.3 Rikosseuraamuslaitoksen arvio nuoren tilanteesta	46
2.5.2.4 Lapsidirektiivi ja nuoren seuraamusselvitys.....	48
2.5.3 Nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiin liittyvät ongelmat	49
2.5.4 Nuorisorangaistuksen rakenne – täytäntöönpano ja sisältö	52
2.5.4.1 Rikoksettoman elämän tukeminen.....	52
2.5.4.2 Päihde- ja riippuvuushoito tai -palvelut rangaistusaikana	54
2.5.4.3 Nuorisorangaistuksen tehokas täytäntöönpano.....	55
2.5.4.4 Nuorisorangaistuksen keskeytyminen	55
2.5.5 Prosessien kestoon liittyvistä haasteista	56
3 Tavoitteet.....	57
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset.....	57
4.1 Keskeiset ehdotukset	57
4.1.1 Rikoslain muutokset	57
4.1.2 Seuraamusselvitykseen liittyvät muutokset	58
4.1.3 Täytäntöönpanolain muutokset ja nuorisorangaistuksen sisältö.....	59
4.2 Pääasialliset vaikutukset	60
4.2.1 Yhteiskunnalliset vaikutukset ja vaikutukset rikollisuuteen.....	60
4.2.2 Vaikutukset ihmisryhmiin ja erityisesti lapsiin	61
4.2.3 Viranomaisvaikutukset	63
4.2.4 Taloudelliset vaikutukset	65
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot.....	67
5.1 Nuorisorangaistuksen laajentaminen ikäryhmään 18–20	67
5.2 Sähköinen valvonta osaksi nuorisorangaistusta.....	67
5.3 Nuoria koskevan seuraamusjärjestelmän kokonaistarkastelu.....	68
5.4 Nuorisorangaistuksen sisällöllinen kehittäminen	69
6 Lausuntopalaute.....	70
6.1 Lausuntokierros	70
6.2 Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto.....	72
6.2.1 Tiivistelmä lausunnosta	72
6.2.2 Lausunnon huomion ottaminen	73
7 Säännöskohtaiset perustelut.....	73
7.1 Rikoslaki	73
7.2 Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä	77
7.3 Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta.....	82
8 Lakia alemman asteinen sääntely	85
9 Voimaantulo	86
10 Toimeenpano ja seuranta	86
11 Suhde muihin esityksiin	86
11.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä	86
11.2 Suhde talousarvioesitykseen	86
12 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys.....	86
LAKIEHDOTUKSET	90
1. Laki rikoslain 6 luvun muuttamisesta.....	90

2. Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain muuttamisesta	91
3. Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta	93
LIITTEET	95
RINNAKKAISTEKSTIT	95
1. Laki rikoslain 6 luvun muuttamisesta	95
2. Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain muuttamisesta	96
3. Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta	100
ASETUSLUONNOS	103
Valtioneuvoston asetus yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta	103

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa nuoriso- ja jengirikollisuuden lisääntyminen on tunnistettu vakavaksi ongelmaksi ja hallitusohjelma sisältää lukuisia kirjauksia sen vähentämiseksi. Hallitusohjelman turvallisuutta ja kriisinkestävää oikeusvaltiota koskevan jakson mukaan nuorisorangaistussääntelyä kehitetään siten, että teon vakavuus korostuu nykyistä paremmin, esimerkiksi tuomalla sen piiriin yhdyskuntapalvelun elementtejä ja lisäämällä sen käyttöä.

Valtioneuvosto teki periaatepäätöksen nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi koskevan toimenpideohjelman hyväksymisestä (Valtioneuvoston periaatepäätös OM/2024/74 (VN/24165/2023) ja Toimenpideohjelma nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027, Mietintöjä ja lausuntoja, Oikeusministeriön julkaisuja 2024:13 (jäljempänä Toimenpideohjelma nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi) <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-847-1>). Toimenpiteen 35 mukaan nuorisorangaistussääntelyä kehitetään siten, että teon vakavuus korostuu nykyistä paremmin, esimerkiksi tuomalla sen piiriin yhdyskuntapalvelun elementtejä ja lisäämällä sen käyttöä. Toimenpiteen 11 mukaan kehitetään 15–20-vuotiaista epäillyistä laadittavaa seuraamusselvitystä siten, että moniammatillinen yhteistyö nuoren tilanteen selvittämiseksi toteutuu ja tehostuu. Selvitetään ja tarvittaessa hyödynnetään tässä myös Tanskassa käytössä olevan ns. nuorisorikoslautakunnan malleja ja muita mahdollisia keinoja sitouttaa nuori seuraamusten ulkopuolella toteutettaviin rikoksista irrottautumista tukeviin interventioihin, mahdollisuuksien mukaan jo ennen seuraamuksen täytäntöönpanoa ja sen jälkeen.

Nuorisorangaistuksen vähäiseen käyttöön on kiinnitetty huomiota myös eräiden aikaisempien lakien valmistelussa. Esimerkiksi yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain säätämisen yhteydessä eduskunnan lakivaliokunta piti tärkeänä, että nuorisorangaistuksen vähäisen käytön syyt kartoitetaan ja ryhdytään niiden edellyttämiin toimenpiteisiin seuraamuksen käytön edistämiseksi (LaVM 18/2014 vp).

1.2 Valmistelu

Oikeusministeriö asetti 8.7.2024 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella nuorisorangaistusta koskevat lainsäädäntömuutokset, joilla toteutetaan edellä mainitut hallitusohjelman sekä nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi laaditun toimenpideohjelman kirjaukset (VN/27263/2023-OM-8). Työryhmän yksimielinen mietintö lähetettiin lausunnoille lokakuussa 2025 (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:54 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-481-7>). Lakiesitys on viimeistelty oikeusministeriössä virkatyönä työryhmämietinnöstä saatu lausuntopalaute huomioiden. Lausunnoista laadittu tiivistelmä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2026:11 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-435-0>), julkaistiin 11.2.2026. Lausuntopalautetta ja niiden huomioon ottamista jatkovalmistelussa on tarkemmin selostettu jäljempänä lausuntopalautetta koskevassa jaksossa.

Valmistelussa on lisäksi huomioitu oikeusministeriön julkaisema emeritusprofessori OTT Tapio Lappi-Seppälän laatima selvitys nuorten seuraamusjärjestelmästä sekä Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin (jäljempänä Krimo) aihepiiriä koskeva tutkimus (Lappi-Seppälä, Tapio: Selvityksiä nuorten seuraamusjärjestelmästä ja sen soveltamisesta ikäryhmässä 15–17,

OM, Selvityksiä ja ohjeita 2024:24 (jäljempänä Lappi-Seppälä 2024) <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-153-3>; Halén, Anna – Tuomala, Saira – Tyni, Sasu – Laurila, Tuomas: Nuorisorangaistus ja valvonnalla tehostettu ehdollinen vankeusrangaistus alaikäisten ja nuorten seuraamuslajeina, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, katsauksia 56/2023, <http://hdl.handle.net/10138/569960> (jäljempänä Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024)). Selvityksissä on kartoitettu muun ohella nuorisorangaistuksen vähäisen käytön syitä.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Alaikäinen ja nuori rikosprosessi- ja seuraamusjärjestelmässä

2.1.1 Kansainvälisistä velvoitteista ja suosituksista rikoksesta epäillyn ja rikoksesta tuomitun ollessa 15 – 17-vuotias.

Lapsia ja nuoria koskevissa kansainvälisissä velvoitteissa erityisen suojelun kohteena ovat alaikäiset eli alle 18-vuotiaat. Suomi on ratifioinut yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen lapsen oikeuksista (Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista, SopS 59-60/1991, jäljempänä LOS). Pääperiaatteet sopimuksessa ovat syrjinnän kieltä (2 artikla), lapsen etu (3 artikla), oikeus elämään sekä hengissä säilymiseen (6 artikla) ja osallistumisoikeus (12 artikla). Yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Velvoite koskee siten niin lainsäätäjää, poliisia, sosiaalihuollonviranomaista kuin tuomioistuimiakin.

Yleissopimus edellyttää lisäksi muun muassa, ettei lasta saa rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Lapselta ei saa riistää hänen vapauttaan laittomasti tai mielivaltaisesti. Lapsen pidättämisessä, vangitsemisessä tai muussa vapaudenriistossa tulee noudattaa lakia ja näihin toimiin voidaan turvautua vasta viimesijaisena ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona. Vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta on kohdeltava inhimillisesti ja ihmisarvoa kunnioittaen sekä ottaen huomioon hänen ikäistensä tarpeet. Jokaisella lapsella, jonka epäillään tai on todettu syyllistyneen rikokseen, on oikeus tulla kohdelluksi tavalla, joka edistää hänen ihmisarvoaan ja arvokkuuttaan, joka vahvistaa lapsen kunnioitusta muiden ihmisoikeuksia ja perusvapauksia kohtaan. Lisäksi lapsen kohtelussa tulee ottaa huomioon hänen ikänsä sekä pyrkimys edistää hänen yhteiskunnallista sopeutumistaan. Yleissopimuksen hyväksyneet sopimusvaltiot ovat lakien säätämässä, viranomaisten menettelytapojen kehittämässä ja laitosten perustamisessa sitoutuneet edistämään toimintatapoja, jotka soveltuvat erityisesti rikoksesta epäiltyjen ja tuomittujen lasten kohteluun (37 ja 40 artikla).

Lapsen oikeuksista säädetään muissakin kansainvälisissä sopimuksissa. Yhdistyneiden kansakuntien TSS-sopimuksessa on säännös lapsen oikeudesta suojeluun ja hyvinvointiin (Yhdistyneiden kansakuntien taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus SopS 6/1976, 10 artikla 3 kohta). Myös yhdistyneiden kansakuntien KP-sopimuksessa säädetään lapsen oikeudesta suojeluun. Sopimuksessa edellytetään myös muun muassa sitä, että syytetyt nuoret henkilöt on pidettävä erillään aikuisista ja heidän tapauksensa on ratkaistava mahdollisimman nopeasti (Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 7–8/1976, 10 artikla ja 24 artikla).

Euroopan peruskirjassa määrätään lasten sosiaalisten oikeuksien suojelusta (Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja, SopS 78-80/2002). Myös Euroopan ihmisoikeussopimus sisältää säännöksiä lapsen ja nuoren asemasta ja kohtelusta. Lapsen vapaus on mahdollista

riistää lain nojalla hänen kasvatuksensa valvomiseksi tai hänen pidättämisekseen lain nojalla toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi saattamista varten. Oikeudenkäynnin julkisuudesta todetaan, että julkisuudesta voidaan poiketa muun muassa nuorten henkilöiden etujen niin vaatiessa (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18/1990, 5 ja 6 artikla).

Nuorten rikosoikeusjärjestelmää koskevia suosituksia on annettu Euroopan neuvoston ministerikomiteassa. Euroopan neuvoston ministerikomitea antoi vuonna 2003 suosituksen keinoista käsitellä nuorten rikoksia ja nuoriso-oikeuden roolista (Recommendation CM/Rec(2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice <https://search.coe.int/cm?i=091259488020e7c6>). Suosituksen mukaan rikosoikeusjärjestelmä ei tarjoa riittävästi nuorten rikoksentehtäjäiden käsittelyyn soveltuvia keinoja. Nuorten rikoksiin liittyy sellaisia sosiaalisia ja koulutuksellisia tarpeita, joita aikuisilla ei ole. Lisäksi nuorten rikoksentehtäjäiden asioiden käsittelyssä korostuu viranomaisten välinen yhteistyö. Euroopan neuvoston ministerikomitea antoi vuonna 2008 suosituksen seuraamusten tai toimenpiteiden alaisia nuoria rikoksentehtäjiä koskevista eurooppalaisista säännöistä (Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures. <https://search.coe.int/cm?i=09000016805d2716>). Suositusten mukaan kaikissa toimenpiteissä on huomioitava lasten ja nuorten etu. Suosituksissa on muun ohella lausuttu, että nuorille määrättävissä seuraamuksissa rikollisuuden ennaltaehkäisy, yhteiskuntaan sopeutuminen ja kouluttaminen ovat ensisijaisia tavoitteita ja vapaudenmenetys on viimesijainen keino. Rangaistusten sijaan tulee painottaa koulutusta, sosiaalista integraatiota ja kuntoutusta. Seuraamusten tai toimenpiteiden määräämisen ja täytäntöönpanon on perustuttava nuorten rikoksentehtäjäiden etuun ja oltava oikeassa suhteessa rikkomusten vakavuuteen (suhteellisuusperiaate). Nuorten yksilölliset taustat, tarpeet ja kehitysvaihe tulee huomioida seuraamuksessa. Lisäksi nuoria tulee osallistaa päätöksentekoon, perheitä ja yhteisöjä osallistaa nuoren tukemiseen ja viranomaisten tulee toimia moniammatillisesti yhteistyössä nuorten asioiden käsittelyssä.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on julkaissut vuonna 2019 yleiskommentin nro 24, joka koskee lapsen oikeuksia rikosoikeusjärjestelmässä. Yleiskommentissa nostetaan useassa kohtaa esiin vankeusrangaistukselle vaihtoehtoisten seuraamuksien merkitys ja korostetaan valtioiden velvollisuutta ottaa päätöksissään huomioon ensisijaisena harkintaperusteena lapsen etu – myös silloin, kun lapsen epäillään syyllistyneen rikokseen.

2.1.2 Kansallisen lainsäädännön lähtökohdat

Suomen perustuslain (731/1999, jäljempänä PL) 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Saman pykälän 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Muita lasten kannalta tärkeitä perustuslain kohtia ovat muun muassa 16 §:n sivistykselliset oikeudet. Pykälässä säädetään jokaisen oikeudesta maksuttomaan perusopetukseen sekä toisaalta oppivelvollisuudesta, josta säädetään lailla. PL:n 19 § koskee oikeutta sosiaaliturvaan. Pykälän 3 momentin mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Rikosoikeudellisen sääntelyn kannalta keskeisiä perusoikeuksia ovat muun muassa PL 7 §:n oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, 8 §:n rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja PL 21 §:n oikeusturva.

Suomen lainsäädännössä lapsia rikosoikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltaessa keskeisiä ikärajoja ovat 15 ja 18 vuotta. Rikoslain (39/1889, jäljempänä myös RL) 3 luvun 4 §:n 1

momentin mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt viisitoista vuotta. Alle 15-vuotiaan tekemäksi epäiltyä rikollista tekoa voidaan selvittää esitutkinnassa, mutta lapsi ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. Alaikäisiin rikosvastuun ylittäneisiin henkilöihin sovelletaan Suomessa pääasiassa samaa rikosprosessi- ja seuraamusjärjestelmää kuin aikuisiin.

Vaikka Suomesta puuttuu yleisestä rikosoikeudellisesta järjestelmästä erillinen lapsi- tai nuorisorikosoikeuden järjestelmä, tulevat 15–17-vuotiaiden kohdalla sovellettaviksi lukuisat ikäryhmää koskevat erityissäännökset. Joissakin tilanteissa erityissääntely koskee alle 21-vuotiaita. Eri ikäryhmiä käytetyt nimitykset ja ikäryhmiä koskevat rajaukset poikkeavat kuitenkin eri lainsäädännön sektoreilla. Esimerkiksi lastensuojelulain (417/2017, jäljempänä myös LSL) 6 §:n mukaan lapsena pidetään jokaista alle 18-vuotiaasta ja nuorena 18–22-vuotiaasta henkilöä. Sosiaalihuoltolain (1301/2014, jäljempänä myös SHL) 3 §:ssä nuorella tarkoitetaan puolestaan 18–24-vuotiaasta henkilöä.

Eri ikäryhmiä koskeva erityissääntely on rikosprosessi- ja seuraamusjärjestelmässä pääasiassa systematisoitu osaksi täysi-ikäisiä henkilöitä koskevaa sääntelyä. Epäillyn rikoksen tai alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikollisen teon tutkinnasta säädetään esitutkintalaissa (805/2011, jäljempänä myös ETL) ja rikoksesta epäiltyyn kohdistettavista pakkokeinoista pakkokeinolaissa (806/2011). Rikosprosessia ja rangaistuksen määräämistä koskevat keskeiset säännökset ovat laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, jäljempänä myös ROL), rikoslaissa ja oikeudenkäymiskaaressa (4/1734, jäljempänä myös OK). Rangaistusten täytäntöönpanosta on puolestaan säädetty vankeuslaissa (767/2005) ja laissa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (400/2015, jäljempänä myös YTPL). 15–20-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen nuorten tilanteen selvittämisestä säädetään laissa nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (633/2010, jäljempänä myös NSSL). Rikoksesta epäillyn nuori ikä huomioidaan, kun rikolliseen tekoon osallisuutta selvitetään, rikoksen seuraamuksia arvioidaan ja seuraamuksia pannaan täytäntöön. Lapsia ja nuoria koskevan erityissääntelyn keskeisenä sisältönä on asian viivytyksetön käsitteleminen, lapsen oikeuksien huomioiminen asian käsittelyn kaikissa vaiheissa ja asioiden selvittäminen lapsen ja nuoren ikätasoisella tavalla.

2.1.3 Rikosepäilystä ja esitutkinnasta

Esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti. Varsinkin nuorten kohdalla on tärkeää määrätä mahdollinen seuraamus rikoksesta niin nopeasti kuin mahdollista, jotta rikoskierre saadaan keskeytettyä. Nopealla puuttumisella nuoren rikokseen voidaan edistää sitä, että nuori ymmärtää paremmin tekonsa ja siitä tulevan seurauksen välisen yhteyden. Nopealla puuttumisella korostuu myös yhteiskunnan vakava suhtautuminen nuoren tekoon. Yhteiskunnan vakavaa suhtautumista voidaan osoittaa lainsäädännön ohella viranomaistoiminnalla ja viranomaisten välisellä yhteistyöllä (ETL 3:5 ja 3:11, HE 222/2010 vp, s. 43, 189 ja 195 ja LaVM 8/2001 vp).

Alle 18-vuotiaasta rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Esitutkintaviranomaisella on myös tavanomaista laajempi ilmoitusvelvollisuus alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn esitutkintaan liittyvistä vaiheista ja toimenpiteistä. Myös poliisin erikoistumiseen ja ammattiin kuuluu taito ohjata rikoksesta epäilty nuori sellaisen toiminnan pariin, kuten sovitteluun, jolla voidaan vaikuttaa estävästi uusien rikosten tekemiseen ja joka voi johtaa toimenpiteistä luopumiseen (ETL 4:7, 4:16 ja 4:17).

Alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn rikoksen tutkinnassa osallisina voivat olla rikoksesta epäillyn lisäksi tämän huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja, läheinen, avustaja tai puolustaja sekä sosiaalihuollon viranomainen. Alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn laillinen edustaja on lähtökohtaisesti hänen huoltajansa. Tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja valvomaan huoltajan, edunvalvojan tai muun laillisen edustajan sijasta lapsen etua asiassa, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja tai muu edustaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Kun alle 18-vuotiasta epäillään rikoksesta, sosiaaliviranomaiselle on ilmoitettava teosta ja varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tämä ole selvästi tarpeetonta. Esitutkintaviranomaisen on lisäksi toimitettava viipymättä kuulustelupöytäkirja sosiaaliviranomaiselle. Poikkeaminen tilaisuuden varaamiseen sosiaaliviranomaiselle tulee kysymykseen lähinnä lievemmissä rikoksissa. Alaikäisen ollessa toistuvasti epäiltynä lievestä rikoksesta ilmoitus teosta ja tilaisuuden varaaminen kuulusteluihin osallistumiseen tulisi tehdä (ETL 7:11-16, HE 222/2010 vp, s. 225).

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista ja avustettava lasta tai nuorta puhevallan käytössä sekä tarvittaessa ohjattava lapsi tai nuori oikeusavun piiriin. Hyvinvointialueen tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, jollei hyvinvointialue arvioi läsnäolon olevan ilmeisen tarpeetonta. Arvio läsnäolon tarpeellisuudesta on tehtävä lastensuojelullisista näkökohdista. Merkitystä on muun muassa sillä, onko lapsen huoltaja tai edunvalvoja läsnä kuulustelussa. Harkinnassa on kiinnitettävä huomiota myös lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon laatuun. Erityisesti mikäli lapsi on lastensuojelulain nojalla huostaanotettu edustusta esitutkintaa suoritettaessa ei lähtökohtaisesti voida pitää ilmeisen tarpeettomana. Läsnäolon tarkoituksena on lisäksi edistää poliisin ja lastensuojeluviranomaisten yhteistyötä sekä lastensuojelullisten näkökulmien huomioon ottamista ja lapsen tarvitseman tuen järjestämistä näissä tilanteissa. Hyvinvointialueen tulee tarvittaessa ohjata lapsi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaiseen sovitteluun (LSL 24 §, HE 252/2006 vp, s. 137).

Esitutinnan valmistuttua asia on toimitettava syyttäjälle syyteharkintaa taikka sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa tarkoitetun määräyksen tai vaatimuksen antamista varten. Jos rikosepäily siirretään syyttäjälle syyteharkintaan, esitutkintaviranomaisen on lähtökohtaisesti 14 vuorokauden kuluessa esitutinnan valmistumisesta ilmoitettava 15–20-vuotiaana tehdystä rikoksesta epäillyn nuoren rikosepäilystä syyttäjän lisäksi sosiaaliviranomaiselle ja Rikosseuraamuslaitokselle. Edellä mainitusta määräajasta voidaan poiketa tutkinnallisten syiden takia. Poliisin tulee myös lastensuojelulain 25 §:ssä ja sosiaalihuoltolain 35 §:ssä säädetyin edellytyksin ilmoittaa hyvinvointialueelle huolta herättävistä henkilöistä, jotta heidän tuen- ja palveluntarpeensa sekä mahdollinen lastensuojelutarve selvitetään (NSSL 3 §, LSL 25 §, SHL 35 §).

Esitutkinta voi päättyä myös esitutinnan lopettamiseen tai rajoittamiseen. ETL 3 luvun 9 §:n mukaan esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa, ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. ETL 10 luvun 3 §:n mukaan poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjä voi antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan 3 luvun 9 §:n nojalla. Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää esitutinnan rajoittamisesta tavanomaista herkemmin, kun kysymys on alle 18-vuotiaan tekemäksi epäillystä rikoksesta. Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta, jos syyttäjä tulisi vastaavalla alaikäisyysperusteella jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista (ETL 3:10 ja ROL 1:7).

2.1.4 Syyteharkinnasta ja tuomioistuinkäsittelystä

Kun rikoksesta epäilty tai syytetty on alle 18-vuotias, on syyttäjän kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen ja varsinainen syyte on nostettava ilman viivytystä. Alle 21-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen kohdalla syyttäjän on lisäksi harkittava, onko asiassa tarpeen pyytää Rikosseuraamuslaitosta laatimaan nuoren seuraamusselvitys. Selvityspyyntö on tehtävä 14 vuorokauden kuluessa siitä, kun syyttäjä on saanut rikosepäilyn tietoonsa, jos rikoksesta tai samalla kertaa käsiteltäviksi tulevista rikoksista on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa. (ROL 1:8 a ja NSSL 4 §).

Jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus aloittaa. Säännös tulee sovellettavaksi, jos vastaaja on alle 18-vuotias asian vireilletulon hetkellä. (ROL 5:13, HE 82/1995 vp, s. 72) Tuomioistuimen on varattava nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen tuntevalle sosiaaliviranomaiselle sekä seuraamusselvityksen laatineelle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle tai hänen apunaan toimivalle henkilölle tilaisuus tulla tuomioistuimessa kuulluksi nuoren rikosasian käsittelyssä (NSSL 8 §).

Alle 18-vuotiaana tehty rikos voi johtaa herkemmin syyttäjän päätöksellä toimenpiteistä luopumiseen tai tuomitsematta jättämiseen. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 §:n mukaan syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta epäilystä rikoksesta, josta epäilty ei ollut tekohetkellä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta ja josta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja jonka katsotaan johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan. Rikoslain 6 luvun 12 §:n nojalla tuomioistuin voi samoin edellytyksin jättää tuomitsematta alaikäisenä tehdystä rikoksesta.

2.1.5 Yleistä seuraamuksista ja niiden määräämisestä

2.1.5.1 Rangaistuksen määrääminen

Rikoslainsäädännössä ja kriminaalipoliittisessa ajattelussa on yleisesti hyväksytty tavoitteiksi kohdella alle 18-vuotiaita rikoksentekejiä aikuisia lievemmin. Periaatteen toteuttaminen ulottuu rangaistuksen määräämiseen, myös rangaistuslajin valintaan ja tietyiltä osin myös täytäntöönpanoon. Nuorten lievempää kohtelua voidaan perustella useilla eri syillä. Nuoren rikos on usein osoitus pikemmin kypsymättömyydestä ja ajattelemattomuudesta kuin harkitusta ja tietoisesta päätöksestä oikeusjärjestystä ja sen normeja vastaan. Erityiskohtelun perusteena on myös ymmärrys siitä, että ihmisen normaaliin kasvuun kuuluu määrätty rajojen koettelu ja virheiden tekeminen. Useimmissa tapauksissa käytöshäiriöt loppuvat itsestään. Kehitysvaiheessa nuoret ovat myös aikuisia vastaanottavaisempia kasvatuksellisille toimenpiteille ja yrityksille vaikuttaa käyttäytymistottumuksiin. Lisäksi tiedetään, että laitosrangaistusten haitat ovat nuorten ryhmässä keskimääräistä raskaammat. (HE 44/2002 vp, s. 202) Ehdottoman vankeuden käyttöä pyritään alaikäisten rikoksentekeijöiden kohdalla välttämään myös Suomea sitovien kansainvälisten sopimusvelvoitteiden vuoksi.

Rikoslain 6 luvun 2 §:ssä on yleissäännös rangaistuksen määräämisestä rangaistusasteikolta ja asteikosta poikkeamisesta. Säännöksen mukaan rangaistus määrätään noudattaen rikoksesta säädettyä rangaistusasteikkoa. Siitä voidaan poiketa siten kuin luvun 8 ja 8 a §:ssä säädetään. Asteikon mukainen enimmäisrangaistus voidaan ylittää tuomittaessa yhteiseen rangaistukseen siten kuin rikoslain 7 luvussa säädetään.

Rikoslain 6 luvun 3 §:ssä säädetään rangaistuksen määräämisen lähtökohdista. Pykälän 1 momentin mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Rangaistuskäytännön yhtenäisyyden huomioon ottamisella pyritään takaamaan yhdenvertaisuusperiaatteen toteutuminen myös rangaistuksen mittaamisessa. Rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen pyrittäessä olennaista on verrata kysymyksessä olevaa tapausta muihin samankaltaisiin tekoihin ja ottaa huomioon niissä mitatut rangaistukset. Pykälän 2 momentin mukaan rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavia perusteita ovat asianomaisen luvun 4–8 §:ssä mainitut perusteet niiden ohella, joista muualla laissa säädetään. Pykälän 3 momentin mukaan päätettäessä rangaistuksen lajista noudatetaan rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavien perusteiden ohella, mitä 9–12 §:ssä säädetään. Siltä osin kuin lajinvalinta on valintaa ankaruudeltaan toisistaan poikkeavien lajien välillä, tulevat siinä noudatettaviksi yleiset rangaistuksen mittaamisperusteet. (HE 44/2002 vp, s. 23 ja 186–190)

Rikoslain 6 luvun 4 §:ssä säädetään rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteesta. Rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Rikoksen vahingollisuutta ja vaarallisuutta arvioidaan teosta aiheutuneiden tunnusmerkistön mukaisten seurausten perusteella, mutta huomioidaan myös se vahinko ja vaara, joiden teosta on ennalta arvioiden saatettu odottaa aiheutuvan. Tekijän syyllisyys puolestaan viittaa sekä teon vaikuttamiin että teon ilmentämään syyllisyyteen. (HE 44/2002 vp, s. 187–190)

Rikoslain 6 luvun 8 §:n mukaan rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa muun ohella, jos tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana. Tämä tarkoittaa sitä, että tuolloin tekijälle saa tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Jos rikoksesta voisi seurata elinkautinen vankeus, enimmäisrangaistus sen sijasta on kaksitoista vuotta vankeutta ja vähimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta. Jos tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana ja jos rikoksesta on säädetty ankarimmaksi rangaistukseksi vankeutta määräajaksi, tuomioistuimien voi määrätä rangaistukseksi vankeuden sijasta sakkoa, jos siihen on erityisen painavia syitä.

2.1.5.2 Rangaistuslajeista ja lajinvalinnasta

Johdanto

Rangaistuksen määrääminen kattaa sekä rangaistuksen mittaamisen (ankaruudesta päättämisen) että seuraamustyyppin eli lajinvalinnan.

Rikoslain 6 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan yleisiä rangaistuslajeja ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus. Saman pykälän 2 momentin mukaan erityinen rangaistus alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta on nuorisorangaistus. Ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksina voidaan tuomita mainitun luvun 10 §:n mukaisesti sakkoa, yhdyskuntapalvelua tai valvontaa.

Yksittäiset rikoslain rangaistusten lajinvalintasäännökset koskevat lähinnä valintaa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä sekä ehdollisen vankeuden oheisseuraamusten ja yhdyskuntaseuraamusten käyttöedellytyksiä. Esimerkiksi sakon ja vankeuden välisestä lajinvalinnasta ei ole nimenomaisia säännöksiä, vaan valintaa koskevassa harkinnassa noudatetaan edellä mainittuja yleisiä rangaistuksen mittaamisperusteita. Käytännössä rangaistuksen lajinvalinta on osa tuomioistuimen suorittamaa rangaistuksen määräämiseen liittyvää kokonaisharkintaa, jossa huomioidaan lailla säädetty rikoskohtaiset rangaistusasteikot

sekä yleiset rangaistuksen mittaamisen perusteet eli kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys.

Sakkorangaistus

Sakkorangaistusten osalta voidaan todeta, että alle 18-vuotiaiden kohdalla päiväsakon rahamäärä vahvistetaan tyypillisesti sakkojen vähimmäismääräiseksi eli kuudeksi euroksi, koska nuorilla ei ole merkittäviä tuloja. Syyttäjä ja poliisi voivat päättää tuomioistuimen ulkopuolella määrättävistä seuraamuksista sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain (754/2010) nojalla. Menettelyä sovelletaan yksinkertaisessa ja selvässä asiassa, jossa voidaan määrätä sakkorangaistus rikkomuksesta, josta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta taikka rikesakko rikkomuksesta, jonka rangaistukseksi rikesakko on erikseen laissa säädetty. Lain soveltamisalaan on ehdotettu muutoksia, jotka eivät kuitenkaan koskisi alle 18-vuotiaiden tekemiä rikoksia (Sakkomenettelyn kokonaistarkastelu (rikosprosessin sujuvoittaminen I-vaihe, OM061:00/2023)). Rikoslain 2 a luvun 4 §:n mukaan sakkoa ei saa muuntaa vankeudeksi, muun ohella, jos sakko on määrätty sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain mukaisessa menettelyssä tai jos sakkoon johtanut rikos on tehty alle 18-vuotiaana.

Ehdoton vankeus

Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa rikoslain 6 luvun 9 §:n mukaan tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Vankeudesta säädetään tarkemmin rikoslain 2 c luvussa. Määräaikaista vankeusrangaistusta tuomitaan vähintään neljätoista päivää ja enintään kaksitoista vuotta tai yhteistä rangaistusta rikoslain 7 luvun mukaan määrättäessä viisitoista vuotta. Määräaikaiseen vankeusrangaistukseen sisältyy pääsääntöisesti ehdonalainen vapauttaminen, joka tarkoittaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa. Alle 21-vuotiaana rikoksen tehneitä koskee erityissäännös, jonka mukaan vanki päästetään ehdonlaiseen vapauteen pääsääntöisesti, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan puolet tai jos vanki ei ole ennen rikoksen tekemistä suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, päästetään hänet ehdonlaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu yksi kolmasosa. Ehdonlaiseen vapauteen liittyy koeaika, joka on lähtökohtaisesti jäännösrangaistuksen pituinen sekä ehdonalaisen vapauden valvonta, johon asettamisesta päättää Rikosseuraamuslaitos. Ehdonlaiseen vapauteen päästettävä vanki asetetaan koeajaksi valvontaan muun ohella, jos rikos on tehty alle 21-vuotiaana (YTPL:n 70 §).

Yhdyskuntapalvelu

Rikoslain 6 luvun 12 §:n mukaan rikoksenteijä, joka tuomitaan pituudeltaan määrättyyn, enintään kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan sen sijasta yhdyskuntapalveluun, jollei ehdottomien vankeusrangaistusten, valvontarangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten, rikollisen toiminnan jatkamisen tai muiden painavien syiden ole katsottava olevan esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen edellytyksenä on, että rikoksenteijä on antanut suostumuksensa rangaistuksen tuomitsemiseen yhdyskuntapalveluna ja että hänen voidaan olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Harkittaessa aikaisempien rangaistusten merkitystä on yhdyskuntapalveluun tuomitsemista puoltavana perusteena otettava huomioon se, että rikos on tehty alle 21-vuotiaana.

Yhdyskuntapalvelun sisällöstä ja tuomitun velvollisuuksista säädetään tarkemmin yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa. Alle 21-vuotiaana tehdystä

rikoksesta tuomittu yhdyskuntapalvelu voi sisältää työpalvelun lisäksi erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta (YPTL 37 §).

Valvontarangaistus

Rikoslain 6 luvun 12 a §:n mukaan rikoksenteijä, joka tuomitaan enintään kuuden kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan tietyin edellytyksin sen sijasta samanpituiseen valvontarangaistukseen. Edellytyksenä on muun muassa, että valvontarangaistuksen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna rikoksenteijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi. Valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä on myös muun muassa, että rikoksenteijä on antanut suostumuksensa rangaistuksen tuomitsemiseen valvontarangaistuksena. Valvontarangaistuksen sisällöstä ja tuomitun velvollisuuksista säädetään tarkemmin yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa.

Ehdollinen vankeus

Kun vankeusrangaistus tuomitaan ehdollisena, rangaistuksen täytäntöönpano lykkääntyy koeajaksi, joka on vähintään vuosi ja enintään kolme vuotta (RL 2 b:3). Ehdollinen vankeusrangaistus raukeaa, jollei sitä määrätä täytäntöön pantavaksi. Tuomioistuimien voi rikoslain 2 b luvun 5 §:n 1 momentin mukaan määrätä ehdollisen vankeuden pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen tai yhdistelmä rangaistukseen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä.

Rikoslain 6 luvun 9 §:ssä säädetään ehdollisen vankeuden tuomitsemisen edellytyksistä. Säännöksessä määritellään myös ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välistä lajinvalintaa. Pykälän 1 momentin mukaan määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Edellä todetulla tavalla alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei kuitenkaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Painavan syyn merkitystä harkittaessa otetaan huomioon rikoksenteijän sijoitus lastensuojelulain 57 §:n mukaiseen lastensuojelulaitokseen. Säännöksen muuttamista koskevissa esitoissa on täsmennetty, että lastensuojelulaitossijoitus tulee ottaa huomioon ehdolliseen vankeuteen tuomitsemista puoltavana tekijänä. Säännöksen tarkoituksena on ohjata seuraamusvalintaa järjestelyyn, jossa lastensuojelun ja valvonnalla tehostetun ehdollisen vankeuden keinot voivat saada yhdessä aikaan vaikuttavan kontrollin ja tuen kokonaisuuden. (HE 215/2014 vp, s. 89) Enintään kahden vuoden vankeus voidaan määrätä ehdolliseksi riippumatta siitä, tuomitaanko rangaistus yhdestä vai useammasta rikoksesta. Tässä suhteessa merkitystä on vain rangaistuksen pituudella. Mitä lähempänä kahden vuoden rajaa tuomittava rangaistus on, sitä vähäisemmät ovat mahdollisuudet ehdollisen vankeuden käyttöön (HE 44/2002 vp, s. 205).

Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset

Rikoslain 6 luvun 10 §:ssä säädetään ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksista. Jos ehdollista vankeutta on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta, voidaan pykälän 1 momentin mukaan sen ohessa tuomita sakkoa, tai jos ehdollinen vankeus on kahdeksan kuukautta tai sitä pidempi, vähintään 14 ja enintään 120 tuntia yhdyskuntapalvelua. Pykälän 2 momentissa säädetään siitä, että rikoksen 21 vuotta täytettyään tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tämä on tarpeen uusien

rikosten ehkäisemiseksi ottaen huomioon tekijän aikaisemman rikollisuuden, hänen henkilökohtaiset olonsa ja rikokseen johtaneet seikat; tai ehdollista vankeutta on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta ja ehdollinen vankeus on vähintään kahdeksan kuukauden pituinen. Pykälän 3 momentin mukaan rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan puolestaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Edelleen pykälän 4 momentin mukaan oheisseuraamukseksi voidaan samalla kertaa tuomita sekä sakko että 2 tai 3 momentissa tarkoitettu valvonta. Ehdollisen vankeuden ohessa tuomitavasta sakosta, yhdyskuntapalvelusta ja valvonnasta on voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Viittauksella tarkoitetaan edellä mainittuja seuraamuksia koskevaa yleistä sääntelyä. Oheisseuraamukseksi tuomittu yhdyskuntapalvelu voidaan kuitenkin muuntaa vähintään neljän ja enintään 120 päivän vankeudeksi. Edellä 2 ja 3 momentissa tarkoitettua valvonnan sekä yhdyskuntapalvelun sisällöstä ja täytäntöönpanosta säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa.

Oheissakkoa tai yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita, jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena. Harkinnassa korostuu silloin arvio teon moitittavuudesta. Aikuisille yli 21-vuotiaana rikoksen tehneiden kohdalla valvontaan määrääminen voi perustua henkilöön liittyvään tarkoituksenmukaisuuteen tai tekojen moitittavuuteen. Alle 21-vuotiaalle määrättävän valvonnan käyttö ei liity kiinteästi tekojen moitittavuuteen, vaan valvonnassa painopiste on sosiaalisen selviytymisen edistämistä tai uusimisriskiä koskevassa tarkoituksenmukaisuusharkinnassa kuten rikoslain 6 luvun 10 a §:n nuorisorangaistuksessa. Valvonnan ja nuorisorangaistuksen tarkoituksena on pyrkiä vaikuttamaan nuoreen niin, että hän lopettaisi rikosten tekemisen.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 60 §:n mukaan ehdolliseen vankeuteen tuomitun valvonta sisältää valvojan tai apuvalvojan ja tuomitun säännöllisiä tapaamisia. Tapaamisten tarkoituksena on seurata tuomitun olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia sekä parantaa tuomitun kykyä elää rikoksetonta elämää. Valvontaan voi sisältyä myös sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia. Valvontatapaamisia sekä valvontaan kuuluvia tehtäviä ja ohjelmia saa kuukausittain olla enintään 12 tuntia, ohjelman toteutuksen tiheyteen liittyvästä tai muusta erityisestä syystä kuitenkin enintään 24 tuntia. Kuukausittainen tuntimäärä voi valvonnan aikana vaihdella sen mukaan kuin valvonnan tarkoituksenmukainen täytäntöönpano edellyttää. Rikoksen 21 vuotta täytettyään tehneen valvonta voi lisäksi sisältää enintään 30 tuntia osallistumista Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymällä tavalla julkisen tai yksityisen palveluntuottajan järjestämään kuntoutukseen tai avohoitoon. Jos valvonta-ajan kestänyt vähintään kuusi kuukautta on käynyt ilmeiseksi, ettei valvonnan jatkaminen ole tarpeen, Rikosseuraamuslaitos voi valvojan esityksestä lakkauttaa valvonnan.

2.2 Nuorisorangaistus

2.2.1 Säättämisen tausta

Yhdyskuntaseuraamusjärjestelmän kehitys käynnistyi varsinaisesti 1990-luvun alussa käyttöönotetun yhdyskuntapalvelun myötä ja sitä on jatkettu säättämällä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta erillislaki sekä kehittämällä yksittäisiä seuraamuksia.

Nuorille rikoksentehtäville suunnattu erityinen yhdyskuntaseuraamus, nuorisorangaistus, otettiin käyttöön pian yhdyskuntapalvelun säätämisen jälkeen osin yhdyskuntapalvelusta saatujen myönteisten kokemusten johdosta. Vuonna 1993 niin sanottu rikoslakiprojekti esitti nuorisorangaistuksen käyttöönottoa. Ehdotus johti hallituksen esitykseen (HE 251/1994 vp) nuorisorangaistusta koskevaksi laiksi, joka kuitenkin raukesi eduskuntavaalien johdosta. Seuraavalla hallituskaudella oikeusministeriö asetti työryhmän valmistelemaan ehdotusta nuorisorangaistukseksi. Pääosin aikaisempaa esitystä mukaillut työryhmämietintö johti hallituksen esitykseen ja nuorisorangaistuksen kokeilemisesta annetun lain säätämiseen (Laki nuorisorangaistuksen kokeilemisesta (1058/1996), HE 109/1996 vp). Laki tuli voimaan 1.2.1997. Lailla luotiin määräajaksi ainoastaan nuorille käytettävä erityisseuraamus ensimmäistä kertaa Suomen historian aikana kokeilualueeksi valikoituneiden seitsemän käräjäoikeuden tuomiopiiriin. Kokeilulain voimassaoloa jatkettiin kaksi kertaa siten, että se oli voimassa lopulta vuoden 2004 loppuun (lait 1092/1999 ja 1471/2001). Kokeiluvaiheen aikana tapausmääriä pyrittiin lisäämään muuttamalla lain esitöiden kautta omaksuttua soveltamislinjaa, jonka mukaan nuorisorangaistuksen tuomitseminen edellytti pääsääntöisesti sitä, että henkilö oli jo aikaisemmin tuomittu ainakin kerran ehdolliseen vankeusrangaistukseen (ks. HE 188/1998 vp, s. 1–3 ja LaVM 27/1998 vp, s. 2).

Kokeilulain aikana nuorisorangaistuksen kehittämistä jatkettiin oikeusministeriön asettamassa toimikunnassa, jonka tehtäväksi annettiin nuoria rikoksentehtäviä koskevan seuraamusjärjestelmän laaja-alainen tarkastelu. Nuorisorikostoimikunta luovutti mietintönsä oikeusministerille (Nuorisorikostoimikunnan mietintö, komiteamietintö 2003:2, Oikeusministeriö, <http://urn.fi/URN:ISBN:952-466-014-8>). Huomattava mietinnössä ehdotettu muutos kokeilulain aikaiseen nuorisorangaistukseen oli se, että nuorisorangaistus voitaisiin määrätä kokonaan tai osaksi suoritettavaksi mielenterveys- tai päihdehoitona. Jos nuorisorangaistuksen suorittaminen puolestaan epäonnistuisi, suorittamatta jääneen osan sijasta voitaisiin erityisistä syistä tuomita ehdoton vankeusrangaistus. Nuorisorikostoimikunnan yhtenä julkilausuttuna tavoitteena oli myös parantaa laadullisesti nuorten rikosten käsittelyä sekä lisätä toimenpiteiden vaikuttavuutta. Toimikunnan työn päätyttyä oikeusministeriö asetti jatkotyöryhmän, jonka tehtävänä oli laatia nuorisorikostoimikunnan ehdotusten ja niistä annettujen lausuntojen perusteella ehdotus hallituksen esitykseksi, joka sisältäisi muun ohella säännökset nuorisorangaistuksesta. Työryhmän työskentelyn aikana nuorisorangaistuksen vakinaistaminen jatkovalmisteltiin oikeusministeriössä virkatyönä.

Nuorisorangaistus säädettiin pysyväksi osaksi Suomen rangaistusjärjestelmää jonkin verran uudistettuna ja kehitettynä vuonna 2005 (laki 1196/2004, HE 102/2004 vp). Nuorisorangaistuksen käytön vakinaistamista koskevan hallituksen esityksen mukaan säätäminen lähti tarpeesta monipuolistaa vapaudessa suoritettavien seuraamusten valikoimaa ja ottaa rangaistusta määrättäessä yksittäisen rikoksesta tuomittavan nuoren elämäntilanne huomioon. Nuorisorangaistus määriteltiin alle 18-vuotiaita koskevaksi seuraamukseksi, jossa pyrittiin yhdistämään rankaisemiseen ja tekijän uusia rikoksia ehkäisevään sosiaalistamiseen liittyviä näkökohtia. Nuorisorangaistussääntelyn tavoitteeksi määriteltiin selkeästi osoittaa tehdyn rikoksen moitittavuus ja samalla tuen ja ohjauksen kautta auttaa nuorta paremmin elämään yhteiskunnan sääntöjen mukaista elämää. Lain esitöissä tuotiin esiin myös soveltuvuusharkintaan liittyviä ongelmia sekä kiinnitettiin huomiota rangaistuksen vähäiseen käyttöön. Ongelmien yhtenä syynä arvioitiin olevan valikoitumismenettelyssä toimivien viranomaisten, sosiaaliviranomaisen ja Kriminaalihuoltolaitoksen yhteistyöhaasteet. Toinen ongelma liittyi Kriminaalihuoltolaitoksen työntekijöiden kyllästymiseen useasti jatkettua kokeilua kohtaan, sillä nuorisorangaistusprosessi edellytti heiltä runsaasti voimavaroja ja työtä. Esitöissä kiinnitettiin huomiota myös siihen, että osa nuorisorangaistuksista keskeytyi vakavan päihde- tai mielenterveysongelman takia.

Lakiehdotusten ulkopuolelle jäivät muun muassa nuorisorangaistukseen tuomittavien ikää koskeva laajennusehdotus 18–20-vuotiaana tehtyihin rikoksiin sekä työpalvelun ja mielenterveys- ja päihdehoidon liittäminen nuorisorangaistukseen. Koska valmistelutoimien jatkamista pidettiin kuitenkin näiltä osin perusteltuna, nuorisorikostyöryhmä luovutti mietintönsä oikeusministeriölle hieman ennen nuorisorangaistuslain voimaantuloa (Oikeusministeriön työryhmämietintöjä: Nuorisorikostyöryhmän mietintö 2004:12 (OM025:00/2003) <http://urn.fi/URN:ISBN:952-466-172-1>). Mietinnössä nuorisorangaistuksen käyttöalaa ehdotettiin laajennettavaksi 18–20-vuotiaana tehtyihin rikoksiin. Myös nuorisorangaistuksen sisältöön ehdotettiin muutoksia. Yksi ehdotus oli nuorisorangaistuksen tehostaminen palkattomalla työllä ja työhön valmentavalla toiminnalla 18–20-vuotiaiden kohdalla. Lisäksi ehdotettiin mahdollisuutta sisällyttää nuorisorangaistukseen mielenterveys- tai päihdehoitoa avo- tai laitoshoitona tai niiden yhdistelmänä. Mietinnössä ehdotettiin useita muitakin muutoksia nuorten rikosasioiden käsittelyyn ja seuraamusjärjestelmään, kuten nuoriin kohdistuvaa pakkokeinoa nuorisorestia sekä uutta sääntelyä nuoren tilanteen selvittämiseksi. Nuorisorikostyöryhmän mietinnössä esitetyt nuorisorestia, käytön laajentamista 18–20-vuotiaiden ikäryhmään ja hoidon liittämistä osaksi nuorisorangaistusta koskevat ehdotukset eivät lopulta johtaneet mietinnöstä annettujen lausuntojen jälkeen säädösmuutoksiin.

2.2.2 Nuorisorangaistukseen vaikuttaneista lainmuutoksista

Nuorisorangaistussääntelyyn sekä nuoria koskeviin rikosoikeudellisiin menettelyihin ja seuraamuksia koskevaan lainsäädäntöön on tehty joitakin muutoksia nuorisorangaistuksen vakinaisen käyttöönottamisen jälkeen.

Vuonna 2010 nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämistä selkeytettiin korvaamalla henkilötutkinta seuraamusselvityksellä. Seuraamusselvityksen yhdeksi tarkoituksiksi asetettiin sen arvioiminen, miten seuraamusvalinnalla voitaisiin edistää nuoren sosiaalista selviytymistä ja ehkäistä hänen syylistymistään uusiin rikoksiin (lait 633/2010, 634/2010 ja 635/2010, HE 229/2009 vp). Samalla alle 21-vuotiaalle ehdollisen vankeuden tehosteeksi tuomittavaa valvontaa koskevaa lainsäädäntöä ajanmukaistettiin. Nuoren valvonnan tarkoituksiksi määriteltiin valvottavan sosiaalisen selviytymisen tukeminen ja uusien rikosten ehkäiseminen, joka oli ollut valvonnan keskeinen tavoite jo vuonna 1940 säädetyssä laissa nuorista rikoksen tekijöistä. Rikoslain 6 luvun 10 §:n säännöstä muutettiin ehdollisen vankeuden valvonnan osalta muun muassa siten, että valvonnan pituudeksi määriteltiin yhden vuoden kolmen kuukauden aika. Tämä merkitsi sitä, että valvonta-aika, joka oli aiemmin sidottu ehdollisen vankeuden koeaikaan, oli jatkossa lyhyempi kuin ehdollisen vankeuden koeaika. Valvonnan yhden vuoden kolmen kuukauden pituutta perusteltiin esityksessä sillä, että nuoren rikosentekijän elämänvalmiuksien parantamisessa sekä rikoksetoman elämän omaksumisessa puuttumis- ja tukemistoimenpiteiden oikealla ajoituksella oli olennainen merkitys. Hallituksen esityksessä nostettiin esiin myös ehdollisen vankeuden valvonnan ja nuorisorangaistuksen suhde.

Vuonna 2015 säädettiin yhdyskuntaseuraamuksista yhtenäinen laki ja samalla erillislait nuorisorangaistuksesta ja ehdollisen vankeuden valvonnasta kumottiin (laki 400/2015, HE 215/2014 vp). Käytännössä nuorisorangaistuksen sisältöä ja täytäntöönpanoa koskevat säännökset säilyivät sisällöllisesti lähes ennallaan suhteessa nuorisorangaistuslakiin, mutta esitöissä kiinnitettiin huomiota nuorisorangaistuksen vähäiseen käyttöön. Nuorisorangaistussääntelyä pyrittiin täsmentämään suhteessa ehdollisen vankeuden ohessa tuomittavaan valvontaan. Nuorisorangaistukseen tuomitsemista koskevan rikoslain 10 a §:n 1 momenttiin tehtiin kolme muutosta. Momentin johdantokappaleen voidaan tuomita – harkinnanvaraisuusmuotoilu muutettiin tuomitaan-muotoiluksi. Muutoksen perusteluiden mukaan nuorisorangaistukseen tuomitsemiselle on momentissa säädetty tietyt edellytykset ja niiden täytyessä nuorisorangaistusta on tarkoitus käyttää. Tuomitsemisen edellytyksiä

koskevaan 1 momentin 2 kohtaan tehtiin lisäksi täsmennys, jonka mukaan nuorisorangaistukseen tuomitsemista harkittaessa tulisi todeta, onko ehdollista vankeutta valvontoiheen pidettävä riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi. Muutoksilla pyrittiin varmistamaan seuraamusvaihtoehtojen kokonaistarkastelu sekä osoittamaan selkeästi seuraamusten keskinäinen ankaruusaste. Momentin lopussa oleva ja-sana muutettiin tai-sanaksi, jolloin nuorisorangaistuksen määräämiseen riitti jatkossa, että vain toinen mainituista tavoitteista voisi täytyä seuraamuksen avulla.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettua lakia muutettiin myöhemmin lisäämällä lainsäädäntöön ehdollisen ohessa tuomitettavaa valvontaa koskevat säännökset myös 21 vuotta täyttäneille. Yli 21-vuotiaiden valvontaan määräämisen edellytyksiin otettiin nuoria koskevasta valvonnasta poiketen mahdollisuus tuomita valvonta myös sillä perusteella, että ehdollista vankeutta yksin olisi pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta. Uudella lainsäädännöllä mahdollistettiin myös päihdehoidon tai kuntoutuksen sisällyttäminen suostumuksella seuraamukseen (laki 272/2019, HE 120/2018 vp).

Nuorten rikoksesta epäiltyjen seuraamusselvityksiä ja nuorten rikosasioiden käsittelyä koskevaan sääntelyyn tehtiin joitakin menettelyllisiä muutoksia, kun vuonna 2019 pantiin täytäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/800 rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä (325/2019, HE 177/2018 vp). Direktiivin lähtökohtana oli muun ohella taata se, että rikoksesta epäillyn lapsen yksilöllinen arviointi tehdään varhaisimmassa sopivassa menettelyn vaiheessa ja ennen syytteen asettamista.

2.2.3 Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittäminen

Nuorisorangaistuksen tuomitsemisprosessiin kuuluu keskeisesti sen selvittäminen, mitkä nuoren henkilökohtaisessa elämäntilanteessa olevat tekijät ovat vaikuttaneet rikoksen tekemiseen ja miten seuraamusvalinnalla voidaan edistää nuoren sosiaalista selviytymistä ja ehkäistä uusia rikoksia. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettua lakia sovelletaan 15–20-vuotiaana tehdystä rikoksesta epäillyn nuoren syyteharkintaa, seuraamuksen määräämistä ja seuraamuksen täytäntöönpanoa varten tehtävään tilanteen selvittämiseen.

Seuraamusselvityslain 3 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on 14 vuorokauden kuluessa nuorta koskevan esitutkinnan valmistumisesta ilmoitettava nuoren rikoksesta syyttäjälle, sosiaaliviranomaiselle ja Rikosseuraamuslaitokselle. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos: 1) esitutkinta on lopetettu saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi; tai 2) asiassa käytetään sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa säädettyä menettelyä tai sotilaskurinpitomenettelyä. Jos nuoren epäillään olevan osallisena sellaiseen rikoskokonaisuuteen, jossa johonkuhun rikoksesta epäiltyyn kohdistetaan salaisia pakkokeinoja ja on erityisen painava syy epäillä esitutkinnan vaarantuvan, jos nuori saisi seuraamusselvitystä laadittaessa tietoonsa salaisten pakkokeinojen käyttöön liittyviä tietoja, tutkinnanjohtaja voi päättää, että 1 momentissa tarkoitetun ilmoituksen määräaika alkaa kulua viimeistään kyseisen rikoskokonaisuuden esitutkinnan valmistumisesta.

Esitutkintaviranomaisen tulee siis saattaa tieto kaikista alle 21-vuotiaita koskevista vähäistä vakavammista rikosepäilyistä syyttäjän lisäksi sekä Rikosseuraamuslaitokselle että hyvinvointialueen sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle. Säännöksen alkuperäisenä tarkoituksena oli se, että tiedon perusteella ryhdyttäisiin sosiaalisen tilanteen selvittämiseen sekä tarvittavien tukitoimien ja palveluiden käyttäjäksi ohjaamiseen tai niiden järjestämiseen (HE 229/2009, s. 20).

Vastaavaa tuen- ja palvelutarpeiden selvittämiseen ohjaavaa sääntelyä on sosiaalihuoltolain 35 §:ssä ja lastensuojelulain 25 §:ssä. Sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaan jos terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö, sosiaalikirjuri tai sosiaalitoimen, opetustoimen, liikuntatoimen, lasten päivähoidon, pelastuslaitoksen, Hätäkeskuslaitoksen, Tullin, poliisin, Rikosseuraamuslaitoksen, työvoimaviranomaisen, Kansaneläkelaitoksen tai ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä hyvinvointialueen sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin. Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, edellä mainittujen henkilöiden on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäynnösten estämättä viipymättä. Myös muu kuin säännöksessä mainittu henkilö voi tehdä ilmoituksen häntä koskevien salassapitosäynnösten estämättä. Lastensuojeluilmoituksen ja ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä säädetään lastensuojelulain 25 ja 25 c §:ssä. Palvelutarpeen arvioinnista säädetään sosiaalihuoltolain 36 §:ssä.

Lastensuojelulain 25 §:ssä on säädetty tahoista, jotka ovat velvollisia salassapitosäynnösten estämättä viipymättä ilmoittamaan hyvinvointialueelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Säännös koskee sekä poliisia että Rikosseuraamuslaitosta. Lastensuojelun tarpeen selvittämisestä säädetään lastensuojelulain 26 §:ssä.

Seuraamusselvityslain 5 §:n mukaan saatuaan tiedon nuoren rikoksesta syyttäjän on 14 vuorokauden kuluessa pyydettävä Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvitys, jos rikoksesta tai samalla kertaa käsiteltäviksi tulevista rikoksista on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa. Pyyntöä ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos seuraamusselvityksen laatimatta jättäminen on perusteltua tapauksen olosuhteissa ja sopusoinnussa nuoren rikoksesta epäillyn edun kanssa. Käytännössä syyttäjä suorittaa seuraamusselvityksen pyytämistä koskevan arvioinnin lähinnä hänellä rikoksesta, rikoksesta epäillyn aikaisemmasta rikollisuudesta olevien tietojen ja yleisestä rangaistuksen määräämiseen perustuvan sääntelyn sekä oikeuskäytännönperusteella. Keskeisiä ovat esitutkinnasta ja rikosrekisteristä saadut tiedot.

Seuraamusselvityksen laatimisesta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Seuraamusselvityslain 5 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitoksen on 30 vuorokauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä arvioitava käytettävissään olevien tietojen perusteella sitä, miten seuraamusvalinnalla ja seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja estää hänen syyllistymistään rikoksiin. Edellä tarkoitetun arvion tekemiseksi Rikosseuraamuslaitoksen tulee yhteistyössä sosiaaliviranomaisen kanssa hankkia ja koota tietoja nuoren rikoksesta epäillyn elinolosuhteista, erityisesti päihteiden käytöstä, päihdekuntoutuksesta, mielenterveydestä ja mielenterveyspalvelujen käytöstä, muiden palveluiden ja tukitoimien tarpeesta sekä muista olennaisesti hänen sosiaaliseen tilanteeseensa liittyvistä seikoista. Rikosseuraamuslaitoksen tulee hankkia myös muilta viranomaisilta sekä yksityisiltä yhteisöiltä ja henkilöiltä tarpeelliset tiedot epäillyn sosiaalisesta tilanteesta seuraamusselvitystä varten. Rikosseuraamuslaitos laatii tekemänsä arvioinnin perusteella kirjallisen seuraamusselvityksen, joka sisältää myös nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista tilannetta koskevat olennaiset tiedot. Seuraamusselvitykseen sisällytetään myös muu sellainen rikoksen vuoksi tehtävä selvitys tai lausunto, jonka syyttäjä on pyytänyt yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsemista varten. Syyttäjän pyytämällä selvityksellä tai lausunnolla tarkoitetaan esimerkiksi yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvitystä ja nuorisorangaistuksen rangaistusajansuunnitelmaa (HE 229/2009 vp, s. 22).

Seuraamusselvityksessä arvioidaan siitä, miten seuraamuksen avulla voitaisiin edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja estää häntä syyllistymästä uusiin rikoksiin. Tässä yhteydessä arvioidaan myös uuteen tai uusiin rikoksiin syyllistymisen riski. Rikosseuraamuslaitoksen harkinnan lähtökohtana on nykyisin syyttäjän tekemä pyyntö eli mitä seuraamusta syyttäjä nuorelle vaatii. Rikosseuraamuslaitoksen seuraamusarvioinnin kohteina voivat näin ollen olla ehdollinen vankeusrangaistus oheisseuraamuksineen, nuorisorangaistus sekä ehdoton vankeusrangaistus ja sen sijaista tuomittavat yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus. Mahdollista kuitenkin on, että Rikosseuraamuslaitos kiinnittää lausunnossaan huomiota seikkoihin, joiden perusteella rikoksesta epäilty olisikin perusteltua tuomita esimerkiksi sakkoon tai jättää syyttämättä taikka rangaistukseen tuomitsematta (HE 229/2009 vp, s. 22).

Seuraamusselvityksessä sosiaalisen tilanteen selvittämistä koskevia olennaisia tietoja ovat ainakin tiedot nuoren perhesuhteista, ystäväpiiristä, toimeentulosta, koulunkäynnistä tai opiskelusta, työpaikasta, terveydentilasta, päihteiden käytöstä, rikoksista ja mahdollisista epäsosiaalisista asenteista. Rikosseuraamuslaitoksella on selvityksen tekemisessä käytössään tavallisesti tietoja muun ohella sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain perusteella mahdollisesti tehdyistä palvelutarpeiden arvioinneista. Nuorelle suunnitellut ja järjestettävät tukitoimet sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, kuten päihde- ja riippuvuustyö ja päihdehoito ovat myös seuraamusselvityksen laadinnassa tärkeä seikka. Olennaisesti sosiaalisen tilanteen selvittämiseen liittyy myös nuoren ohjaaminen tarvitsemiensa sosiaalipalveluiden käyttäjäksi (HE 229/2009 vp, s. 22).

Seuraamusselvityslain 7 §:n mukaan rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus tulla kuulluksi selvitysmenettelyn aikana. Seuraamusselvitys voidaan kuitenkin laatia nuorta kuulematta, jos kuuleminen on ilmeisen tarpeetonta tai jos nuori on kieltäytynyt kuulemisesta taikka häntä ei ole tavoitettu. Alle 18-vuotiaan epäillyn huoltajalle, edunvalvojalle tai muulle lailliselle edustajalle taikka muulle henkilölle, joka vastaa epäillyn hoidosta ja kasvatuksesta, on myös varattava tilaisuus tulla kuulluksi asiassa. Epäillyn kuuleminen on selvityksen laatimisessa lähtökohta. Rikosseuraamuslaitoksella on velvollisuus ryhtyä kuulemistoiimenpiteisiin. Sen sijaan epäillyllä ei ole velvollisuutta osallistua tilanteen selvittämiseen. Kuulemisen tarkoituksena on, että viranomaiset voivat tarkistaa ja hankkia tarvittavia tietoja. Samalla epäillyllä on mahdollisuus osallistua itseään koskevan selvityksen tekemiseen ja tuoda esiin olosuhteisiinsa liittyviä seikkoja. Kutsu tulla kuultavaksi, kuulemistilaisuuden varaaminen ja kuuleminen voidaan suorittaa vapaamuotoisesti.

Seuraamusselvityslain 7 §:n mukaan seuraamusselvityksen tekemisen yhteydessä on lisäksi kuultava tarvittavia viranomaisia ja asiantuntijoita. Selvitysten tekemisen yhteydessä saattaa nousta esiin esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon kysymyksiä, joiden arvioimiseksi ja selvittämiseksi tarvitaan sellaista asiantuntemusta, jota selvityksen tekijällä itsellään ei ole (HE 229/2009 vp, s. 24).

Seuraamusselvityslain 8 §:n mukaan tuomioistuimen tulee tarvittaessa varmistaa, että seuraamusselvitys on käytettävissä tuomioistuimessa. Suurimmassa osassa tapauksia syyttäjä liittää seuraamusselvityksen käräjäoikeudelle toimitettavaan haastehakemukseen. Tästä pääsäännöstä voidaan poiketa vain kiireellisissä tapauksissa. Seuraamusselvityksen käytettävissä olemisen varmistaminen kuuluu tuomarille tai asian käsittelystä vastaavalle oikeuden jäsenelle. Tarvittaessa tuomioistuimen on pyydettävä Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvitys ja kiirehdyttävä sen valmistumista, jotta se on käytössä asian pääkäsittelyssä. (HE 229/2009 vp, s. 24–25)

2.2.4 Tietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa ja viranomaisten välillä seuraamusselvityksessä

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettua lakia säädettäessä eduskunnan lakivaliokunnan mietinnössä kiinnitettiin huomiota siihen, että nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittäminen vaatii tiivistä yhteistyötä ja sujuvaa tiedonkulkua eri viranomaisten ja muiden tahojen kesken. Tätä pidettiin tarpeellisena, jotta nuoren yksilöllinen tilanne voidaan ottaa huomioon muun muassa hänen kuulemisessaan ja tietojen hankinnassa sekä selvityksen käsittelyssä tuomioistuimessa. Erityisen tärkeänä pidettiin sitä, että seuraamusselvityksen laatimisen yhteydessä on käytettävissä sosiaaliviranomaisen ammattitaito ja tieto nuoren elinolosuhteista ja tukitoimenpiteiden tarpeesta. (LaVM 6/2010, s. 3).

Rikosseuraamuslaitoksessa toimitaan yhteistyössä käytännön sosiaali- ja terveydenhuoltotyötä tekevien kanssa seuraamusselvitysmenettelyn ja rangaistuksen täytäntöönpanon aikana. Yhteistyön tavoitteena on rikoksesta epäiltyjen tai seuraamusta suorittavien henkilöiden elämäntilanteen parantaminen. Työnsä tekemiseen Rikosseuraamuslaitos saa laissa säädetyn edellytyksin tietoja sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisilta ja muilta erikseen säädetyiltä tahoilta. Kyse on tiedoista, joita tarvitaan muun ohella seuraamusselvityksen laatimiseen, rangaistusajan suunnitelman laatimiseen ja toteuttamiseen, seuraamuksen täytäntöönpanon asianmukaiseen suorittamiseen sekä tukitoimenpiteiden jatkuvuuden turvaamiseen. Kuka viranomaisena ja toimijana vastaa tietojen luovuttamisesta ja sen tarkoituksenmukaisesta käytöstä oman hallinnonalan säännösten mukaisesti.

Henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanon, tutkintavankeuden toimeenpanon ja muiden Rikosseuraamuslaitokselle säädettyjen tehtävien suorittamisessa sovelletaan lakia henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa (1301/2021). Sääntely koskee muun ohella tilanteita, joissa rikoksesta epäillylle laaditaan yhdyskuntaseuraamukseen tuomitsemista varten seuraamusselvitys tai rangaistusajan suunnitelma taikka valmistellaan muu tuomiota edeltävä toimenpide tai lausunto. Laissa säädetään yksityiskohtaisesti mitä ja mihin käyttötarkoituksiin tietoja saa käsitellä.

Oikeuteen saada tieto ja muuhun henkilötietojen luovuttamiseen viranomaisen henkilörekisteristä sovelletaan myös, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta säädetään. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan osalta henkilötietojen käsittelyyn sovelletaan lisäksi muun ohella henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annettua lakia (1054/2018, ns. rikosasioiden tietosuojalaki).

Viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) on sääntelyä salassa pidettävien asiakirjojen ja niiden sisältämän tiedon luovuttamisesta. Lain 26 §:n 1 momentin mukaan viranomaisella voi antaa salassa pidettävästä viranomaisen asiakirjasta tiedon, jos: 1) tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen on laissa erikseen nimenomaisesti säädetty; tai 2) se, jonka etujen suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty, antaa siihen suostumuksensa. Lain 29 §:n mukaan viranomaisella voi antaa toiselle viranomaiselle tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta muun ohella, jos: 1) tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen on laissa erikseen nimenomaisesti säädetty; 2) se, jonka etujen suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty, antaa siihen suostumuksensa.

Nuorten seuraamusselvityslain 9 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitoksella on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada seuraamusselvityksen laatimista varten sosiaaliviranomaiselta tiedot, jotka koskevat nuoren elinolosuhteita, päihteiden käyttöä, päihdekuntoutusta, mielenterveyttä ja mielenterveyspalvelujen käyttöä, sekä muut vastaavanlaiset tiedot, jotka ovat tarpeellisia seuraamusselvityksen kannalta.

Sosiaaliviranomaisella ja Rikosseuraamuslaitoksella on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetussa laissa säädettyjä tehtäviään varten sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain (703/2023) 64 §:n 1 momentissa tarkoitetuilta tahoilta nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämiseksi tarpeelliset tiedot.

Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolain 9 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitos saa käsitellä seuraamusselvityksen laatimisessa sekä rangaistusajan suunnitelman laatimisessa, täsmentämisessä, muuttamisessa ja toteuttamisessa välttämättömiä, 7 ja 8 §:ssä tarkoitettuihin tietoihin liittyviä sosiaalihuollon tietoja, jotka koskevat rikoksesta epäillyn, tuomitun, vangin, tutkintavangin ja yhdyskuntaseuraamusta suorittavan sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaista sosiaalihuollon tarvetta ja hänen saamiaan sosiaalipalveluita, tukitoimia ja muita sosiaalietuuksia (sosiaalihuollon tiedot). Sosiaalihuollon tietoja koskevasta salassapitovelvollisuudesta ja muusta käsittelystä säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa (703/2023).

Sosiaalihuollon tiedot voivat sisältyä sosiaaliviranomaiselta Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolain 16 §:n 2 momentin nojalla saatuihin seuraaviin asiakirjoihin: 1) sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 42 §:ssä tarkoitettuun palvelutarpeen arviointiin, 43 §:ssä tarkoitettuun asiakassuunnitelmaan ja 44 §:ssä tarkoitettuun asiakaskertomukseen; 2) lastensuojelulain 30 §:ssä tarkoitettuun asiakassuunnitelmaan ja 30 a §:ssä tarkoitettuun hoito- ja kasvatussuunnitelmaan sekä lastensuojelulain nojalla tehtyihin päätöksiin. Edellä tarkoitettuja tietoja Rikosseuraamuslaitos voi saada lain 16 §:n 2 momentin nojalla sosiaaliviranomaisen lisäksi muilta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 64 §:n 1 momentissa tarkoitetuilta tiedonantovelvollisilta.

Edellä tarkoitettujen Rikosseuraamuslaitoksen työssä kertyvät sosiaalihuollon tiedot voivat lain mukaan koskea: 1) käytettyjä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja; 2) työkokemusta; 3) työ- ja toimintakykyä; 4) päihteiden käyttöä ja päihdehuollon palveluiden käyttöä; 5) lähisuhdeväkivaltaa; 6) edunvalvonta asioita; 7) elämänhallintaa ja rangaistuksen suorittamista edistävien tukitoimien yhteensovittamisessa tarvittavia seikkoja.

Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolain 16 §:n 1 momentissa säädetään, että Rikosseuraamuslaitoksella on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada toiselta säännöksessä tarkemmin yksilöidyltä viranomaiselta rikoksesta epäiltyä, tuomittua, vankia, tutkintavankia, yhdyskuntaseuraamusta suorittavaa, teknisesti valvottuun lähestymiskieltoon määrättyä ja lähestymiskiellolla suojattavaa koskevat tiedot, jotka ovat tarpeen rangaistuksen täytäntöönpanoa tai tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevan tehtävän taikka muun Rikosseuraamuslaitokselle kuuluvan tehtävän hoitamista varten. Pykälän 2 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksella on salassapitosäännösten estämättä tietopyynnön yksilöityään ja perusteltuaan oikeus saada tehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot kunnan sosiaali- ja terveysviranomaisilta sekä muilta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 64 §:ssä tarkoitetuilta tiedonantovelvollisilta: 1) rikoksesta epäillyn sosiaali-, terveydenhuolto- ja kuntoutuspalveluiden käytöstä, työkokemuksesta, toimintakyvystä, päihdeongelmasta ja muista yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanon toimintapaikkaan sijoittamiseen liittyvistä seikoista tuomioistuimelle annettavan lausunnon laatimiseksi ja seuraamuksen täytäntöönpanon suunnittelemiseksi; 2) alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta epäillyn elinolosuhteista, päihteiden käytöstä, päihdekuntoutuksesta, mielenterveydestä, mielenterveyspalveluiden käytöstä, lastensuojelutoimenpiteistä ja muista vastaavanlaisista seikoista seuraamusselvityksen laatimiseksi ja seuraamuksen täytäntöönpanon suunnittelemiseksi; 3) vangin tai yhdyskuntaseuraamusta suorittavan sosiaali-, terveydenhuolto- ja kuntoutuspalveluiden käytöstä, työkokemuksesta, toimintakyvystä,

päihdeongelmasta ja päihdehuollon palveluiden käytöstä, lähisuhdeväkivallasta ja edunvalvonta-asioista näiden seikkojen huomioon ottamiseksi vankeusrangaistuksen tai yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanossa, elämänhallintaa ja rangaistuksen suorittamista edistävien tukitoimien yhteensovittamisessa sekä vapautumisen valmistelussa. Eduskunnalle on annettu hallituksen esitys laiksi henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 198/2025 vp). Esityksessä ehdotetaan Rikosseuraamuslaitoksen henkilötietolain 16 §:n 2 momenttia muutettavaksi siten, että momentissa huomioitaisiin sen säätämisen jälkeen tapahtunut muutos, jossa kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä on siirtynyt hyvinvointialueille. Jatkossa momentissa säädettäisiin, että Rikosseuraamuslaitoksella olisi oikeus saada laissa välttämättömät tiedot sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisilta. Muutos olisi luonteeltaan tekninen, eikä sillä olisi itsessään tarkoitus laajentaa sosiaali- ja terveydenhuollolta saatavia tietosisältöjä, joista säädetään tarkemmin kyseisen 2 momentin 1-3 kohdissa.

Vastaavasti sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa (703/2023) on sääntelyä tiedonsaantioikeudesta ja tiedon luovuttamisesta. Lain 64 §:n mukaan sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus saada salassapitosäännösten estämättä pyynnöstä maksutta valtion ja kunnan viranomaiselta sekä muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä, Kansaneläkelaitokselta, Eläketurvakeskukselta, eläkesäätiöltä ja muulta eläkelaitokselta, vakuutuslaitokselta sekä koulutuksen järjestäjältä sosiaalihuollon asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttavat tiedot ja selvitykset, jotka viranomaiselle laissa säädetyn tehtävän vuoksi ovat välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten.

Tietojen vaihtoa viranomaisten välillä nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisen aikana tehdään pääasiassa edellä mainitun sääntelyn nojalla.

2.2.5 Nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytykset

Rikoslain 6 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan nuorisorangaistus on erityinen rangaistus alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta. Rikoslain 6 luvun 10 a §:n mukaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitaan nuorisorangaistukseen, jos: 1) sakko on rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys ja tekijän aikaisemmat rikokset huomioon ottaen riittämätön rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista; ja 2) ehdollista vankeutta valvontoiheen ei ole pidettävä riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi. Nuorisorangaistus voidaan tuomita edellä mainituin edellytyksin myös sellaisista tuomioistuimessa samalla kertaa käsiteltävistä rikoksista, joista ainoastaan osa on tehty alle 18-vuotiaana. Nuorisorangaistuksen kestosta ja sisällöstä säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 64 §:ssä.

Nuorisorangaistuksen käyttöä harkittaessa lähtökohtana on rangaistuksen määräämisen yleisperiaatteiden mukaisesti rikoksen moitittavuusarviointi. Keskeisiä arviointiperusteita ovat rikoksen vakavuus, tekijän syyllisyys sekä aikaisemmat rikokset. Nämä perusteet ovat samat, jotka mainitaan ehdollisen vankeuden käyttöä koskevassa rikoslain 6 luvun 9 §:n 1 momentissa ja perusteiden tulkintaan pätevät samat lähtökohdat. Nuorisorangaistus tulee tuomitavaksi, jos rikos näiden moitittavuusarviointia ohjaavien perusteiden nojalla vaatii sakkoa ankarampaa mutta ehdotonta vankeutta lievempää rangaistusta ja muut edellytykset täyttyvät.

Nuorisorangaistusta harkittaessa moitittavuusnäkökohdat paikantavat siis rikoksesta tuomitettavan rangaistuksen tietyille vähimmäis- tai enimmäistasoille, jonka jälkeen tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat vaikuttavat lopulliseen seuraamuslajin valintaan. Tässä

kokonaistarkasteluun kuuluvassa tarkoituksenmukaisuusharkinnassa tarvittavat tiedot kootaan tavallisesti Rikosseuraamuslaitoksen laatiman seuraamusselvityksen yhteydessä. (HE 102/2004 vp, s. 16)

Nuorisorangaistuksen kesto määräytyy yleisten rangaistuksen mittaamista koskevien rikoslain 6 luvun säännösten mukaisesti. Lähtökohtana mittaamisessa on mainitun luvun 4 §:n mukaisesti seuraamuksen oikeudenmukainen suhde rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Huomioon on otettava myös rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Lisäksi rikoslain 6 luvussa säädetään erityisistä perusteista, joiden nojalla rangaistus voidaan tuomita normaalia ankarampana tai lievempänä. (HE 102/2004 vp, s. 20. Ks. tarkemmin rangaistuksen määäämisestä kohta 2.1.5)

Nuoren aikaisemmalla rikoskäyttäytymisellä ja siitä mahdollisesti langetetuilla seuraamuksilla sekä tuomitsemishetkellä tiedossa olevilla rikosepäilyillä on nuorisorangaistuksen tuomitsemisessa merkitystä paitsi moitittavuusharkinnassa myös tarkoituksenmukaisuusharkinnassa. Nykytilanteessa nuorisorangaistus tuomitaan, jos ehdollista vankeutta valvontoiheen ei ole pidettävä riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi. Ehdollinen vankeus valvontoiheen voi tulla sovellettavaksi, jos nuorella on tukitoimien tarve, mutta ehdollisen vankeuden valvonnalle ominainen kevyempi ohjaus ja tukeminen riittää. Ehdollisen vankeuden asemesta nuorisorangaistusta tulisi puolestaan käyttää silloin, kun rikoksen uusimisriski on korkea. Uusimisriskiä voidaan arvioida tekijän elämäntilanteen lisäksi hänelle aikaisemmin tuomittujen rangaistusten perusteella. (HE 102/2004 vp, s. 17).

Nuorisorangaistuksen tuomitsemista koskevia lisäedellytyksiä on pyritty lain esitöissä tarkentamaan suhteessa ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Nuorisorangaistukseen tulisi tuomitavaksi rikoksentekijät, joille ehdollinen vankeus ei ilmeisestikään ole riittävä varoitus rikollisen toiminnan jatkamisen suhteen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nuorisorangaistukseen tuomittavalla tulisi olla yksi tai useampi aikaisempi ehdollinen vankeusrangaistus. Esimerkiksi rikoskierteen katkaiseminen saattaa edellyttää nuorisorangaistuksen tuomitsemista ilman aikaisempaa ehdollista vankeusrangaistusta. Huomioon on otettava se, että esimerkiksi rikoskierteen katkaisemiseksi tekijä voitaisiin tuomita nuorisorangaistukseen myös silloin, kun hän ei ole aikaisemmin syyllistynyt rikoksiin ja kun nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytykset muutoin täyttyvät. Rikoskierteen olemassaoloa arvioitaessa voidaan ottaa huomioon myös tekijän toiminta ennen rikosoikeudellisen vastuuikärajan saavuttamista. Nuorisorangaistuksen tuomitseminen ei edellytä vastaajan suostumusta. Vastaajan asennoituminen on kuitenkin eräs tekijä arvioitaessa sitä, voidaanko nuorisorangaistuksella rikoslain 6 luvun 10 a §:n 1 momentin 2 kohdan edellyttämällä tavalla edistää tekijän sosiaalista selviytymistä ja ehkäistä hänen uusia rikoksiaan (HE 102/2004 vp, s. 16–17 ja 19). Seuraamuslajinvalinnassa painottuu kuitenkin nuoren kokonaistilanteen arvioiminen.

Nuorisorangaistusta pidetään niin suorittamiskertojen kuin rangaistuksen sisällönkin suhteen tuntuvampana seuraamuksena kuin pääsääntöisesti muutamiin kuukausittaisiin valvontatapaamisiin perustuvaa ehdollisen vankeuden valvontaa (HE 102/2004 vp, s. 20). Ehdollisen vankeuden ja nuorisorangaistuksen suhteesta ja seuraamusten tarkoituksenmukaisuudesta on lausuttu myös ehdollisen vankeuden valvontaa koskevan lain säätämisen yhteydessä. Valvonnan sisältöä koskevista pykäläkohtaisista perusteluista on todettu, että nuorisorangaistus on tarkoitettu lähinnä rikoskierteessä oleville nuorille, joiden arvioidaan soveltuvan nuorisorangaistuksen suorittamiseen. Siten nuorisorangaistukseen tulisi määrätä sellaiset rikoksentekijät, jotka ovat esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen käytössä olevien sosiaalistavien toimintaohjelmien tarpeessa ja joilla nuorisorangaistukseen

tuomitsemisen edellytykset täyttyvät muiltakin osin. Nuorisorangaistuksessa esimerkiksi nuoren ja valvojan välinen yhteydenpito on pääsääntöisesti selvästi tiiviimpää kuin ehdollisen vankeuden valvonnassa: nuorisorangaistuksen täytäntöönpanossa nuori ja valvoja tapaavat 1–2 kertaa viikossa, kun ehdollisen vankeuden valvonnassa tapaamisia on 1–2 kertaa kuukaudessa. (HE 229/2009 vp, s. 30)

Sittemmin yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanolakia säädettäessä nuorisorangaistussäännöstä muutettiin. Muutoksilla pyrittiin varmistamaan seuraamusvaihtoehtojen kokonaistarkastelu sekä osoittamaan selkeästi seuraamusten keskinäinen ankaruusaste. Tuolloin nuorisorangaistuksen käyttöä ohjattiin toteamalla, että nuorisorangaistuksen tuomitseminen edellyttää seuraamusvaihtoehtojen kokonaistarkastelua. Kokonaistarkastelu edellyttää, että nuorisorangaistukseen tuomitsemista harkittaessa todetaan, onko ehdollista vankeutta valvontoiheen pidettävä riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi. Samalla todettiin, että nuorisorangaistusta tuli käyttää, kun rangaistukseen tuomitsemisen vaihtoehtoiset edellytykset täyttyvät (HE 215/2014 vp, s. 41 ja 89, ks. tarkemmin myös jakso 2.2.2).

Rikoslain 6 luvun 10 a §:n 2 momentin mukaan nuorisorangaistus voidaan tuomita myös sellaisista tuomioistuimessa samalla kertaa käsiteltävistä rikoksista, joista ainoastaan osa on tehty alle 18-vuotiaana. Säännös jättää tuomioistuimelle laajan harkintavallan ja laajentaa nuorisorangaistuksen käyttömahdollisuutta muun muassa sellaisiin tapauksiin, joissa nuoren rikoskierre on alkanut juuri ennen täysi-ikäisyyden saavuttamista. Nuorisorangaistuksen tuomitseminen saattaa olla vapaudessa suoritettavana ja sosiaalista selviytymistä edistävänä seuraamuksena perusteltua siis sellaisissakin tapauksissa, joissa rikollinen toiminta on jatkunut 18 vuoden iän saavuttamisen jälkeen. Esitöiden mukaan kyseisen sääntelyn perusteella ehdottomasta vankeudesta saattaa tapahtua siirtymää nuorisorangaistuksen puolelle. Toisaalta edellä mainituissa tapauksissa rikoksista voidaan tuomita ehdoton vankeusrangaistus ilman painavia syitäkin, jolloin nuorisorangaistuksen käyttö saattaa estyä (HE 102/2004 vp, s. 17).

2.2.6 Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano, kesto ja sisältö

Nuorisorangaistuksen kesto ja sisältö on määritelty yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 64 §:ssä. Säännöksen mukaan nuorisorangaistus on 15–17-vuotiaalle rikoksenteikijälle tuomittu vähintään neljän kuukauden ja enintään yhden vuoden pituinen seuraamus, joka sisältää valvontaa ja siihen liitettyjä, erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Nuorisorangaistus sisältää myös valvonnassa tapahtuvaa työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä, jollei sitä ole pidettävä ilmeisen tarpeettomana tai se ole erityisen vaikeasti järjestettävissä. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvia tilaisuuksia, joihin seuraamusta suorittava on velvollinen osallistumaan, saa viikoittain olla enintään kahdeksan tuntia. Viikoittainen tuntimäärä voi seuraamuksen aikana vaihdella täytäntöönpanon edellyttämällä tavalla.

Nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluu lain 65 §:n mukaan myös päihitteettömyysvaatimus. Nuorisorangaistukseen tuomittu ei saa olla valvontatapaamisissa, seuraamuksen täytäntöönpanoon liittyvässä työ-, kuntoutus-, koulutus- tai muussa toimintapaikassa eikä täytäntöönpanon edellyttämässä tilaisuuksissa alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen.

Nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon sisällössä pyritään ottamaan huomioon erityisesti nuorten syrjäytyneisyyden ehkäisyyn ja rikoksettoman elämäntavan vahvistamiseen liittyvät seikat. Keskeisiä asioita ovat koulutukseen, työnsaantimahdollisuuksiin, asumiseen,

mielenterveyteen ja päihdehuoltoon liittyvät toiminnot ja järjestelyt. Valvonta ja toiminta on tavallisesti intensiivisintä seuraamuksen täytäntöönpanon alkuvaiheessa. Tilanteen vakiinnuttua valvontatapaamisten ja toimintojen tiheyttä voidaan harventaa. Viikoittaiseen tuntimäärään liittyvä joustomahdollisuus toimii tarkoituksenmukaisesti myös esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa täytäntöönpanon jo kestänyt jonkin aikaa, tulee yllättäviä vaikeuksia suorittaa kyseinen seuraamus. (HE 215/2014 vp, s. 80–81)

Nuorisorangaistuksen suorittamisen ajaksi tuomitulle nimetään valvoja. Ensimmäisellä valvontatapaamisella valvoja tekee yhdessä nuoren kanssa täsmennetyn suunnitelman rangaistusajalle, joka sisältää tiedot rangaistuksen sisällöstä. Tuomitun keskeisin velvollisuus on saapua täsmennetyn rangaistusajan suunnitelmaan perustuviin valvontatapaamisiin ja toimia muutoinkin suunnitelmassa määrättyllä tavalla. Täsmennetty rangaistusajan suunnitelma vastaa rakenteellisesti ja sisällöllisesti seuraamusselvityksen yhteydessä tehtyä alustavaa rangaistusajan suunnitelmaa. Rangaistusajansuunnitelma koostuu pääsääntöisesti nuorisorangaistuksen osalta valvontatapaamisista, ohjelmista ja tehtävistä, sekä työelämäosioista. Suunnitelmissa otetaan huomioon tuomitun tekemän rikoksen laatu ja aiempi rikollisuus, rangaistuksen pituus, yksilölliset tarpeet ja toimintakyky, edellytykset suoriutua seuraamuksesta, sosiaaliset olosuhteet, uusintarikollisuuteen altistavat tekijät ja niiden väheneminen sekä seuraamuksen turvalliseen suorittamiseen vaikuttavat seikat (YTPL 11 § ja 17 § sekä valtioneuvoston asetus yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (551/2015) 7 §).

Nuorisorangaistukseen kuuluvalla valvonnalla tarkoitetaan käytännössä valvontatapaamisia valvojan ja nuorisorangaistukseen tuomitun nuoren välillä. Nuorisorangaistukseen kuuluvat tapaamiset ja niiden sisällöt ovat lähtökohtaisesti suunniteltuja ja strukturoituja, ja niissä hyödynnetään Rikosseuraamuslaitoksen omaa käsikirjaa Ohjenuoraa. Kirja sisältää kuvaukset ja käytännön ohjeet nuorisorangaistuksen sisällön lähtökohdista, toimeenpanosuunnitelmasta, toimeenpanon sisällön aloittamisesta, nuorisorangaistuksen eri ohjelmista ja tehtävistä, sekä työskentelyn päättämisestä. Käsikirjaan kuuluu myös erillinen tehtäväosio. Valvontatapaamiset voivat kuitenkin sisällöltään ja luonteeltaan olla hyvin erilaisia nuoren tilanteesta riippuen. Ne voivat koostua keskusteluista, käytännön asioiden hoitamisesta, verkostopalavereista tai erilaisten akuuttien tilanteiden selvittämisestä.

Nuorisorangaistukseen kuuluvien ohjelmien ja tehtävien tarkoitus on edistää nuoren sosiaalista toimintakykyä. Ohjelmilla pyritään lisäämään nuoren taitoja rangaistuksen suorittamisen jälkeiseen elämään, kuten lisätä ongelmanratkaisukykyä, kykyä kontrolloida aggressiivisia tunteita tai oppia kieltäytymään tilanteissa, joissa nuoren pitää valita, ryhtyykö hän rikolliseen toimintaan vai jatkaako rikoksetonta elämää. Nuorisorangaistukseen kuuluvia ohjelmia ovat rikoskeskustelut, motivoivat keskustelut, keskustelut sosiaalisten taitojen kehittämisestä, Suuttumuksen hallinta -ohjelma, liikennekeskustelut, päihdekeskustelut, sekä yhteiskuntaosio. Rikoskeskustelut kuuluvat käytännössä jokaiseen nuorisorangaistukseen, ja muita ohjelmia voidaan käyttää ja hyödyntää nuoren tilanteen mukaan. Nuorisorangaistukseen voidaan liittää myös muissa yhdyskuntaseuraamuksissa käytettäviä ohjelmia, jotka eivät ole rangaistussidonnaisia.

Nuorisorangaistukseen kuuluu pääsääntöisesti valvonnan ja ohjelmien lisäksi työelämäosio, mikäli sitä ei nuoren kohdalla nähdä ilmeisen tarpeettomana tai vaikeana järjestää. Poikkeuksellisesti työhön perehtymiseen liittyvä osa voidaan jättää pois nuorisorangaistuksesta. Tämä koskee esimerkiksi sellaisia tapauksia, joissa tuomittu jo käy töissä taikka joissa tuomitun työkykyä pidetään hänen ikänsä tai hänen olosuhteisensa perusteella huonona. Myös huonot alueelliset mahdollisuudet järjestää työhön liittyvää perehdyttämistä voivat olla syy sivuuttaa työelämäosio. (HE 215/2014 vp, s. 81 ja HE 102/2004 vp, s. 21)

Nuorisorangaistukseen tuomitut nuoret ovat usein intensiivisen tuen tarpeessa, ja heillä on ennen tuomiotaan pääsääntöisesti jo olemassa laajat tukipalvelut tai verkostot. Nuorisorangaistuksen aikainen yhteistyö perustuu yleensä jo olemassa olevien tukitahojen kanssa suunniteltuun verkostotyöhön. Nuorilla voi olla esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollollisten palvelu- tai hoitotoimenpiteiden tarve. Tarpeena voi olla myös esimerkiksi asumiseen, koulutukseen ja työntekoon liittyvä tukeminen. Tuomitun elämänhallintaa ja rangaistuksen suorittamista edistävät tukitoimet, jotka on sovittava yhteen nuorisorangaistuksen kassa eivät lähtökohtaisesti kuulu nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon sisältöön (HE 102/2004 vp, s. 21 ja YTPL 12 §, HE 215/2014 vp, s. 59–60). Tukitoimien, palveluiden ja hoidon saamisen edellytykset ja sisältö määräytyvät niitä koskevan erityislainsäädännön mukaan. Yhteistyö on kuitenkin keskeistä nuoren sosiaalisen toimintakyvyn edistämisen näkökulmasta. Nuoren asiassa voi olla useita yhteistyötahoja. Joissakin tilanteissa nuoren voidaan katsoa myös pärjäävän ilman ulkoisia tukitoimia. Rangaistusajan suunnitelmaan voidaan sisällyttää tietoa yhteistyötahoista, tukitoimista ja mahdollisen muun toiminnan sisällöstä, sekä muista määräyksistä ja ehdoista seuraamisen aikana.

Nuorisorangaistusta koskevat myös yhdyskuntaseuraamusten yleisiä ehtoja koskevat säännökset (ks. erityisesti YTPL 5 luku).

2.2.7 Velvollisuuksien rikkominen ja rangaistuksen keskeytyminen

Nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelman ehtojen ja siihen perustuvien määräysten rikkomisen keskeisistä seurauksista on säädetty yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa. Nuorisorangaistuksen toimivuus rangaistuksena edellyttää, että rikkomistilanteisiin reagoidaan systemaattisesti

Tuomitun keskeisin velvollisuus on saapua suunniteltuihin valvontatapaamisiin. Tämä on myös ensisijaista täytäntöönpanon onnistumiseksi. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 24 §:n mukaan, jos nuorisorangaistusta suorittava jättää ilman valvojan tai apuvalvojan tiedossa olevaa hyväksyttävää syytä saapumatta valvontatapaamiseen tai vastaavanlaiseen tilaisuuteen, ja on todennäköistä, että hän pyrkii välttelemään tapaamista, hänet voidaan noutaa valvojan tai apuvalvojan määräämään seuraavaan tapaamiseen. Poliisin on annettava noudon toteuttamiseksi virka-apua, jollei noutotoimenpiteitä ole pidettävä selvästi epätarkoituksenmukaisina. Noudettavaksi määrätty saadaan aikaisintaan kuusi tuntia ennen valvontatapaamista ottaa kiinni ja säilöön. Noudolla on selvä yhteys saapumatta jäämiseen ja noutouhkan olemassaolo saattaa olla omiaan estämään aiheettomia poissaoloja. Noudon toteuttaminen saattaa samalla myös vähentää tarvetta määrätä nuorisorangaistuksen tilalle muu rangaistus. (HE 102/2004 vp, s. 29 ja HE 215/2014 vp, s. 68)

Nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelman ehtojen rikkomiseen tai rangaistukseen liittyvien muiden määräysten noutamatta jättämiseen voidaan puuttua eritasoisilla sanktioilla (YTPL 24 ja 24 a §). Tuomitulle voidaan antaa varoitus, jos hän rikkoo erikseen säädettyjä velvollisuuksiaan. Varoituksen sijaan tuomitulle voidaan antaa huomautus, jos velvollisuuksien rikkominen on vähäistä eikä se ole toistuvaa. Törkeä velvollisuuksien rikkominen voi puolestaan johtaa nuorisorangaistuksen muuntamiseen toiseksi rangaistukseksi. Velvollisuuksien rikkominen on törkeää, jos tuomittu varoituksesta huolimatta toistuvasti rikkoo velvollisuuksiaan tai jättää seuraamisen suorittamisen aloittamatta tai kesken. Velvollisuuksien rikkominen on törkeää myös, jos tuomittu rikkoo velvollisuuksiaan tavalla, joka osoittaa ilmeistä piittaamattomuutta rangaistuksen asianmukaisesta suorittamisesta. Nuorisorangaistuksen kohdalla törkeästä ehtojen rikkomisesta voi olla kyse esimerkiksi, jos nuorisorangaistusta suorittava toistuvasti laiminlyö valvontatapaamisen tai muun

täytäntöönpanoon sisältyvään tilaisuuteen saapumisen taikka tapaamisessa tai tilaisuudessa törkeästi rikkoo päihitteettömyyskieltoa (HE 215/2014 vp, s. 81). Päihitteettömyyden valvontaa suoritetaan täytäntöönpanon aikana.

Velvollisuuksien rikkomisen selvittämisestä ja käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa, syyttäjällä ja tuomioistuimessa säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 25, 26 ja 26 a §:ssä. Lain 66 §:n mukaan, jos syyttäjä katsoo nuorisorangaistukseen tuomitun rikkoneen velvollisuuksiaan 24 a §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitetulla törkeällä tavalla, hänen tulee viipymättä saattaa asia käsiteltäväksi käräjäoikeuteen.

2.2.8 Nuorisorangaistuksen sijaan tuomittava rangaistus

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 67 §:n 1 momentin mukaan, jos tuomioistuin toteaa nuorisorangaistukseen tuomitun rikkoneen velvollisuuksiaan 24 a §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitetulla törkeällä tavalla, sen tulee tuomita hänet suorittamatta jääneen nuorisorangaistuksen osan sijasta muuhun rangaistukseen. Pykälän 2 momentin mukaan uuden rangaistuksen lajia valittaessa on harkinnassa otettava huomioon tuomitun ikä, suorittamatta jäänyt nuorisorangaistuksen osa, tuomittavan moitittavan menettelyn vakavuusaste ja nuorisorangaistuksen tuomitsemiseen johtaneen rikoksen laatu. Pykälän 3 momentin mukaan, jos nuorisorangaistus on jäänyt kokonaan tai huomattavassa määrin suorittamatta ja jos siihen muutenkin on 2 momentissa mainitut seikat huomioon ottaen myös kokonaisuutena arvioiden erityistä syytä, suorittamatta jääneen nuorisorangaistuksen osan tilalle voidaan tuomita ehdoton vankeusrangaistus.

Nuorisorangaistuksen tuomitsemisen jälkeen, ennen kyseisen rangaistuksen täytäntöönpanon päättymistä voi ilmetä myös uusi rikosepäily, joka johtaa uuteen ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 68 §:n mukaan, kun nuorisorangaistukseen tuomittu tuomitaan uuteen rangaistukseen rikoslain 7 luvun 8 §:ssä taikka edellä mainitussa 67 §:n 1 momentissa tarkoitetussa tapauksessa, jo suoritettu nuorisorangaistuksen osa on otettava kohtuuden mukaan huomioon uutta rangaistusta alentavana seikkana. Kahden nuorisorangaistuspäivän katsotaan vastaavan yhtä päivää ehdotonta vankeutta, jollei tästä jo suoritettua rangaistuksen osan sisältö huomioon ottaen ole erityistä syytä poiketa.

Mainittu 67 § vastaa pääosin kumotun nuorisorangaistuslain 18 §:ää ja 68 § pääosin lain 19 §:ää (HE 215/2014 vp, s. 81 ja 82). Kumotun nuorisorangaistuslain esitöissä on pyritty ohjaamaan nuorisorangaistuksen toiseksi rangaistukseksi muuntotilanteita. Samalla on painotettu sitä, että uuden rangaistuksen tuomitseminen on kokonaisarviointia, jossa vaikuttavat useat seikat. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 67 §:n 2 ja 3 momentin mukaan ratkaistaan, tuomitaanko nuorisorangaistuksen suorittamatta jääneen osan sijasta ehdollinen vankeusrangaistus, lähinnä oheisseuraamuksilla tehostettuna, vai ehdoton vankeusrangaistus. Suorittamatta jääneen nuorisorangaistuksen osan sijasta ei tulisi yleensä tuomita nuorisorangaistusta selvästi lievempää sakkorangaistusta. Poikkeuksellisesti tämä saattaisi tulla kysymykseen lähinnä sellaisessa tapauksessa, jossa suorittamatta jääneen nuorisorangaistuksen osa on vähäinen. Esitöissä (HE 102/2004 vp) on painotettu sitä, että ehdollinen ja ehdoton vankeus ovat tuntuvaltaan aivan erilaisia seuraamuksia. Näin ollen suoritettua nuorisorangaistuksen osaa ei tulisi ottaa huomioon samalla tavalla kummankin mainitun seuraamuksen kohdalla. Esitöissä todetaan edelleen, että ehdolliselle vankeudelle ja nuorisorangaistukselle on tyypillistä se, että rangaistusaikana on päiviä, jolloin rangaistuksen täytäntöönpano ei edellytä tuomitulta erityisiä toimenpiteitä kuten esimerkiksi valvontatapaamiseen menemistä. Seuraamusten voidaan lähtökohtaisesti katsoa vastaavan toisiaan edellä mainitussa yhteydessä. Sen sijaan tuomitun vapautta koko ajan rajoittavan

ehdottoman vankeuden ja nuorisorangaistuksen kohtuullisena suhteena voitaisiin pitää sellaista, jossa kaksi nuorisorangaistuspäivää vastaa yhtä päivää ehdotonta vankeutta. Ehdoton vankeus voisi tulla kyseeseen esimerkiksi tilanteessa, jossa päätyminen ehdottomaan vankeusrangaistukseen on ollut lähellä jo nuorisorangaistusta tuomittaessa ja jossa nuorisorangaistus on sittemmin jäänyt kokonaan tai huomattavassa määrin suorittamatta. (HE 102/2004 vp, s.35).

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 68 §:n mukaan kun nuorisorangaistukseen tuomittu tuomitaan uuteen rangaistukseen rikoslain 7 luvun 8 §:ssä taikka tämän lain 67 §:n 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa, jo suoritettu nuorisorangaistuksen osa on otettava kohtuuden mukaan huomioon uutta rangaistusta alentavana seikkana. Kahden nuorisorangaistuspäivän katsotaan vastaavan yhtä päivää ehdotonta vankeutta, jollei tästä jo suoritettua rangaistuksen osan sisältö huomioon ottaen ole erityistä syytä poiketa. Pykälän viimeinen virke lisättiin säännökseen nuorisorangaistustilanteen säätämisen eduskuntakäsittelyn aikana. Nuorisorangaistuksen suhdetta ehdottomaan vankeusrangaistukseen ei pidetty tarkoituksenmukaisena jättää hallituksen esityksessä olevien perustelumainintojen varaan. Samalla todettiin, että koska nuorisorangaistus voi kuitenkin olla sisällöltään hyvin vaihteleva, tuomioistuimille on jätettävä mahdollisuus tapauskohtaiseen harkintaan. Tällöin tuomioistuin voi poiketa rangaistuslajien edellä mainitusta suhteesta jompaankumpaan suuntaan sen mukaan, millainen täytäntöönpanu osa nuorisorangaistuksesta on yksittäistapauksessa ollut. Jos tuomittu on esimerkiksi osallistunut intensiivisiin ohjelmiin, kahden nuorisorangaistuspäivän voitaisiin katsoa vastaavan yli yhden päivän ehdotonta vankeutta. Lainkohdassa mainitusta pääsääntöisestä muutosuhdesta poikkeaminen edellyttää aina nuorisorangaistuksen sisältöön liittyviä erityisiä perusteita, jotka tuomioistuimen tulee päätöksessään todeta. (HE 102/2004 vp, s. 34, LaVM 11/2004 vp)

Rikoslain 7 luvun 8 §:n säännös koskee nuorisorangaistustuomion jälkeen tuomittavan uuden ehdottoman vankeusrangaistuksen ja nuorisorangaistuksen suhdetta. Pykälän mukaan, jos nuorisorangaistukseen tuomittu on tuomittava ehdottomaan vankeusrangaistukseen ennen nuorisorangaistuksen tuomitsemista tehdystä rikoksesta tai nuorisorangaistuksen tuomitsemisen jälkeen mutta ennen sen täytäntöönpanon päättymistä tehdystä uudesta rikoksesta, hänet voidaan tuomita tästä rikoksesta ja nuorisorangaistukseen johtaneesta rikoksesta yhteiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Edelleen pykälän mukaan jo täytäntöön pantua nuorisorangaistusta vastaavan osan huomioon ottamisesta säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 68 §:ssä.

Ehdottoman vankeusrangaistuksen ja nuorisorangaistuksen samanaikaiselle soveltamiselle ei yleensä ole esitettävissä perusteita. Rikoslain 7 luvun 8 §:n säännöksen soveltamistilanteissa pääsääntöisesti jo tuomittu nuorisorangaistus tulisi siis sisällyttää tuomittavaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Tuomioistuimelle on jätetty harkintavaltaa lähinnä niiden poikkeuksellisten tilanteiden varalta, joissa nuorisorangaistuksesta on jäljellä enää pieni osa eikä tuomittua määrätä vangittavaksi. Tällaisessa tilanteessa nuorisorangaistus ehditään suorittaa loppuun ennen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Myöhemmissä nuorisorangaistussääntelyä koskeissa muutoksissa säännös on pidetty sisällöltään vastaavana voimassa.

Rikoslain 7 luvun 8 §:n soveltamista koskevassa ennakkoratkaisussa KKO 2014:27 vastaajan syyksi luetuista rikoksista ja nuorisorangaistuksen tuomitsemiseen johtaneista rikoksista tuomittavaa yhteistä ehdotonta vankeusrangaistusta oli alennettava ottamalla huomioon jo suoritettu nuorisorangaistuksen osa. Asiassa ei ollut erityistä syytä poiketa säädetystä muutosuhdesta, jonka mukaan kahden nuorisorangaistuspäivän katsottiin vastaavan yhtä päivää ehdotonta vankeutta. Kysymys oli myös siitä, että syyttäjä oli vaatinut vastaajalle hänen

tekemiensä rikosten johdosta ehdotonta vankeutta ja samassa yhteydessä kesken jääneen nuorisorangaistuksen muuntamista toiseksi rangaistukseksi. Tällaisessa tilanteessa tulee arvioitavaksi ensisijaisesti se, onko käsiteltävänä olevista rikoksista tuomittava ehdottomaan vankeusrangaistukseen ja jo sen vuoksi niistä ja nuorisorangaistukseen johtaneista rikoksista rikoslain 7 luvun 8 §:n nojalla yhteiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 82 §:n mukaan, jos syyttäjä päättää syyttää yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen tai nuorisorangaistukseen tuomitua rikoksesta, josta voi syyttäjän arvion mukaan olla seuraamuksena ehdotonta vankeutta, syyttäjä voi edellä tarkoitetun yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanon kieltämiseksi ilmoittaa asiasta Rikosseuraamuslaitokselle. Rikosseuraamuslaitoksen on ilmoituksen saatuaan kiellettävä yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanon aloittaminen tai jatkaminen. Tuomitessaan aiemmin yhdyskuntapalveluun tai nuorisorangaistukseen tuomitun henkilön ehdottomaan vankeusrangaistukseen sellaisesta rikoksesta, jonka tuomittu on tehnyt ennen edellä tarkoitetun yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanon päättymistä taikka, jos on kyse valvontarangaistuksesta, rikoksesta, jonka tuomittu on tehnyt ennen ehdonalaista vapauttamista, tuomioistuimien voi kieltää aloittamista tai jatkamista kyseisen yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanoa. Kielteessään aiemmin tuomitun yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanon tuomioistuimen on määrättävä, että suorittamatta oleva osa kyseistä yhdyskuntaseuraamusta on suoritettava vankeutena. Päätöstä aiemmin tuomitun yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanon kieltämisestä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 83 §:n mukaan, kun yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen tai nuorisorangaistukseen tuomittu tuomitaan uuteen rangaistukseen 82 §:ssä tarkoitetussa tapauksessa, muuntamisessa noudatetaan samaa vankeuden ja kyseisen yhdyskuntaseuraamuksen muutosuhdetta kuin yhdyskuntaseuraamusta määrättäessä on noudatettu. Muuntamisessa päivän osa valvontarangaistusta vastaa yhtä päivää vankeutta. Muuntamisessa noudatetaan tuomitulle edullisinta laskutapaa.

2.2.9 Nuorisorangaistuksen suhde seuraamusjärjestelmän ulkopuolisiin toimiin

2.2.9.1 Seuraamusjärjestelmän ulkopuolisesta hoidosta, palveluista ja tukitoimista osana seuraamusta

Seuraamusjärjestelmän pääasiallisena tarkoituksena on rikoksista määrättyjen seuraamusten täytäntöönpano. Seuraamusten sisällöllä pyritään vaikuttamaan uusintarikollisuuden ehkäisyyn muun ohella parantamalla tuomitun elämänvalmiuksia seuraamuksen aikana. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoon kuuluu myös keskeisesti rikosseuraamusjärjestelmän ulkopuolisten tukitoimien ja täytäntöönpanon yhteensovittaminen. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 12 §:n mukaan yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpano sekä tuomitun elämänhallintaa ja rangaistuksen suorittamista edistävät tukitoimet on sovitettava yhteen. Tämän toteuttamiseksi rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa Rikosseuraamuslaitoksen tulee tarpeen mukaan yhdessä sosiaali- ja terveysviranomaisen kanssa kartoittaa rikoksesta epäillyn elinolosuhteita ja tukitoimenpiteiden tarvetta.

Päihdeidenkäytön on tutkimuksissa havaittu nostavan rikoskäyttäytymisen riskiä. Kaikkiin yhdyskuntaseuraamuksiin voi sisältyä päihdeongelmien vähentämiseen suunnattuja Rikosseuraamuslaitoksen motivointiohjelmiä ja vapaamuotoisempaa muutostyöskentelyä. Esimerkiksi nuorten ehdollisen vankeuden valvontaan tai nuorisorangaistukseen voidaan sisällyttää päihderiippuvuuden käsittelyä sosiaalista toimintakykyä edistävillä ohjelmilla.

Yhdyskuntaseuraamuksiin voi myös sisältyä päihdeiden ja riippuvuuksien hoitoa ja kuntoutuspalveluita osana seuraamusta, jos tästä on nimenomaisesti säädetty. Mahdollisuudet vaihtelevat eri seuraamusten välillä. Yhdyskuntapalveluun ja yli 21-vuotiaille rikoksen tekijöille suunnattuun ehdollisen ohessa määrättävään valvontaan voidaan sisällyttää päihdeiden riippuvuustasoisien käytön hoitoa avopalveluna tai kuntoutusta. Valvontarangaistukseen sisältyvä hoito tai kuntoutus voi olla myös laitoksessa annettavaa. Näissä tapauksissa hoidon tai palvelun järjestämisestä vastaa Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolinen taho. Seuraamukseen voidaan sisällyttää vain tietty laissa säädetty määrä kyseistä hoitoa tai palvelua. Hoito tai palvelu voi kuitenkin olla pidempiaikaista, ja se on voinut alkaa jo ennen seuraamusta ja jatkua seuraamuksen suorittamisen jälkeen. Mainittuihin yhdyskuntaseuraamuksiin sisällytettävä hoito ja kuntoutus edellyttävät aina tuomitun suostumusta.

Sosiaali- ja terveydenhuoltolaeissa on säädetty yhteiskunnassa tarjottavien sosiaalipalveluiden ja terveydenhoidon perusteista. Sosiaalihuoltolain 24 §:ssä sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyöllä tarkoitetaan hyvinvointialueen toteuttamia sosiaalipalveluja ja muuta yksilöön ja yhteisöihin kohdentuvaa toimintaa, jolla vähennetään ja poistetaan päihteisiin ja riippuvuuskäyttäytymiseen liittyviä, hyvinvointia ja turvallisuutta vaarantavia tekijöitä, vastataan päihdeiden ongelmakäytöstä tai muusta riippuvuuskäyttäytymisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen sekä tuetaan päihteettömyyttä ja riippuvuuskäyttäytymisestä irrottautumista. Sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyöhön kuuluvat neuvonnan ja ohjauksen lisäksi 14 §:ssä tarkoitetut sosiaalipalvelut joko yleisinä sosiaalipalveluina tai päihde- ja riippuvuustyön erityisinä palveluina. Palveluja on annettava henkilön, hänen perheensä ja muiden läheistensä 11 §:ssä tarkoitettujen tuen tarpeiden perusteella. Lapsen oikeudesta saada välttämättömät sosiaalipalvelut säädetään lain 13 §:ssä. Sosiaalihuollossa tehtävä päihde- ja riippuvuustyö on suunniteltava ja toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä hyvinvointialueella ja kunnissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön kanssa.

Päihde- ja riippuvuushoito on määritelty terveydenhuoltolaissa. Terveydenhuoltolain 28 §:n mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä alueensa asukkaiden päihde- ja riippuvuushoito, johon kuuluu: 1) terveydenhuollon palveluihin sisältyvä ohjaus ja neuvonta, joka koskee päihteettömyyttä ja riippuvuuksilta suojaavia ja niitä vaarantavia tekijöitä sekä päihteisiin ja riippuvuuksiin liittyviä terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia tekijöitä; sekä 2) päihdehäiriöiden ja muiden riippuvuushäiriöiden ehkäiseminen, tutkimus, hoito ja kuntoutus monimuotoisina palveluina. Hoitoa on annettava henkilön, hänen perheensä ja muiden läheistensä tuen, hoidon- ja kuntoutustarpeen perusteella. Päihde- ja riippuvuushoitoa saavalle potilaalle on turvattava hänen tarvitsemansa terveyden- ja sairaanhoidon kokonaisuus. Päihde- ja riippuvuushoito on suunniteltava ja toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä hyvinvointialueella ja kunnissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön kanssa.

Rikosseuraamuksiin sisältyvän terveydenhoitoon ja sosiaalipalveluun liittyvän kokonaisuuden taustalla olevat järjestämisvastuut vaikuttavat myös kustannuksiin. Rikosseuraamuslaitokselle aiheutuvat kustannukset poikkeavat rangaistuksen todellisista kokonaiskustannuksista, jos seuraamukseen sisältyy myös jonkin muun tahon vastuuta rahoituksesta. Yleensä näissä tilanteissa on kysymys yhdyskuntaseuraamuksiin sisältyvästä julkisesta päihdehoidosta tai -palvelusta, johon rangaistusta suoritettava on oikeutettu sosiaali- tai terveydenhuoltolakien perusteella ja jotka voidaan samalla hyväksyä seuraamuksen osaksi. Perussäännös kustannusten jakautumisesta Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden välillä seuraamuksen täytäntöönpanon aikana on yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 12 §:ssä, jonka mukaan yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpano sekä tuomitun elämänhallintaa ja rangaistuksen suorittamista edistävät tukitoimet on sovittava yhteen. Tukitoimenpiteitä yhteen

sovitettaessa hyvinvointialue vastaa hyvinvointialueen järjestämisvastuulle kuuluvien peruspalvelujen kustannuksista. Rikosseuraamuslaitos vastaa yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanoon liittyvien toimintojen kustannuksista.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain esitöiden mukaan lähtökohtana yhdyskuntaseuraamuksiin liittyvien toimintojen kustannusten jakautumisessa on vastuun määräytyminen sen mukaan, onko toiminnassa kyse rangaistuksen täytäntöönpanolle asetetun vaikuttavuustavoitteen täyttämisestä vai kotikunnan velvollisuudesta järjestää jäsenilleen laissa säädetty palvelut ja tukitoimet. Hyvinvointialueille on säädetty velvollisuus järjestää aiemmin kuntien vastuulle kuuluneet sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Rikosseuraamuslaitos vastaa siis seuraamuksen täytäntöönpanoon sisältyvästä toiminnasta ja hyvinvointialue puolestaan järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, jotka kuuluvat rikoksen täytäntöönpanon aikana henkilölle normaaleina hyvinvointialueen palveluina. Seuraamuksen täytäntöönpanoon liittyviä toimintoja ovat esimerkiksi erilaisiin rikollisuutta ehkäiseviin ohjelmiin osallistuminen. Hyvinvointialueelle kuuluvia toimintoja ja palveluita ovat esimerkiksi sosiaalihuoltolaissa ja terveydenhuoltolaissa tarkoitetut palvelut, kuten terveydenhoidon ja asumista tukevien palveluiden järjestäminen. Toimintojen yhteensovittamisen tavoitetta toteutettaessa hyvinvointialueen sosiaali- tai terveydenhuollon viranomainen arvioi itsenäisesti henkilön sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutarpeet. Rikosseuraamuslaitos ei siis voi edellyttää hyvinvointialuetta järjestämään palveluja tukitoiminnan yhteensovituksen perusteella. Toisaalta Rikosseuraamuslaitos voi nykyisen yhdyskuntapalvelua koskevan sääntelyn perusteella vahvistaa rangaistusajan suunnitelmassa yhdyskuntaseuraamuksen toiminnan osaksi esimerkiksi päihdepalvelun, jonka toteuttajana voi toimia esimerkiksi järjestö, jos tälle on olemassa tarvittava rahoitus. (HE 215/2014 vp, s. 44-45 ja 59-60, LaVM 18/2014 vp)

2.2.9.2 Lastensuojelullisten toimenpiteiden ja nuorisorangaistuksen suhde

Suomessa nuorten rikoskäyttäytymiseen puututaan rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän ja lastensuojelun keinoin. Järjestelmät toimivat rinnakkain ja ne ovat toisistaan riippumattomia. Järjestelmien piirissä on kuitenkin osittain samoja nuoria. (Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s. 67).

Lastensuojelutoimet eivät ole koskaan rangaistusluonteinen seuraamus rikollisesta käyttäytymisestä, vaan ne perustuvat keskeisesti lapsen edun arviointiin ja periaatteisiin siten kuin lastensuojelulain 4 §:ssä säädetään. Lastensuojelutoimien päämääränä on siis aina turvata lapsen etu ja hyvinvointi. Rangaistavaksi säädetty teko on puolestaan rikosoikeudellisen vastuun, rangaistavuuden ja rikoksen mahdollisen uhrin sovituksen keskiössä. Alaikäisen tekemä rikos voi johtaa myös lastensuojelulain mukaisten toimenpiteiden käynnistymiseen, ja alle rikosvastuuikäisten lasten tilanteeseen puututaan lähtökohtaisesti nimenomaisesti lastensuojelun toimin. Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä on viimesijainen keino puuttua nuorten rikolliseen käyttäytymiseen. Alaikäiset rikoksentekijät on huomioitu myös rikosseuraamuksissa.

Rikosoikeudellisten toimien ja lastensuojelullisten toimien suhde ei näyttäydy täysin selvältä varsinkaan nuorten hiukan vakavimpien rikosten kohdalla, vaikka järjestelmät näkökohdiltaan ja toiminnoiltaan eroavat toisistaan (Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s. 68 ja siinä viitattut lähteet).

Alaikäisen rikoskäyttäytyminen on lastensuojelulain 40 §:ssä säädetty perusteeksi myös lastensuojelun toimenpiteille, joiden tavoitteena on turvata lapsen etua ja hyvinvointia. Lapsen huostaanottamisen ja sijaishuoltoon sijoittamisen perusteet täyttyvät tilanteessa, jossa lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin

vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Lain esitöiden mukaan muuna kuin vähäisenä pidettävänä rikollisena tekona säännöksessä tarkoitetaan niitä tekoja, joista voi seurata ankarampi rangaistus kuin sakkoa tai 6 kuukautta vankeutta. Esitöissä korostetaan sitä, että ”ainoastaan sellainen yhteiskuntaan sopeutumattomuus, jonka voidaan katsoa olevan selvä osoitus lapsen ajautumisesta rikolliseen käyttäytymiseen, voi johtaa sijaishuollon tarpeeseen” ja toimenpiteisiin ryhtymisen tuli perustua lapsen huollon tarpeeseen eikä pelkästään yhteiskunnan suojelemistarkoitukseen. (HE 252/2006 vp, s. 163–164 ja HE 13/1983 vp, s. 25). Lastensuojelulakiin ollaan parhaillaan esittämässä uudistuksia, joilla pyritään muun ohella mahdollistamaan viranomaisille riittävät keinot suojata vakavia rikoksia tekeviä lapsia heidän oman toimintansa haitallisuudelta (HE 149/2025 vp laiksi lastensuojelulain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi). Esityksessä (s. 27) tuodaan esille se, että lastensuojelun toimenpiteet eivät ole rangaistusluonteisia seuraamuksia tehdystä rikollisesta teosta, vaan niiden tarkoituksena on muun ohella turvata lapsen oikeus erityiseen suojeluun.

Lastensuojelutoimenpiteet on otettava huomioon rangaistuksen määräämistä koskevassa sääntelyssä vähäistä vakavampien rikosten kohdalla erityisesti silloin, kun tunnistetaan, että nuoren tilanne on johtanut lastensuojelulain mukaiseen sijoitukseen. Lastensuojelutoimien vaikutuksesta rangaistuksen määräämiseen on lausuttu ehdollisen ja ehdottoman vankeuden lajivalintaa koskevassa säännöksessä. Rikoslain 6 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Painavan syyn merkitystä harkittaessa otetaan huomioon rikoksentekijän sijoitus lastensuojelulain 57 §:n mukaiseen lastensuojelulaitokseen. Säännöksen esitöissä on täsmennetty, että lastensuojelulaitossijoitus tulee ottaa huomioon ehdolliseen vankeuteen tuomitsemista puoltavana tekijänä. Esitöiden mukaan säännöksen tarkoituksena on ohjata seuraamusvalintaa toimivaksi todettuun järjestelyyn, jossa lastensuojelun ja valvonnalla tehostetun ehdollisen vankeuden keinot voisivat saada yhdessä aikaan tehokkaan ja vaikuttavan kontrollin ja tuen kokonaisuuden. (HE 215/2014 vp, s. 89)

Myös nuorisorangaistuslain säätämistä koskevissa esitöissä on kiinnitetty huomiota siihen, että sosiaalisen selviytymisen edistäminen ja uusien rikosten ehkäiseminen eivät välttämättä edellytä nuorisorangaistukseen tuomitsemista, mikäli alaikäinen on huostaan otettuna lastensuojelulaitoksessa ja on esimerkiksi niihin liittyvien terveydenhuollon toimenpiteiden kohteena. Tuolloin eivät sosiaalisen selviytymisen edistäminen ja uusien rikosten ehkäiseminen välttämättä edellytä nuorisorangaistuksen tuomitsemista. Tämä on esitöiden mukaan otettava huomioon suorittaessa valintaa ehdollisen vankeusrangaistuksen ja nuorisorangaistuksen välillä. (HE 102/2004 vp, s. 17)

2.2.9.3 Sovittelu

Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain 3 §:n (1015/2005) mukaan sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan sovittelaviksi, kun otetaan huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Rikoksen sovittelu edellyttää, että rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat ja että sovittelu on uhrin edun mukaista. Sovittelavaksi ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve. Jos rikosta ei voida sovittaa, myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei saa ottaa sovittelavaksi. Riita-asia voidaan ottaa sovittelavaksi, jos sen käsittelemistä sovittelussa voidaan pitää tarkoituksenmukaisena. Sovittelua koskevista rajoituksista säädetään lain 3 a §:ssä.

Sovittelu on vapaaehtoista. Alaikäisen henkilön on annettava suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Alaikäisen henkilön osallistuminen sovitteluun edellyttää lisäksi, että myös hänen huoltajansa tai muut lailliset edustajansa suostuvat siihen. Sovittelussa ei määrätä teosta seuraamusta eikä se varsinaisesti korvaa rikosprosessia. Sovinto voi kuitenkin johtaa toimenpiteistä luopumiseen tai tuomitsematta jättämiseen. Osapuolten välillä saavutettu sovinto on myös rangaistuksen lieventämisperuste. Sovittelussa voidaan sopia myös rikoksella aiheutettujen vahinkojen korvaamisesta. Sovittelu antaa nuorelle mahdollisuuden ymmärtää uhrille teosta aiheutuneet seuraukset ja ottaa vastuun korvaamalla vahinkoja. Sovittelu on usein täysmittaista rikosoikeudenkäyntiä joutuisampi ja siihen voidaan ryhtyä nopeallakin aikataululla osapuolten siihen suostuessa. Sovitteluun ohjautuminen tapahtuu tavallisesti jo esitutkinnan aikana. Sovittelu on kuitenkin mahdollista kaikissa rikosprosessin vaiheissa ja myös sen jälkeen.

2.2.9.4 Viranomaisten yhteistyömalleista

Oikeusministeriön poikkihallinnollinen kehittämistyöryhmä on laatinut tutkimukseen perustuvan toimintamallin, jonka kohderyhmänä on vakavia ja toistuvasti rikoksia tekeviä nuoret (Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille: Kehittämistyöryhmän ehdotus, Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2019:26, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-764-9> ja Haikkola, Lotta, Hästbacka, Noora & Elina Pekkarinen (toim.) (2019): Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-737-6>). Toimintamalli on suunnattu lapsille ja nuorille, joita on epäilty syyllisiksi useampiin ja vakavampiin rikoksiin, ja joiden tilanteesta nuoren kohdanneella viranomaisella tai muulla toimijalla on herännyt erityinen huoli päihdeiden käytöstä tai muusta syrjäytymisen riskistä. Toimintamallin pilotointia toteutettiin vuosina 2020–2022. Sen käytön laajentamiseksi ja vakiinnuttamiseksi ehdotettiin, että toiminnan rahoituksella pitäisi olla pidempi aikajänne ja pysyvä rahoitusmalli, hankkeiden tulisi olla jatkossa laajempia ja rikoksista irrottautumista tukevat palvelut tulisi kytkeä hyvinvointialueiden rakenteisiin. Tavoitteena tulisi olla saavutettavat, yhdenvertaiset ja tehokkaat palvelut kaikille. Rikollisuuden vähentämiseksi käytettävien ohjelmien tulisi myös olla tutkitusti vaikuttavia. (Ohjelmatyö ja moniammatillinen tuki rikosten ehkäisyssä. Rikosten ennaltaehkäisyhankkeen 2020–2022 loppuraportti, Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja OM 2023:19). Avustuksia nuorten toimintamallin levittämiseen on jaossa myös vuonna 2026.

Nuorten toimintamallia toteuttavia moniammatilliseen yhteistyöhön perustuvia hankkeita on tällä hetkellä käynnissä neljällä hyvinvointialueella; Pohjanmaalla (Käppi-hanke), Kanta-Hämeessä (NERO-nuorisoyerityinen rikososaaminen), Pirkanmaalla (RISTEYS-hanke) sekä Pohjois-Pohjanmaalla Nurri-hanke, joista viimeksi mainitussa kehitetään myös perheiden tukea. Esimerkiksi Helsingissä nuorten toimintamallia vastaava Toivo-toimintamalli on lastensuojelun alla tapahtuvaa vakiintunutta toimintaa. Sen kohderyhmänä ovat avo- ja sijaishuollon nuoret, joilla on vakavia rikoksia, päihderiippuvuutta ja käytöshäiriöitä. Palvelu tukee lisäksi nuoria, joka ovat sijoituksen jälkeen kotiutumassa tai jotka ovat saaneet seuraamuksen. Palvelu perustuu nuoren ja hänen huoltajiensa muutokseen motivointiin, rinnalla kulkemiseen, tilanteen vakauttamiseen ja räätälöityyn kuntoutukseen. Palvelu on määräaikaista ja kestää yleensä 6–12 kuukautta.

Nuorten rikosten ehkäisemiseen liittyy myös muuta moniammatillista viranomaisyhteistyötä, jota on järjestetty Suomessa niin sanottuna ankkuritoimintana jo useiden vuosien ajan, ja nykyisin se on vakiintunut viranomaisyhteistyömuoto. Ankkuritoiminnassa yhteistyötä tekevät poliisi, nuorisotoimi, terveydenhuolto ja sosiaalihuolto. Ankkuritoiminta on valtakunnallisesti koordinoitua ja ohjattua. Ankkuritoimintaa koskeva yhteistyö perustuu viranomaisyhteistyötä

velvoittaviin säännöksiin, mutta ankkuritoiminnasta ei ole säädetty erikseen lailla. Ankkuritoiminnan tarkoituksena on varhainen puuttuminen ja sen kohderyhmänä ovat ensisijaisesti alle 18-vuotiaat rikoksia tekevät lapset ja nuoret sekä asiakkaat, jotka ovat riskissä ajautua väkivaltaiseen ekstremismiin ja radikalisoitumiseen. Ankkuritoiminta perustuu varhaiseen puuttumiseen ja nuoren suostumus on edellytys toiminnan aloittamiselle. Myös tietojen luovuttaminen ja -vaihto ankkuritoiminnassa eri viranomaisten kesken perustuu nykyisen nuorisolain (1285/2016) mukaisesti suostumukseen tai muussa laissa vahvistettuun perusteeseen. (Sisäministeriön Ankkuritoiminnan käsikirja. Sisäministeriön julkaisuja 2022:40)

2.3 Tilastotietoja nuorisorangaistuksesta ja nuorten seuraamuksista

2.3.1 Alle 18-vuotiaiden rikoksentehtäjäiden rangaistuksista

Alle 18-vuotiaiden epäiltyjen osuus poliisin tietoon tulleissa rikosepäilyissä on pysynyt suhteellisen tasaisena 2010-luvulla, mutta kääntynyt viime vuosina nousuun useissa rikoslajeissa. Erityisesti ovat lisääntyneet epäillyt alle 18-vuotiaiden pahoinpitely- ja ryöstörikokset. Vuonna 2023 ryöstöistä syyllisiksi epäillyistä 79 prosenttia oli alle 30-vuotiaita. (Rikollisuustilanne 2023 Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto valtiotieteellinen tiedekunta Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsaus 65/2024. s. 9 ja s. 45–46)

Yleisesti nuorten rikollisuuden on havaittu laskeneen pitkällä aikavälillä. Rikollisuuden on myös havaittu keskittyvän pienelle joukolle aktiivisia rikoksentehtäjiä, jotka tekevät suurimman osan rikoksista. Tämä pieni joukko tekee jo nuorena ensimmäiset rikoksensa ja rikollisuus on yhteydessä muihin sosiaalisiin ongelmiin. Rikoksesta epäiltyjen osuus on korkeimmillaan 18–20-vuotiaana, mutta sen jälkeen vain pieni osa jatkaa rikosten tekemistä. (Toimenpideohjelma nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:13, s. 10 – 17, kts. myös esimerkiksi Pitkänen, Joonas – Aaltonen, Mikko – Suonpää, Karoliina – Heiskanen, Laura – Martikainen, Pekka: Nuorisorikollisuuden esiintyvyyden ja kasautumisen muutokset syntymäkohorteissa 1986–2000. Yhteiskuntapolitiikka 87 (2022):5–6. ja siinä viitatu lähteet)

Nuorisorangaistuksen käyttöalaa ensikertaa arvioitaessa vuonna 1992 rangaistukseen tuomittiin vuositasolla 6 935 15–17-vuotiaasta nuorta. Näistä vankeusrangaistuksia oli 30 prosenttia, eli hieman yli 2000. Näistä ehdottomia vankeusrangaistuksia oli 17 prosenttia, eli noin 350 ja ehdollisia noin 1700. Nuorisorangaistuksen kokeilulain säätämisen aikaan vuoden 1994 tilastojen mukaan 15–17-vuotiaana rikoksen tehneille nuorille tuomittiin varsinaisessa oikeudenkäynnissä 5 268 rangaistusta. Näistä sakkorangaistuksia oli 3 723, ehdollisia vankeusrangaistuksia 1 348 ja ehdottomia vankeusrangaistuksia 193. Valtaosa ehdollisesti tuomituista nuorista oli koeaikana valvonnassa. Sellaisia tuomioita, joissa todettiin, ettei ehdollisesti tuomittua nuorta ole asetettava valvontaan, oli samana vuonna 158. Vielä vuonna 2001, jolloin nuorisorangaistuksen kokeiluvaihe oli käynnissä ja arvioitavana, ehdolliseen vankeuteen tuomittuja nuoria oli 993. (HE 109/1996 vp, s. 4 ja Nuorisorikoskomitean mietintö 2003:2, s. 24 ja 241)

Tilastokeskuksen tietokannasta (Stat.fi) saatujen tietojen mukaan 15–17-vuotiaiden ikäryhmässä tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistustuomioiden määrät olivat vuonna 2021 30, vuonna 2022 30 ja vuonna 2023 62. 15–17-vuotiaiden ikäryhmässä ehdollisten vankeustuomioiden määrät olivat vuonna 2021 yhteensä 422 ja vuonna 2022 yhteensä 478. Vuonna 2023 ehdollisten vankeustuomioiden määrät hieman nousivat sanotussa ikäryhmässä niiden yhteismäärän olleessa 632.

Taulukko 1. Ote rikosseuraamuksista 15–17 vuotiain ikäryhmässä vuosina 2021–2023

Rikosseuraamukset vuodessa	2021	2022	2023
Kaikki yhteensä	11 428	11 734	12 991
Tuomioistuimen määräämät seuraamukset	2 381	2 363	2 929
Tuomioistui nsakko	1 826	1 753	2 127
Ehdollinen vankeus (sis. oheisseuraamukset)	422	478	632
<i>Ehdollinen vankeus + sakko</i>	35	32	46
<i>Ehdollinen vankeus + valvonta</i>	222	227	268
Ehdollinen vankeus + ykp	14	17	13
Nuorisorangaistus	12	7	9
Ehdoton vankeus	30	30	62
Yhdyskuntapalvelu	-	6	14
Valvontarangaistus	-	-	-

Lähde: Tilastokeskus Stat.fi – Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena, rangaistus- ja sakkomääräykset ja rikesakot).

Tilastokeskuksen tietokannasta saatujen tietojen mukaan vuonna 2023 15–17-vuotiaiden ikäryhmässä rangaistus- ja sakkomääräysten, annettujen rikesakkojen ja oikeudessa annettujen tuomioiden yhteismäärä oli 12991. Samaan ikäryhmän osalta käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa ensi asteena tuomittiin 2929 rangaistusta. Näistä suurimmassa osassa, yhteensä 2127 tapauksessa tuomio oli sakkorangaistus. Määräaikaista vankeusrangaistuksia tuomittiin 694, joista ehdollisia vankeustuomioita oli 632 (ml. oheisseuraamukset). Ehdollisen vankeuden ohessa tuomittiin 46 tapauksessa sakkoja, 13 tapauksessa yhdyskuntapalvelua ja 268 tapauksessa valvonta. Nuorisorangaistus tuomittiin yhdeksässä tapauksessa. Ehdottoman vankeuden sijasta määrättäviä yhdyskuntapalvelurangaistuksia tuomittiin 14 tapauksessa ja valvontarangaistuksia ei lainkaan.

Vuonna 2023 15–17-vuotiaalle tuomittu keskimääräinen määräaikainen vankeusrangaistus oli pituudeltaan 7,7 kuukautta. Alle vuoden pituisia ehdollisia vankeusrangaistuksia tuomittiin

mainitussa ikäryhmässä 514. Vähintään vuoden ja enintään kahden vuoden pituisia ehdollisia vankeusrangaistuksia tuomittiin puolestaan 118 eli noin 17 prosentissa tapauksista. Alle vuoden pituisia ehdottomia vankeusrangaistuksia tuomittiin 14 tapauksessa. Vähintään vuoden ja enintään kahden vuoden pituisia ehdottomia vankeusrangaistuksia tuomittiin mainitussa ikäryhmässä puolestaan 15 tapauksessa.

Vuoden 2023 tilastotiedoista ilmenee lisäksi, että 15–17-vuotiaiden ikäryhmässä tuomioissa, joissa rangaistukseksi määrättiin ehdollinen vankeusrangaistus, oli päärikoksena varkaus- ja ryöstörikos 212 tapauksessa, henkeen- ja terveyteen kohdistuva rikos 163 tapauksessa, liikennerikos 71 tapauksessa, ja huumausainerikos 44 tapauksessa. (Stat.fi, ks. laajemmin nuorten seuraamuksia koskevista useampien vuosien tilastoista ja siihen liittyvästä analyysistä: Lappi-Seppälä 2024)

2.3.2 Tuomitut nuorisorangaistukset

Nuorisorangaistus kirjattiin rikoslakiin pysyvästi vuonna 2005. Lakia edeltävän 1997–2004 aikana toteutetun nuorisorangaistuskokeilun alkuvuosina tuomittujen nuorisorangaistusten lukumäärä oli selvästi nykyistä suurempi. Vuosina 1997–2002 nuorisorangaistuksia tuomittiin vuosittain 45, 45, 68, 102, 45 ja 38. Uuden lain soveltamisen päästyä täyteen vauhtiin nuorisorangaistuksia arvioitiin tulevan tuomittavaksi vuosittain noin 300 (HE 102/2004 vp, s. 6 ja 14). Vakinaisen nuorisorangaistuksen säätämisen eli vuoden 2004 jälkeen vuosittaisen nuorisorangaistustuomioiden määrät ovat pysyneet vähäisinä. Nuorisorangaistustuomioiden lukumäärät ovat vaihdelleet viime vuosina pääsääntöisesti 5–12 vuosittaisen tapauksen välillä.

Nuorisorangaistustuomioita annettiin viiden vuoden tarkastelujaksolla vuosina 2019–2023 yhteensä 43 kappaletta. Rangaistuksista noin puolet (23/43) oli tuomittu rikoksista, missä päärikoksena oli ryöstörikos. Seuraavina ryhminä tulivat huumausainerikokset (7), henkeen- ja terveyteen kohdistuneet pahoinpitelyrikokset, omaisuusrikokset ja liikennerikokset sekä rikokset viranomaisia vastaan. Tuomioiden keskipituus ja mediaani on vaihdellut vuosina 2019–2023 viiden kuukauden ja 12 kuukauden välillä. Viimeisten vuosien aikana nuorisorangaistuksen mediaanipituus on kuitenkin ollut lähellä yhden vuoden enimmäisrangaistusta ryöstörikosten kohdalla. Vuonna 2023 tuomittujen nuorisorangaistusten keskipituus oli 11 kuukautta ja mediaani 12 kuukautta. (ks. aikaisempien vuosien 2016–2020 määristä Lappi-Seppälä 2024, s. 69)

Pitkän aikavälin tarkastelussa noin 35 prosentilla nuorisorangaistukseen tuomituista ei ollut aikaisempaa merkintää rikosrekisterissä. Rikosrekisterimerkintä seuraa sakkoa ankarammista rangaistuksista. Noin 27 prosentilla nuorisorangaistukseen tuomituista ei ollut lainkaan aikaisempia rangaistuksia. Syytekohtien lukumäärä on ollut nuorisorangaistustuomioissa keskimäärin viisi. (Lappi-Seppälä 2024, s. 172 ja 71)

2.3.3 Seuraamusselvitysten määrät

Kaikista 15–17-vuotiaiden nuorten seuraamuksista noin 95 prosenttia on sakkorangaistuksia (Lappi-Seppälä 2024, erityisesti s. 23 ja 78). Kuten tilastoista käy ilmi, vain murto-osa alaikäisten rikosasioista edellyttää seuraamusselvityksen laatimista, päättyy tuomioistuimen käsiteltäväksi ja lopulta johtaa seuraamukseen, joka voi tulla Rikosseuraamuslaitokselle pantavaksi täytäntöön.

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittäminen eli seuraamusselvityksen tekeminen kohdistuu alle 21-vuotiaana epäillyn rikoksen tehneiden osalta tapauksiin, joissa tullaan todennäköisesti tuomitsemaan sakkoa ankarampi rangaistus. Rikosseuraamuslaitokselle saapuu

vuosittain yli 2000 nuoren seuraamusselvityspyyntöä (ks. tarkemmin määristä Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s. 58). Nuorisorangaistuksen edellytysten selvittely koskee puolestaan vain alle 18-vuotiaana epäillyn rikoksen tehneitä.

Rikosseuraamuslaitokselta saatujen tietojen mukaan vuonna 2024 Rikosseuraamuslaitokseen tuli 758 seuraamusselvityspyyntöä, joissa epäilty oli alle 18-vuotias pyynnön saapuessa. Yhteensä 74 tapauksessa pyydettiin selvityksen laatimista nuorisorangaistuksesta. Samana vuonna alle 18-vuotiaista epäillyistä laadittiin 68 nuorisorangaistusselvitystä, ja näistä 31 tapauksessa Rikosseuraamuslaitos piti nuorisorangaistukseen tuomitsemista perusteltuna. Samassa ikäryhmässä ehdollisen ohessa määrättävää valvontaa pidettiin tarpeellisenä puolestaan 233 tapauksessa. Valvonta ei ollut tarpeen 432 tapauksessa.

2.4 Nuorisorangaistukseen verrattavat seuraamukset muissa Pohjoismaissa

2.4.1 Johdanto

Nuorten rikoksiin reagoimisen tavat vaihtelevat eri maissa. Pohjoismaissa vallitsevat olosuhteet ja lainsäädäntöperinne ovat jokseenkin Suomen kaltaisia. Tämän vuoksi selvitys on kohdennettu valikoidusti joihinkin Pohjoismaihin. Joissakin valtioissa rikokset käsitellään erityisissä nuorisotuomioistuimissa ja nuoriin kohdistettavat seuraamukset saattavat poiketa suurestikin aikuisten seuraamuksista. Joissakin maissa alaikäisten rikoksiin puuttuminen nähdään lastensuojelullisena toimenpiteenä, seuraamukset saattavat sisältää laajalti hoidollisia toimenpiteitä ja niiden määräämisestä päätetään tuomioistuinten ulkopuolella.

Esityksen keskiössä on hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti nuorisorangaistuksen kehittäminen. Tästä syystä vertailussa keskitytään niihin seuraamuksiin, joissa on nuorisorangaistusta vastaavia piirteitä tai jotka sijoittuvat seuraamusjärjestelmässä vastaavalle ankaruustasolle eli sakon ja ehdottoman vankeuden väliin.

2.4.2 Ruotsi

Ruotsissa rikosvastuu alkaa lapsen täytettyä 15-vuotta ja vankeutta tuomitaan harvoin. Alle 21-vuotiasta ei voida tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Lapsiin kohdistuvassa nopeatutussa esitutkinnassa syyttäjät ja poliisi tekevät tiivistä yhteistyötä sosiaalityön kanssa.

Ruotsissa nuorten alle 18-vuotiaana rikoksiin syyllistyneiden seuraamukset on systematisoitu Suomen järjestelmästä poiketen omaksi ryhmäkseen. Alle 18-vuotiaana rikoksiin syyllistyneiden nuorten tavanomaisia rangaistuksia ovat nuorisohoito (ungdomsvård) ja nuorisopalvelu (ungdomstjänst). Alle 18-vuotiaana rikokseen syyllistynyt voidaan tuomita rikoslain (Brottsbalk) 32 luvun 1 §:n nojalla nuorisohoitoon, mikäli hänellä on sosiaalipalvelulain (2001:453) tai nuorten hoitoa koskevan erityislain (1990:52) mukaisen hoidon tai muun toimenpiteen tarve ja suunniteltuja toimenpiteitä mahdollisesti yhdessä nuorisopalvelun tai sakkojen kanssa on pidettävä riittävinä rikoksen rangaistusarvoon ja laatuun sekä tekijän aikaisempaan rikollisuuteen nähden. Tuomioon liitetään sosiaalilautakunnan tekemä sopimus palvelun sisällöstä tai hoitosuunnitelma. Samaan ikäryhmään kuuluva rikoksen tekijä voidaan tuomita nuorisopalveluun rikoskaaren 32 luvun 2 §:n mukaisesti. Nuorisopalvelu tuomitaan, jos seuraamusta voidaan pitää riittävänä ottaen huomioon rikoksen rangaistusarvo ja nuoren aikaisempi rikollisuus eikä nuorisohoitoon tuomitsemiselle ole perusteita. Nuorisopalveluun kuuluu 20–150 tuntia palkatonta työtä ja muuta erityisesti järjestettyä toimintaa. Seuraamuksen toimeenpano on lailla asetettu sosiaalilautakunnan tehtäväksi. Lautakunta myös määrittää seuraamuksen sisällön ja suunnitelman. Toimeenpanosta säädetään sosiaalipalvelulain 5 luvussa.

15-vuotta täyttäneille nuorille otettiin käyttöön vuonna 2021 nuorisovalvonta (ungdomsövervakning). Alle 18-vuotiaana rikoksen tehnyt voidaan tuomita nuorisovalvontaan, jos nuorisohoito tai -palvelu eivät ole riittävän tuntuja seuraamuksia ottaen huomioon rikoksen rangaistusarvo ja laatu sekä nuoren aikaisempi rikollisuus. Nuorisovalvonnan pituus on 6–12 kuukautta. Nuorisovalvonnan täytäntöönpanosta säädetään nuorisovalvonnan täytäntöönpanosta annetussa laissa (2020:616). Täytäntöönpanosta vastaa Ruotsin rikosseuraamuslaitos Kriminalvården. Seuraamukseen sisältyy sähköinen valvonta, säännöllinen yhteydenpito yhdyskuntaseuraamustoimistoon, päihteidenkäyttökielto sekä liikkumisrajoituksia. Liikkumisrajoitukset tarkoittavat käytännössä sähköisesti valvottua viikonloppuarestia lauantaista klo 18.00 alkaen maanantaiaamuun klo 7.00. Sosiaalihuolto on tiiviisti mukana seuraamuksen suunnittelussa ja toimeenpanossa. Sosiaalihuollon vastuulla on nuoren sosiaalisesta tilanteesta, kuten asumisesta ja hoitosuunnitelmista huolehtiminen. Nuorisopalvelun ja -valvonnan keskeisenä sisältönä ovat myös ohjelmat, joilla pyritään vaikuttamaan nuoren ajatteluun ja uusintarikollisuuteen. Ohjelmissa on sisältöä myös nuorille, joilla on haitallisia ajatusmalleja. Nuorten omaiset ja läheiset ovat mukana osassa ohjelman tapaamisissa. Nuorisovalvonnan käyttöalaksi on asetunut vakava rikollisuus eli törkeät pahoinpitelyt, seksuaalirikokset ja ryöstöt, kuitenkin niin, että törkeimmät rikokset jäävät seuraamuksen ulkopuolelle. (ks. myös Lappi-Seppälä 2024, s. 127–128)

Jos tuomittu jättää olennaisesti tekemättä sen, mitä hänelle on määrätty nuorisohoidossa, nuorisopalvelussa tai nuorisovalvonnassa, tuomioistuim voi syyttäjän vaatimuksesta määrätä uuden seuraamuksen. Seuraamuksen purkamisen ja uuden seuraamuksen määräämisen sijasta oikeus voi kuitenkin antaa tuomitulle varoituksen, jos se on riittävä toimenpide (Brottsbalken 32 luku 4 §).

Jos seuraamus rikoksesta olisi vankeusrangaistus, tulee tuomioistuimen vankeuden sijasta määrätä rikokseen syyllistynyt lapsi suljettuun laitoshoitoon (sluten ungdomsvård) vähintään 14 päiväksi ja enintään neljäksi vuodeksi (brottsbalken 32 kap. 5 §). Vakaviin rikoksiin syyllistyneet lapset tuomitaan pääsääntöisesti suljettuun nuorisohoitoon. Suljetun laitoshoidon täytäntöönpano tapahtuu suljetun laitoshoidon täytäntöönpanolain (Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård, LSU) mukaisesti. Ennen vakavasta rikoksesta tuomitun alaikäisen sijoittamista hänestä tehdään sosiaalipalvelulain nojalla kokonaisarvio, jossa huomioidaan erityisesti lapsen ikä ja terveydentila. (ks. myös Lappi-Seppälä 2024, s. 136)

Osana sosiaalihuoltoa lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös sosiaalipalvelulain (Socialtjänstlagen, SoL 6 luku 1 §) tai erityisistä määräyksistä nuorten hoidosta annetun lain (Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU) nojalla. Sijoitukset sosiaalipalvelulain nojalla ovat huoltajien ja 15 vuotta täyttäneen lapsen suostumukseen perustuvia (SoL 11 luku 10 §). Suostumuksesta riippumatta lapsi voidaan sijoittaa LVU:n nojalla (SoL 1 luku 3 §). Hallinto-oikeus voi määrätä alaikäisyyden perusteella tahdosta riippumattomaan hoitoon, kun havaitaan päihteiden ongelmakäyttöä, rikollista toimintaa tai muita vakavia sosiaalisia ongelmia.

Ruotsin hallituksen vireillä olevissa hankkeissa ollaan parhaillaan selvittämässä muun ohella rikosvastuun ikärajan laskemista 15 vuodesta 13 vuoteen tietyissä vakavissa rikoksissa (SOU 2025:11), nuorten vakavia rikoksia koskevien rangaistusten uudistamista (SOU 2023:44) ja nuorisovalvonnan käyttöä on ehdotettu tehostettavaksi (SOU 2024:39). Jälkimmäisessä selvityksessä esitettiin nuorisovalvonnan käytön laajentamista. Esityksen mukaan nuorisovalvonta määrättäisiin useammissa tapauksissa, joissa rangaistus on tähän asti ollut nuorisopalvelu tai nuorisohoito. Alle 18-vuotiaana rikoksen tehnyt henkilö voitaisiin tuomita laajennettuun nuorisovalvontaan, jos nuorten valvontarangaistus ei olisi riittävän vaikuttava rangaistus huomioiden rikoksen vakavuus ja luonne sekä nuoren aiempi rikollisuus. Yli 18-

vuotiaana tuomittu henkilö voidaan tuomita laajennettuun nuorisovalvontaa vain, jos siihen on erityisiä syitä. Laajennetun nuorisovalvonnan kesto olisi yli vuoden ja enintään kolme vuotta.

Laajennettuun nuorisovalvontaan liittyisi liikkumisrajoituksia, joita valvotaan elektronisesti. Rajoitukset koskisivat iltoja ja yötä sekä kaikkia muita päiväaikoja kuin niitä, jolloin tuomittu työskentelee, osallistuu koulutukseen tai järjestettyihin vapaa-ajan aktiviteetteihin, käy hoitokäynneillä tai tekee ostoksia ja vastaavia toimia. Lisäksi tuomitulla tulisi olla oikeus tiettyyn aikaan osallistua aktiviteetteihin, joita hän itse toivoo. Laajennettu nuorisovalvonta kestäisi tavanomaista pidemmän ajan ja se todennäköisesti koettaisiin erittäin rajoittavaksi tuomitun kannalta. Tuomitun motivaation ylläpitämiseksi ja sen selventämiseksi, että täytäntöönpanosuunnitelman noudattaminen kannattaa, selvityksessä ehdotetaan, että Rikosseuraamuslaitoksella olisi täytäntöönpanon aikana tietyn ajanjakson jälkeen mahdollisuus harkita liikkumisrajoitusten vähentämistä tai lopettamista kokonaan.

Selvityksessä on myös ehdotettu, että täytäntöönpanosuunnittelua tehdään nuoriso-osastolla vankeinhoitolaitoksessa kahden kuukauden ajan, koska laajennetun nuorisovalvonnan yhteydessä on usein erityinen intressi, että tuomittu ei palaa vanhaan ympäristöönsä ennen täytäntöönpanosuunnitelman laatimista. Tämä on myös tapa korostaa tuomitun rikollisuuden vakavuutta ja saada aikaan rangaistus, joka on uskottava, suhteellinen ja riittävän vaikuttava vaihtoehto vankeudelle. Koska täytäntöönpano kestää pidemmän ajan, Rikosseuraamuslaitoksella tulisi myös olla hyvät mahdollisuudet valvoa, että täytäntöönpano kotona toimii tyydyttävästi ja että tuomittu ei jatka rikollista toimintaa. Tarkoituksena olisi, että Rikosseuraamuslaitos – samalla tavalla kuin nuorisovalvonnassa – valvoisi tarkasti tuomittua ja pysyisi ajan tasalla hänen olosuhteistaan. Tämä parantaisi mahdollisuuksia havaita, jos tuomittua epäillään uusien rikosten tekemisestä täytäntöönpanon aikana tai jos täytäntöönpanosuunnitelmaa on tarpeen muuttaa.

Ruotsissa on vireillä olevien hankkeiden yhteydessä myös selvitetty, pitäisikö Tanskassa käytössä oleva tuomioistuinten ulkopuolinen lautakuntajärjestelmä ottaa käyttöön Ruotsissa (SOU 2024:30 ja Ekholm Victoria: Ungdomskriminalitetsnämnder – En komparativ analys av svensk och dansk straffrätt med utgångspunkt i dir. 2022:106. <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9107657>).

2.4.3 Tanska

Tanskan rangaistusjärjestelmästä säädetään pääasiassa rikoslaissa (Starffeloven 1930:26). Rikoslain 6 luvun 31 §:n mukaan yleisiä rangaistuksia ovat vankeusrangaistus ja sakko. Vankeusrangaistus voi olla määräaikainen tai elinkautinen (33 §). Ehdoton vankeusrangaistus voidaan korvata ehdollisella rangaistuksella, johon voi sisältyä lyhyt ehdoton vankeus tai yhdyskuntapalvelua. Ehdollinen vankeusrangaistus tarkoittaa myös sitä, että tuomioistuimien voi lykätä rangaistuksen määräämistä koeajaksi, joka on lähtökohtaisesti enintään kolme vuotta. Koeaikaan voidaan sisällyttää ehtoja.

Nuoret rikoksentekijät. Tanskassa rikosoikeudellisen vastuun ikäraja on 15 vuotta (rikoslain 3 luvun 15 §). Lokakuun 1. päivän 2010 ja maaliskuun 1. päivän 2012 välisenä aikana rikosoikeudellisen vastuun ikäraja oli 14 vuotta. Ikäryhmään 15–17 kuuluvat rikoksentekijät voidaan pääsääntöisesti tuomita samoihin rangaistuksiin kuin täysi-ikäiset rikoksentekijät. Alle 18-vuotiaana rikoksen tehnyttä ei voida tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen (rikoslaki 6 luku 33 §). Alle 18-vuotiaita kohdellaan myös lievemmin rangaistuksen määräämisessä ja alle 21-vuotiaita vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa.

Tanskassa on muiden Pohjoismaiden tavoin nuorille rikoksentekijöille tarkoitettuja erityisrangaistuksia. Lievempiin rikoksiin syyllistyneet alle 18-vuotiaat rikoksentekijät voivat tehdä nuorisosopimuksen. Sopimuksessa nuori rikoksentekijä sitoutuu osallistumaan huoltajan suostumuksella tiettyihin erikseen määriteltyihin toimintoihin. Samalla syyttäjä pidättäytyy syytteen nostamisesta. Nuoren asuinkunnan sosiaaliviranomaisten on varmistettava, että sopimusta noudatetaan. Nuorisosopimuksia tarjotaan ensisijaisesti nuorille, jotka eivät ole aikaisemmin syyllistyneet rikoksiin. Ne eivät koske esimerkiksi väkivaltarikoksiin, ryöstöihin tai huumausainerikoksiin syyllistyneitä.

Alle 18-vuotiaat rikoksentekijät, jotka ovat syyllistyneet vakaviin henkilöön kohdistuviin rikoksiin tai muihin vakaviin rikoksiin, voidaan tuomita nuorisorangaistukseen, joka on vaihtoehto ehdottomalle vankeusrangaistukselle (rikoslaki 74 a §). Nuorisorangaistuksen päätavoitteena on estää nuorta syyllistymästä uusiin rikoksiin. Nuorisorangaistuksen tuomitseminen edellyttää, että seuraamukseen sisältyvien toimenpiteiden voidaan olettaa olevan tarkoituksenmukaisia nuoren erityisten hoidollisten tarpeiden tukemiseksi. Nuorisorangaistus ei edellytä suostumusta. Ennen kuin rikosasia ratkaistaan, nuoren olosuhteet ja tarpeet selvitetään. Selvityksen perusteella laaditaan toimintasuunnitelma, joka toimii perustana tuomioistuimen arviolle siitä, tulisiko nuorisorangaistus määrätä vai ei. Nuorisorangaistus on kaksivuotinen strukturoitu ja valvottu hoitoa sisältävä seuraamus. Seuraamus pannaan täytäntöön sosiaaliviranomaisten valvonnassa. Nuorisorangaistus alkaa tavallisesti oleskelulla suljetussa laitoksessa. Tämän jälkeen nuori sijoitetaan avolaitokseen kuudeksi kuukaudeksi. Kolmannessa vaiheessa sosiaaliviranomainen valvoo nuorta vapaudessa kuuden kuukauden ajan. Jos nuori syyllistyy täytäntöönpanon aikana uusiin rikoksiin, nuori on mahdollista määrätä avoimeen tai suljettuun laitokseen. Nuorelle nimetään seuraamuksen ajaksi koordinaattori, joka toimii nuoren yhteyshenkilönä ja neuvonantajana. Seuraamus voidaan luokitella ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi, jossa on yhdyskuntaseuraamuksen elementtejä. Nuorisrangaistuksen käyttö on ollut viime vuosina vähäistä. (Lappi-Seppälä 2024, s. 137).

Kun 15–17-vuotias rikoksentekijä tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, rangaistusta ei yleensä suoriteta vankilassa, vaan nuori sijoitetaan vankilan ulkopuolelle tai rangaistus pannaan täytäntöön sähköisessä valvonnassa.

Tanskassa on 1. tammikuuta 2019 alkaen toiminut nuorisorikollisuuslautakunta, joka käsittelee ja päättää 10–17-vuotiaita lapsia koskevista toimenpiteistä, kun heitä epäillään rikoksista tai heidät on tuomittu rikoksista (yli 15-vuotiaat). Nuorisorikollisuuslautakunta on riippumaton lautakunta, jonka tavoitteena on auttaa ehkäisemään nuorisorikollisuutta laatimalla kohdennettuja, yksilöllisiä ja ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä 10–17-vuotiaille lapsille ja nuorille, joiden arvioidaan olevan erityisen suuressa vaarassa ajautua rikoksiin. Lautakunnat asetetaan määräajaksi ja niitä on valtakunnallisesti koko maassa. Lautakunta koostuu tuomarista, joka johtaa kokousta, kunnallisesta jäsenestä ja poliisin edustajasta. Toimenpiteiden määrittelyssä ja toteutuksessa arvioidaan, mikä on lapsen tai nuoren kannalta parasta. Arviointia tehdään yhteistyössä lapsen tai nuoren ja tämän perheen kanssa.

Alle 15-vuotiaita lapsia koskevat asiat käsitellään suoraan lautakunnassa. Rikosoikeudellisen vastuun piirissä olevien nuorten rikosasiat ratkaisee ensin tuomioistuin, joka samalla määrää, että nuorisorikollisuuslautakunta päättää nuorta koskevista toimenpiteistä. Vaaralliseksi luokiteltua rikollisuutta koskevat asiat siirretään lautakunnan käsiteltäviksi, jos rikos on johtanut tai voisi johtaa vankeusrangaistukseen. Jos lasta tai nuorta epäillään muusta vakavasta rikoksesta, asia siirretään lautakunnan käsiteltäväksi, jos rikoksesta on seurannut tai voisi seurata vankeusrangaistus ja lapsen tai nuoren katsotaan samalla olevan erityisessä vaarassa syyllistyä uusintarikokseen.

Lautakunta kutsuu nuoren ja hänen vanhempansa tapaamiseen. Tapaamisessa voi olla mukana myös toinen nuoren hyvin tunteva aikuinen, esimerkiksi opettaja. Lisäksi kokoukseen osallistuvat nuorisorikosohjelmien edustajat ja nuoren kunnan sosiaaliohjaajat sekä joissakin tapauksissa nuorta avustava lakimies ja lasten ja nuorten asioihin perehtynyt psykologi. Kokouksen jälkeen lautakunta voi yksittäistapauksessa tarkoituksenmukaiseksi katsomansa mukaan päättää välittömistä toimenpiteistä, hoitoon ja tukitoimiin ohjaamisesta tai siitä, ettei jatkotoimenpiteisiin ryhdytä. Välittömällä toimenpiteellä tarkoitetaan esimerkiksi siitä, että nuorelle asetetaan velvollisuus tavata konfliktisovittelija, joka voi järjestää tapaamisen sen henkilön kanssa, jonka kanssa nuori on ollut konfliktissa. Hoidon ja tukitoimiohjelmien tarkoituksena on, että nuori oppii selviytymään jokapäiväisestä elämästään osallistumalla erilaisiin toimintoihin. Kyseinen toimenpideohjelma kestää yleensä yhden tai kaksi vuotta, ja siihen voi sisältyä esimerkiksi ehtoja, joiden mukaan nuoren tulee selviytyä koulunkäynnistä, osallistua säännölliseen vapaa-ajan toimintaan ja olla kotona tiettyyn aikaan illalla. (<https://www.domstol.dk/ungdomskriminalitetsnaevnet/om-ungdomskriminalitetsnaevnet>).

2.4.4 Norja

Norjan rikos- ja seuraamusjärjestelmästä säädetään pääasiassa rikoslaisissa (2015 straffeloven). Rikoslain 5 luvun 29 §:n mukaan varsinaisia rangaistuksia ovat vankeus, varmuusvankeus, yhdyskuntapalvelurangaistus, nuorisorangaistus, sakko ja oikeuksien menetys. Jos tuomioistuimien määrää vankeusrangaistuksen, se voi päättää, että vankeusrangaistuksen täytäntöönpano lykätään kokonaan tai osittain koeajaksi (ehdollinen vankeus).

Yhdyskuntaseuraamus voi sisältää palkattoman työn lisäksi hoitoa tai kuntoutusta. Jos siihen on erityisiä syitä, yhdyskuntaseuraamukseen voidaan yhdistää myös enintään 60 päivän vankeus, sakko tai muu oikeuden menetys. Tuomioistuimien voi myös määrätä yhdyskuntaseuraamuksen ehdoksi esimerkiksi päihdehoitoon osallistumisen. Jos tuomittu syyllistyy uusintarikoksen täytäntöönpanon aikana tai rikkoo rangaistuksen ehtoja, tuomioistuin voi päättää, että koko vaihtoehtoinen vankeusrangaistus tai osa siitä pannaan täytäntöön laitoksessa.

Rikoslain 5 luvun 30 §:ssä on säädetty "muista rikosoikeudellisista toimista" (andre strafferettslige reaksjoner). Rangaistuksen määräämistä voidaan lykätä, rangaistuksen määräämisestä voidaan luopua ja tuomittu voidaan myös siirtää pakolliseen mielenterveyshoitoon tai muuhun hoitoon. Vaihtoehtoisia toimia ovat muun muassa myös syyttämättä jättäminen, asian siirtäminen sovitteluun konfliktineuvostossa, seuranta konfliktineuvostossa tai nuorisoseuranta konfliktineuvostossa.

Nuoret rikoksentehtäjät. Rikoslain 3 luvun 20 §:stä on johdettavissa rikosoikeudellisen vastuun ikäraja 15-vuotta. Nuoret rikoksentehtäjät voidaan lähtökohtaisesti tuomita samoihin seuraamuksiin kuin aikuiset rikoksentehtäjät. Rikoksentehtäjän ikä otetaan yleisesti huomioon seuraamuksen määräämisessä. 15–17-vuotiaita rikoksentehtäjiä kohdellaan aikuisia lievemmin seuraamuksen valinnassa ja rangaistuksen mittaamisessa. Rikoslain 6 luvun 33 §:n mukaan alle 18-vuotiaana rikoksen tehnyt voidaan tuomita ehdottomaan vankeuteen vain erityisistä syistä ja rikoksesta tuomittava enimmäisrangaistus on lähtökohtaisesti 15 vuotta. Rikoslain 14 luvun 80 §:n mukaan tuomioistuimella on myös mahdollisuus alittaa rikostyyppin vähimmäisrangaistus, jos rikoksentehtäjä on lapsi. Jos rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias rikoksen tekohetkellä, lähtökohtana on, että nuorelle laaditaan henkilötutkinta ennen tuomion antamista (Straffeprosess loven 13 luku 161 a §).

Norjassa on käytössä nuorille suunnatut erityisseuraamukset nuorisorangaistus (ungdomsstraff) ja nuorisoseuranta (ungdomsoppfølging). Seuraamusten täytäntöönpanosta vastaa

Konfliktineuvosto (Konfliktrådet), joka valtiollistettiin nuorisorangaistuksen käyttöönoton yhteydessä vuonna 2014. (ks. myös Lappi-Seppälä 2024, s. 130-131).

Nuorisoseurannasta voi päättää sekä syyttäjä että tuomioistuin. Nuorisoseurannan kesto voi olla korkeintaan 12 kuukautta. Nuorisoseuranta voi olla joko ehdollisen rangaistuksen tai ehdollisen syyttämättäjäättämisen ehto. Syyttämättäjäättäminen voidaan yhdistää yleiseen ehtoon siitä, että tuomittu ei saa syyllistyä rikoksiin kahden vuoden koeaikana. Syyttämättäjäättämispäätökseen voidaan myös sisällyttää yksilöllisesti mukautettuja ehtoja, tietyissä tapauksissa yhteistyössä nuoren tukijärjestelmän ja verkoston kanssa. Syyttäväviranomaisen voi tiettyjen edellytysten täytyessä päättää rikoksesta epäillyn asian siirtämisestä sovittelulautakuntaan. (Straffeprocess loven 71 a ja b §).

Tekohetkellä 15–17-vuotias rikoksentekijä voidaan tuomita nuorisorangaistukseen, jos rikollisuus on toistuvaa tai vakavaa. Esitöiden mukaan rikosta voi pitää vakavana, jos siitä voi seurata yli kolmen vuoden vankeusrangaistus. Rikoksentekijän tulee suostua seuraamukseen sekä asua Norjassa eikä asiassa saa olla painavia syitä vapausrangaistukselle (Rikoslaki 8 a luku 52 a §). Seuraamuksen käyttö edellyttää siis, etteivät ”rangaistuksen tarkoitukseen liittyvät syyt vakavasti puhu vapaudessa täytäntöönpantavaa seuraamusta vastaan”. Nuorisorangaistuksen kesto on vähintään kuusi kuukautta ja enintään kaksi vuotta. Jos rangaistus määrätään kahta vuotta pidemmän vankeuden sijasta, enimmäiskesto on kolme vuotta. Tuomioistuimen on myös määrättävä toissijainen vankeusrangaistus nuorisorangaistukselle. (ks. myös Lappi-Seppälä 2024 s. 130-131).

Nuorisoseuraamusten määräämisprosessista ja sisällöstä säädetään tarkemmin Konfliktineuvostoa koskevassa laissa (Lov om Konfliktrådsbehandling, 4 luku). Nuorisoseuraamusten täytäntöönpanovastuu on Konfliktineuvostolla. Seuraamukseen sisältyy nuorisotapaaminen, yksilöllisen nuorisosuunnitelman laatiminen sekä suunnitelman seuranta. Nuori osallistuu koordinaattorin järjestämään seurantakokoukseen. Kokoukseen osallistuvat asiasta kiinnostuneet tahot ja rikoksen uhrin. Nuorisokokouksen tulee johtaa yksilöllisesti mukautettuun ja muotoiltuun nuorisosuunnitelmaan. Suunnitelma voi sisältää korvausta rikoksen uhreille, erilaisia rikoksia ehkäiseviä toimenpiteitä ja tai rangaistukseksi luonnehdittavia toimenpiteitä.

2.4.5 Yhteenvedo

Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa on nimenomaisia säännöksiä erityisesti 15–17-vuotiaiden ja osin myös 18–20-vuotiaiden rikoksentekijöiden erityiskohtelusta seuraamusten määräämisessä ja rangaistuksen lajinvalinnassa. Kaikissa näistä maista on käytössä nuorille tarkoitettuja nuorisorangaistuksen kaltaisia ankaruudeltaan sakon ja ehdottoman vankeuden väliin asettuvia seuraamuksia, joissa on tarkoituksena huomioida nuorten henkilöiden erityispiirteitä.

Ruotsin nuorisoseuraamusjärjestelmä poikkeaa rakenteiltaan suomalaisesta järjestelmästä. Merkittävässä osassa nuorten tapauksia sosiaalihuollon viranomaisen määrittelee seuraamusten käyttöalan ja seuraamusten sisällön, sekä vastaa osin myös täytäntöönpanosta. Sosiaaliviranomaisen ja osin rikosseuraamusviranomaisen rooli on siis keskeinen nuorten seuraamuksissa. Ruotsissa on myös suunnitteilla laajasti uudistuksia nuorten rikosoikeus- ja seuraamusjärjestelmään, mikä osaltaan vaikeuttaa vertailun tekemistä.

Tanskassa vuonna 2019 tehdyillä nuorisooikeusjärjestelmän uudistuksilla pyrittiin nopeuttamaan ja tehostamaan alaikäisten rikoksiin reagoimista. Tuolloin pitkälti suomalaisten viranomaiskäytäntöjen kaltainen järjestelmä muuttui siten, että oikeus- ja rikosseuraamusjärjestelmät integroituivat vahvemmin sosiaalihuoltoon ja toimenpiteet

ulottuivat yli 15-vuotiaiden lasten lisäksi 10–14-vuotiaisiin. Uudistuneessa järjestelmässä sekä alle 15-vuotiaiden että 15–17-vuotiaiden rikoksia käsitellään tuomioistuimen kaltaisissa lautakuntarakenteissa. Tanskassa 15–17-vuotias nuori voidaan tuomita nuorisorangaistukseen ehdottoman vankeuden sijasta, mutta sen käyttö on ollut hyvin vähäistä. Nuorten vähäistä vakavampaan rikollisuuteen puututaankin tavallisesti lautakuntajärjestelmän kautta, jossa yhdistyvät sosiaalioikeus ja rikosoikeus. Seuraamukset voivat sisältää laajasti hoidollisia toimenpiteitä ja muita toimintavelvoitteita, joiden tavoitteena on uusintarikosten ehkäisy.

Norjan nuorisorikosoikeusjärjestelmässä on siirrytty viimeisen vuosikymmenen aikana kohti restoratiiviselle oikeudelle tunnusomaisia käytäntöjä, joihin kuitenkin yhdistyy sosiaalityön ja kontrollin elementit. Nuorille suunnattujen erityisrangaistusten sisällön suunnittelusta ja täytäntöönpanosta vastaa pitkälti valtiollinen Konfliktineuvosto.

Ruotsin ja Tanskan nuorten seuraamusjärjestelmissä on vahvasti läsnä sosiaalioikeudellinen näkökulma. Norjassa järjestelmä on rakentunut puolestaan vahvasti restoratiivisen oikeuden periaatteille. Edellä sanotun johdosta vertailusta Ruotsin, Tanskan ja Norjan järjestelmiin saatava hyöty on hallitusohjelmakirjauksen toteuttamisen kannalta rajallinen.

2.5 Nykytilan arviointi

2.5.1 Viranomaisyhteistyö alaikäisten ja nuorten rikosasioissa

Alaikäisiä koskevan esitutkintasääntelyn keskeisenä tavoitteena on lasten ja nuorten oikeuksien turvaaminen rikosasian käsittelyssä. Sääntelyn tarkoituksena on myös yhteistyön lisääminen ja erityisesti alle 18-vuotiaiden nuorten tilanteeseen puuttuminen tarvittavin rikosprosessin ulkopuolisin keinoin.

Eri viranomaistahojen oikeudesta ja velvollisuudesta osallistua alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn rikosasian käsittelyyn esitutkinnassa ja rikosprosessin eri vaiheissa on säädetty melko kattavasti. Poliisilla, syyttäjällä ja rikosseuraamusviranomaisella on velvollisuus ilmoittaa nuoren rikosepäilystä sosiaaliviranomaisille useamman säännöksen perusteella. Sosiaaliviranomaisilla on puolestaan velvollisuus ryhtyä tarvittaessa kartoittamaan henkilön tuen ja palveluiden tarvetta. Tuomioistuinkäsittelyssä nuoren tilanteen tunteville viranomaisille on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. (esimerkiksi SHL 35 §, LSL 25 § ja 25 a §, NSSL 3 § ja 8 § ja LSL 24 §, ks. jaksot 2.1.3 ja 2.1.4). Suullisessa käsittelyssä viranomaisilla on mahdollisuus nostaa esiin seikkoja nuoren tilanteesta ja nuorelle voidaan osoittaa läsnäololla sekä tukea että tilanteen vakavuutta. Rikoksesta epäillyn nuoren tukemista syyteharkinnan aikana ja tuomioistuinkäsittelyä odottaessa voisi sosiaaliviranomaisten toimesta resurssien salliessa myös lisätä.

Rikosepäilyjä voidaan ohjata esitutkinta- ja sosiaaliviranomaisten toimesta esimerkiksi sovitteluun ja ankkuritoiminnan kaltaisiin interventioihin (ETL 4:16 ja LSL 24 §). Restoratiivisia menetelmiä on yleisesti pidetty toimivina keinoina vaikuttaa uusintarikollisuuteen, vaikka vaikuttavuustutkimusta aiheesta on vähän (kts. tarkemmin Haikkola, Hästbacka ja Pekkarinen: Kuka vastaa nuorten rikoksiin? s. 32–35, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-737-6>). Sovittelussa nuori saa mahdollisuuden ottaa vastuuta teoistaan. Rikoksen uhrille sovittelu voi puolestaan näyttäytyä tilaisuutena tulla kuulluksi ja ymmärretyksi puolueettomassa ilmapiirissä. Samalla myös vahinkojen korvaamisesta voidaan sopia. Erityisesti nuorten kohdalla sovittelulla voidaan parhaimmillaan vaikuttaa teon ja seurauksen välisen ymmärryksen lisääntymiseen. Joillakin paikkakunnilla on myös tarjolla usein kolmannen sektorin järjestämää rikoksista irtautumista tukevaa ohjelmatoimintaa ja nuorten toimintamallia hyödyntävää hanketoimintaa, mihin myös

viranomaiset voivat ohjata nuoria (kts. edellä jakso 2.2.9.3). Sovitteluun ja muuhun rikoksista irtautumiseen tähtäävään toimintaan osallistumiseen kannustamista kaikissa rikosprosessin vaiheissa on mahdollista lisätä viranomaisten sisäisillä ohjeilla ja toimivalla yhteistyöllä.

Kaikista 15–17-vuotiaiden nuorten rikosseuraamuksista noin 95 prosenttia on sakkorangaistuksia. Suurin osa sakoista, noin 80–85 prosenttia määrätään tuomioistuimen ulkopuolella. (ks. jakso 2.3 ja Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s. 9). Nuoren seuraamusselvitys laaditaan puolestaan valtakunnallisesti kaikista alle 21-vuotiaana epäillyn rikoksen tehneistä tapauksista, joissa teosta on odotettavissa sakkoa ankarampi rangaistus. Seuraamusselvitykseen ohjautuvat siis pääasiassa sellaiset tapaukset, missä epäiltyjä rikoksia on useita, rikollisuus on toistuvaa tai vähäistä vakavampaa.

Seuraamusselvitysvaiheessa palveluihin ja tukitoimiin ohjausta voitaisiin tehostaa lisäämällä palveluohjaukseen ja tarvittavaan yhteistyöhön kannustavaa lainsäädäntöä nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisen yhteyteen. Näin yhteiskunnan tuki- ja palvelut, mutta myös esimerkiksi sovittelun tai järjestötoimijoiden tarjoamat mahdollisuudet tulisivat säännönmukaisesti otetuksi esille alle 21-vuotiaiden vähäistä vakavampia tai toistuvia rikoksia tekevien nuorten kohdalla.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimenpiteillä on merkitystä yhdyskuntaseuraamuksen tavoitteiden toteuttamisen kannalta. Erityisesti päihde- ja riippuvuushoitoon liittyvien mahdollisuuksien kartoittaminen osana nuorisorangaistuksen edellytysten selvittelyä puoltaisi sitä, että Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyötahoja laajennettaisiin koskemaan sosiaaliviranomaisen ohella myös terveysviranomaista. Jo nykyisin yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 12 §:ssä on sääntelyä Rikosseuraamuslaitoksen ja terveysviranomaisen yhteistyöstä. Säännöksen mukaan ryhtyessään rangaistusajan suunnitelman laatimiseen Rikosseuraamuslaitoksen tulee tarpeen mukaan yhdessä sosiaali- ja terveysviranomaisen kanssa kartoittaa rikoksesta epäillyn elinolosuhteita ja tukitoimenpiteiden tarvetta. Vaikuttaisi kuitenkin perustellulta lisätä terveysviranomaisen myös nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettuun lakiin yhteistyötahoksi.

Rikosseuraamuslaitoksessa käsitellään rikoksesta epäiltyjen ja tuomittujen henkilötietoja täytäntöönpanotehtävän suorittamiseksi laissa säädetyin perustein. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietoja voidaan luovuttaa ja käsitellä vain laissa säädetyin perustein tarkkaan rajattujen välttämättömyyskriteerien täytyessä. Palvelu- ja tukitoimiin ohjaamista sekä yhteistyötä viranomaisten välillä nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisen yhteydessä on mahdollista tehdä voimassa olevien viranomaisten henkilötietojen käsittelyä koskevien säännösten puitteissa.

2.5.2 Seuraamusselvitys nuorisorangaistuksen vähäisen käytön syynä

2.5.2.1 Nuorisorangaistuksen valikoitumisen ongelmat

Nuorisorangaistuksen soveltaminen käytännössä on ollut jossain määrin epäselvää. Nuorisorangaistuksen käyttöä koskevien selvitysten mukaan syyt nuorisorangaistuksen vähäiselle käytölle liittyvät järjestelmän rakenteisiin sekä viranomaiskäytännössä noudatettuihin tulkinta- ja soveltamislinjoihin. Yksi selkeä tekijä rangaistuslajin vähäiselle käytölle on nuorisorangaistusta koskevien seuraamusselvitysten vähäinen määrä. Syyttäjät ovat pyytäneet vuodesta 2013 eteenpäin seuraamusselvityksiä Rikosseuraamuslaitokselta noin 20–30 tapauksessa vuodessa. Rikosseuraamuslaitos on päättänyt seuraamusselvitysmenettelyssä myönteiseen arvioon noin 50 prosentissa tapauksista. Näistä noin 70 prosentissa tapauksista tuomioistuimet ovat päättäneet tuomitsemaan nuorisorangaistuksen. (Lappi-Seppälä 2024, s.

170—171 ja 193). Rikosseuraamuslaitokselta saatujen tietojen mukaan pyydettyjen seuraamusselvitysten määrät ovat aivan viime vuosina nousseet. Vuonna 2023 pyyntöjä tehtiin 48, vuonna 2024 pyyntöjä tehtiin 74 ja vuonna 2025 pyyntöjä tehtiin 88.

2.5.2.2 Syyttäjän harkinta seuraamusselvityksen pyytämisessä

Seuraamusselvitysten lukumäärätiedoista voidaan päätellä, että merkittävä syy nuorisorangaistuksen vähäiselle käytölle on siis se, että syyttäjät pyytävät huomattavan vähän selvityksiä nuorisorangaistuksen soveltuvuudesta (Lappi-Seppälä 2024, s. 171 ja 174–175). Nykytilanteessa syyttäjän vastuu on korostunut nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisessä, koska syyttäjän tehtävänä on ensikädessä seuraamusselvityksen pyytäjänä harkita, onko seuraamusselvitys tarpeen. Syyttäjän tehtävänä on siis nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 4 §:n mukaan harkita sakkoa ankaramman seuraamuksen tuomitsemisen todennäköisyys ja tämän perusteella seuraamusselvityksen tarpeellisuus. Harkinnassa syyttäjä tukeutuu lähinnä esitutkimusraportin tietoihin, teonkuvauksiin, rikostunnusmerkistöihin, rangaistuksen määräämistä koskeviin säännöksiin sekä rikoksesta epäillyn rikosrekisteristä ilmenevään rikoshistoriaan.

Sakkoa ankarampia rangaistusvaihtoehtoja voivat olla ehdollinen vankeusrangaistus, ehdollinen vankeusrangaistus oheisseuraamuksineen, nuorisorangaistus ja ehdoton vankeusrangaistus tai sen sijasta määrättävät yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus.

Selvitysten mukaan hieman yli puolet syyttäjistä katsoo, että rikoksesta epäillyllä tulee olla vähintään kaksi ehdollista vankeusrangaistusta ennen kuin nuorisorangaistusta voidaan pitää harkittavana seuraamuksena, vaikka lähtökohtaisesti nuorisorangaistusta ei ole poissuljettu ensikertalaisilta. Nuorisorangaistukseen valikoitumisessa seuraamusselvitysvaiheessa näytävät painottuvan tällä hetkellä rikoksen vakavuus ja erityisesti tekijän aikaisemmat tuomiot, vaikka kyseessä on erityispreventiivisesti orientoitunut seuraamus, jossa arvioinnin pääpainon tulisi olla kuntoutustarpeesta ja sosiaalisessa selviytymisessä. (Halen, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, esim. s. 29, 37, 124 ja Lappi-Seppälä 2024, s. 175 ja 178, HE 102/2004 vp, s.17)

Rikosseuraamuslaitos ottaa selvityksessä säännönmukaisesti kantaa siihen, onko nuori valvonnan ja tukitoimien tarpeessa ja samalla käytännössä myös ehdollisen vankeuden ohessa määrättävän valvonnan edellytyksiin ja tarpeeseen. Nuorisorangaistuksen edellytyksiin ja tarpeeseen otetaan kantaa pääsääntöisesti kuitenkin vain syyttäjän pyynnöstä. Tämä käytännössä muotoutunut tapa on johdettavissa lain esitöistä ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanolain säännöksistä, joissa syyttäjän aloitevalta selvityksen pyytäjänä ja myös seuraamustajakohtaisten selvittelyiden kohdalla on korostunut. Rikosseuraamuslaitoksen suorittamassa nuoren seuraamusselvitysmenettelyssä voi kuitenkin ilmetä seikkoja, jotka puoltaisivat nuorisorangaistuksen edellytysten selvittämistä, vaikkei syyttäjä ole sitä pyytänyt. (ks. HE 229/2009 vp, s. 21-22, HE 2015/2014 vp s.58, ks. myös Halen, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s. 40, 61)

Käytännössä syyttäjä ilmoittaa nuoren seuraamusselvityksen pyytämisen yhteydessä, mitä yksittäisiä yhdyskuntaseuraamustajakohtaisia pyyntö koskee ja Rikosseuraamuslaitos laatii pyynnön perusteella seuraamusselvityksen. Sanotun käytännön vakiintumista on saattanut edesauttaa lain ja sen esitöiden kirjaus, jonka mukaan seuraamusharkinnan lähtökohtana olisi syyttäjän pyyntö, eli mitä seuraamusta syyttäjä nuorelle on vaatimassa. Samalla on kuitenkin lausuttu, että olisi myös mahdollista, että Rikosseuraamuslaitos kiinnittäisi lausunnossaan huomiota seikkoihin, joiden perusteella epäilty olisikin perusteltua tuomita sakkoon tai jättää syyttämättä taikka rangaistukseen tuomitsematta. (HE 229/2009 vp, s. 22).

Tällä hetkellä nuorisorangaistuksen käyttö perustuu paljolti syyttäjän harkintaan, vaikka käytännössä Rikosseuraamuslaitoksen vastuulla on koota tiedot ja tehdä arvio siitä, miten seuraamusvalinnalla voidaan vaikuttaa nuoren sosiaaliseen selviytymiseen ja uusien rikosten ehkäisemiseen. Tuomioistuimen velvollisuutena on puolestaan ratkaista käytettävä seuraamus. Syyttäjällä ei ole yleensä ennen seuraamusselvityksen laatimista käytettävissä rikoksesta epäillystä riittävän yksityiskohtaisia tietoja, joiden perusteella olisi mahdollista arvioida, mikä seuraamus olisi rikoksesta epäillylle tarkoituksenmukaisin, kun tavoitteena olisi edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja estää hänen syyllistymistään uusiin rikoksiin. Nuoren seuraamusselvityksen yhtenä tarkoituksena on juuri näiden seikkojen selvittäminen. (ks. Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s.39, 124 ss.).

Pääsääntöisesti syyttäjä pyytää alle 18-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen kohdalla Rikosseuraamuslaitokselta ainoastaan selvitystä ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomittavan valvonnan tarpeellisuudesta. Seuraamusselvityksen arvioinnin kohdistuessa vain ehdollisen ohessa tuomittavaan valvontaan, tuomioistuimella ei ole käytössään nuorisorangaistusharkinnassa tarvittavia tietoja. Nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytysten selkeyttäminen, rangaistuksen enimmäiskeston pidentäminen ja käyttöedellytysten laajentaminen jäljempänä esitetyllä tavalla vaikuttaisivat todennäköisesti siihen, että jatkossa syyttäjä katsoisi tarpeelliseksi selvittää nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä aikaisempaa useammin.

2.5.2.3 Rikosseuraamuslaitoksen arvio nuoren tilanteesta

Mahdollisena selityksenä nuorisorangaistuksen vähäiselle käytölle on esitetty myös Rikosseuraamuslaitoksen käytännössä mahdollisesti muodostunutta suhteellisen korkeaa kynnystä suositella nuorisorangaistusta nuoren seuraamukseksi (Lappi-Seppälä s. 174–176 ja HE 102/2004 vp, s. 17, ks. tarkemmin jakso 2.2.3).

Tähän on saattanut vaikuttaa lain säätämiseen johtaneiden esitöiden kirjaukset, joissa nuorisorangaistuksen edellytysten arvioinnissa yhtenä ehdollista vankeutta nuorisorangaistuksen sijasta puoltavana tekijänä on pidetty lastensuojelullisia toimia.

Selvityksistä ilmenee, että yhtä henkilöä lukuun ottamatta jokaisella nuorisorangaistukseen tuomitulla on ollut kontakti lastensuojeluun ja noin 87 % tuomituista on ollut sijoitettuna lastensuojelun toimesta. Nuoren sijoitus lastensuojelulaitokseen voi toisinaan Rikosseuraamuslaitoksen arvioinnissa tarkoittaa sitä, että nuorella on jo riittävä tuki ympärillään, jolloin ehdollisen vankeusrangaistuksen tehosteena tuomittava valvonta taikka nuorisorangaistus eivät välttämättä olisi tarpeen. Nuoret, jotka ovat joko sijoitettu tai otettu huostaan rikoskäyttäytymisen myötä, tulevat useammin tuomituksi ehdolliseen vankeuteen kuin nuorisorangaistukseen. Tämä tarkoittaa myös sitä, että sijoitus lastensuojelulaitokseen vaikuttaa puoltavan nykyisin valvonnalla tehostettua ehdollista vankeutta nuorisorangaistuksen sijaan. (Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s. 38 ja 68–69)

Lastensuojelutoimien ja rangaistuksen tavoitteet poikkeavat lähtökohdiltaan toisistaan. Toistuviin ja vakaviin rikoksiin puuttuminen nykysääntelyn perusteella on mahdollista sekä rikosoikeusjärjestelmän keinoin että lastensuojelun toimesta. Lastensuojelutoimet perustuvat lapsen edun arviointiin ja periaatteisiin siten kuin lastensuojelulain 4 §:ssä säädetään. Järjestelmiä käytetään joissakin tapauksissa samanaikaisesti. Nuori voidaan ottaa huostaan ja sijoittaa lastensuojelulaitokseen vakavien rikosten perusteella, jolloin tavoitteena on lastensuojelulain mukaisesti lapsen edun suojaaminen. Sijoittamisen tavoitteena on muun ohella suojata lasta hänen itseään vahingoittavalta ja kehitystä vaarantavalta käytökseltä. Nuori

voidaan tuomita rikoksen johdosta myös rangaistukseen. Toimien välinen suhde ei näyttäydy nykytilanteessa kaikilta osin täysin selkeältä. (Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s. 67–68)

Nuorisorangaistuksen tuomitsemiselle tai suorittamiselle ei ole rikoslainsäädännöstä tai rangaistuksen täytäntöönpanolaista johtuvia esteitä pelkästään sillä perusteella, että nuori olisi samaan aikaan huostaan otettuna ja sijoitettuna lastensuojelulaitokseen. Lastensuojelutoimet voivat tietyissä olosuhteissa jopa puoltaa valvontaa ja tukea sisältävän seuraamuksen tarvetta. Nuorisorangaistuksen sisältö sovitetaan nuoren elämäntilanteeseen. Nuorisorangaistusarvioissa lastensuojelutoimien samanaikaisuuden tulisikin vaikuttaa ennen kaikkea siihen, millä tavoin rangaistus olisi sisällöllisesti tarkoituksenmukaista suorittaa ja miten rangaistuksen aikaiset muut tukitoimet ja rangaistus yhteensovitetaan nuoren henkilökohtaiset olosuhteet huomioiden.

Nuorisorangaistuksen tarvearvioinnissa Rikosseuraamuslaitoksen käytännössä on jossain määrin painotettu myös nuoren suhtautumista seuraamukseen. Painotuksen muotoutumiseen ovat saattaneet vaikuttaa lain esitöistä ja asiantuntijoiden toimesta esitetyt kannanotot, joiden mukaan seuraamukseen kuuluva vaikuttamistavoite nuoren tilanteeseen ei onnistuisi parhaalla mahdollisella tavalla nuoren suhtautuessa kielteisesti seuraamukseen, jolloin seuraamusta ei tulisi määrätä. (Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024 s. 36–38 ja s. 61–65).

Nuorisorangaistuksen tuomitseminen ei kuitenkaan edellytä rikoksesta epäillyn suostumusta. Rikoksesta epäillyn suhtautumisella seuraamukseen tai valmiuksilla sitoutua seuraamukseen ei tulisi antaa seuraamusselvitykseen sisältyvässä arviossa liikaa painoarvoa, koska nuorisorangaistus ja ehdollisen vankeuden ohessa määrättävä valvonta perustuvat ajatukseen siitä, että nuorelle pyritään henkilökohtaisten olosuhteiden niin vaatiessa osoittamaan sisällöllisesti riittävää kontrollia ja tukea sisältävä seuraamus. Nuorisorangaistuksen kohderyhmään kuuluu ja seuramusta suorittavina tulisi myös jatkossa olemaan henkilöitä, joilla voi olla erityisiä haasteita useilla eri elämänalueilla. Mikäli nuorelle lastensuojelulain nojalla asetettuja tukitoimia ja nuoren kielteisistä suhtautumisista seuraamukseen pidetään määräävinä tekijöinä seuraamusselvitysarviossa, on vaarana, että ne nuoret, jotka hyötyisivät seuraamuksesta ja jotka ovat seuraamuksen kohderyhmää, jäävät sen ulkopuolelle.

Selvityksissä esitettyjen arvioiden perusteella nykyinen sääntely mahdollistaisi nuorisorangaistusten tuomitsemisen vuosittain noin 30–80 tapauksessa (Lappi-Seppälä 2024, s. 194–195). Nuorisorangaistus voisikin nykyisessä muodossaan tulla seuraamusselvitysvaiheessa harkittavaksi seuraamukseksi sen soveltamisedellytysten puitteissa nykyistä laajemmin. Nuorisorangaistuksen käyttöä voidaan siis jonkin verran yrittää lisätä vaikuttamalla viranomaisprosessissa noudatettuihin soveltamis- ja tulkintalinjoihin. Valtakunnansyyttäjän toimisto ja Rikosseuraamuslaitos ovatkin jo yhteistyössä pyrkineet lisäämään nuorisorangaistuksen käyttöä (Rikosseuraamuslaitoksen tiedote 22.10.2024). Jaksosta 2.5.2.1 ilmenee, että pyydettyjen seuraamusselvitysten määrä on kasvanut selvästi vuosina 2024 ja 2025. Tarkempaa selvitystä Valtakunnansyyttäjän toimiston ja Rikosseuraamuslaitoksen tekemien toimien vaikutuksesta kasvuun ei kuitenkaan ole.

Hallitusohjelman tavoitteiden mukaan nuorisorangaistuksen käyttöä lisätään. Tässä jaksossa mainitut seikat huomioiden käytön lisääminen edellyttää, että nuorisorangaistus tulisi laajemmin huomiotavaksi Rikosseuraamuslaitoksen suorittamassa seuraamusselvitysmenettelyssä. Koska soveltamiskäytäntöä ja tulkintalinjoja voidaan tehokkaimmin muuttaa lainsäädäntömuutoksin, olisi sääntelyä perusteltua muuttaa niin, että Rikosseuraamuslaitoksen arviointi kohdistuisi alle 18-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen kohdalla säännönmukaisesti ehdollisen ohessa tuomittavan valvonnan lisäksi nuorisorangaistuksen edellytysten selvittämiseen. (ks. myös Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024 s. 125).

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisen yhtenä tarkoituksena on arvioida edellytyksiä tukea nuorta elämään rikoksetonta elämää. Seuraamusjärjestelmän ja rikoslainsäädännön keskeisenä tavoitteena on puolestaan rikosten ehkäiseminen. Hakeutumista hoitoon tai ohjelmiin, joiden tavoitteena on vähentää alttiutta rikosten uusimiselle, ei ole säädetty yleiseksi rangaistuksen lieventämisperusteeksi. Lieventämisperusteita koskevan rikoslain 6 luvun 6 §:n perusteluissa on kuitenkin todettu, että ne ovat ilmaisultaan varsin väljiä ja että säännösten laajentavaa tulkintaa vastaajan eduksi voidaan pitää perusteltuna (HE 44/2002 vp s. 195). Myös oikeuskäytännössä on katsottu, että sellaiseen hoitoon hakeutuminen, jonka tarkoituksena on estää rikosten uusimista, voidaan ottaa huomioon rangaistuksen lieventämisperusteena (KKO 2012:9 kohta 23, 26 ja KKO 2017:51 kohta 25). Myös voimassa olevassa lainsäädännössä on kiinnitetty huomiota sosiaali- ja terveydenhuollon tointen huomioon ottamisesta rikosoikeusjärjestelmässä. Esimerkiksi päihteiden ongelmallisen käytön johdosta hoitoon hakeutuminen voi olla peruste syytteen nostamatta jättämiselle tai rangaistukseen tuomitsematta jättämiselle (ROL 1 luku 8 § 1 momentti 1 kohta, HE 82/1995 vp, s. 39 ja RL 6 luku 12 § 1 momentti 4 kohta). Huumausaineen käyttöön liittyvistä rikoksista voidaan rikoslain 50 luvun 7 §:n erityissäännöksen perusteella jättää hoitoon hakeutumisen perusteella syyte nostamatta tai rangaistukseen tuomitsematta.

Seuraamusselvitykseen voitaisiinkin jatkossa sisällyttää myös tietoja nuoren osallistumisesta toimintaan, joka parantaa edellytyksiä rikoksettomaan elämään. Rikoksesta epäilty voisi mahdollisesti hyötyä sitoutumisestaan tällaiseen interventioon saamalla keinoja rikoksettoman elämän tukemiseksi jo ennen seuraamusta ja siinä vaiheessa, kun rikosepäily johtaisi rangaistuksen määräämiseen. Ohjaamista tällaiseen toimintaan voitaisiin lisätä jaksossa 2.5.1 mainitulla tavalla.

2.5.2.4 Lapsidirektiivi ja nuoren seuraamusselvitys

Euroopan unionin direktiivi rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä (2016/800 lapsidirektiivi) hyväksyttiin 2016 ja se tuli panna kansallisesti täytäntöön viimeistään 11.6.2019. Direktiivi pantiin Suomessa täytäntöön vuonna 2019 (laki 325/2019, HE 177/2018). Direktiivin tavoitteena oli muun ohella taata se, että rikoksesta epäillyn lapsen yksilöllinen arviointi tehdään varhaisimmassa sopivassa menettelyn vaiheessa jo ennen syytteeseen asettamista.

Direktiivin 7 artiklan 1 ja 2 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että lapsen suojelua, koulutusta ja yhteiskuntaan sopeutumista koskevat erityiset tarpeet otetaan huomioon. Tätä varten lapsesta, joka on epäiltynä tai syytettynä rikosoikeudellisessa menettelyssä, on tehtävä yksilöllinen arviointi. Yksilöllisessä arvioinnissa on otettava erityisesti huomioon lapsen persoonallisuus ja kehitystaso, lapsen taloudellinen ja sosiaalinen tausta sekä perhetausta ja lapsen mahdollinen erityinen haavoittuvuus.

Direktiivin 7 artiklan 8 kohdassa säädetään, että jos seikat, joihin yksilöllinen arviointi perustuu, muuttuvat merkittävästi, jäsenvaltioiden on varmistettava, että arviointi saatetaan ajan tasalle rikosoikeudellisen menettelyn aikana.

Euroopan komissio aloitti 16.11.2023 Suomea vastaan rikkomusmenettelyn (INFR(2023)2126) lähettämällä Suomelle virallisen huomautuksen direktiivin puutteellisesta täytäntöönpanosta koskien lapsen oikeutta yksilölliseen arviointiin. Komissio antoi 12.3.2025 Suomelle perustellun lausunnon (INFR(2023)2126), jossa katsottiin, että Suomi ei ole pannut asianmukaisesti täytäntöön direktiivin säännöstä, joka koskee lapsen oikeutta yksilölliseen arviointiin ja erityisesti velvollisuutta pitää lapsen yksilöllinen arviointi ajan tasalla koko menettelyn ajan (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/inf_25_503).

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 10 § koskee muita kuin nuoren rikoksesta epäillyn seuraamusselvityksiä. Pykälän 5 momentin mukaan, jos rikoksesta epäillyn tilanteesta on tapahtunut seuraamusselvityksen laatimisen jälkeen muutos, joka vaikuttaa seuraamusselvityksen sisältöön, Rikosseuraamuslaitoksen tulee tehdä kyseiset muutokset seuraamusselvitykseen. Nuorten kohdalla on käytännössä noudatettu vastaavaa menettelyä.

Komission lausunnon johdosta nuoria koskevaan seuraamusselvityslainsäädäntöön olisi selkeyden vuoksi perusteltua lisätä seuraamusselvityksen ajantasaisuuden varmistavat säännökset. Tällä varmistettaisiin direktiivin asiallinen täytäntöönpano sekä se, että seuraamusselvitys sisältää kaikki tarpeelliset ja ajantasaiset tiedot sekä nuoren tilanteesta että seuraamusvalinnan tekemiseksi kaikissa rikosprosessin vaiheissa.

2.5.3 Nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiin liittyvät ongelmat

Rikoslain 6 luvun 10 a §:n mukaan nuorisorangaistuksen käyttö edellyttää neljän kriteerin täyttymistä: (1) sakko ei ole riittävä rangaistus, (2) mutta painavat syyt eivät vaadi ehdotonta vankeutta, (3) nuorisorangaistus on tarpeen sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi (4) ehdollinen valvontoiheen ei anna riittävästi tukea selviytymiseen tai ole riittävän tehokas uusimisriskin vähentämisen kannalta. Kohtien 1–2 moitittavuusarviointia ohjaavat lähinnä yleiset rangaistuksen määräämistä koskevat rikoslain 6 luvun säännökset ja kohtiin 3–4 liittyvässä tarkoituksenmukaisuusharkinnassa tarvittavat tiedot kootaan tavallisesti Rikosseuraamuslaitoksen laatiman seuraamusselvityksen yhteydessä.

Alle 18-vuotiaana rikoksen tehneiden kohdalla seuraamusharkinnassa tulisi mainitun 10 a §:n mukaan säännönmukaisesti ottaa kantaa siihen, onko ehdollisen ohessa määrättävää valvontaa pidettävä riittävänä nuoren sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. Tuomioistuimilla ei ole kuitenkaan ilman seuraamusselvitystä ja siihen liitettävää rangaistuslajikohtaista rangaistusajan suunnitelmaa tarpeellista tietoa nuoren rikoksesta epäillyn tilanteesta, jota tarvitaan ehdollisen oheisvalvonnan ja nuorisorangaistuksen tai muun yhdyskuntaseuraamuksen määräämisen harkinnassa. Seuraamusselvityksen täydentäminen eri rangaistuslajien osalta tuomioistuinvaiheessa ei ole yleensä erityisen käytetty vaihtoehto, koska se tarkoittaa prosessin pitkittymistä. Erityisesti, jos nuoren seuraamusselvitys sisältää kannanoton ehdollisen vankeuden oheisvalvonnan tarpeesta, ei tuomioistuimella ole nykytilanteessa välttämätöntä tarvetta ryhtyä selvittämään alle 18-vuotiaan nuoren tilanteesta tuntuvammaksi miellettyjen seuraamusvaihtoehtojen tarvetta. Edellä jaksossa 2.5.2 kuvatut tuomioistuin käsittelyä edeltävät vaiheet ovatkin merkittävimpiä tekijöitä nuorisorangaistuksen käyttöalan muotoutumisessa.

Selvityksissä on nostettu esiin myös kysymys siitä, onko nuorisorangaistuksen rangaistusasteikko rajattu virheellisesti tai onko seuraamusten keskinäiset ankaruussuhteet hahmotettu erheellisesti, mikäli nuorisorangaistus jää soveltamatta rikoksissa, jotka edellyttävät vuotta pidempää ehdollista vankeusrangaistusta (Lappi-Seppälä 2024, s. 178 ja Halen, Tuomala, Tyni, Laurila 2024 s. 29).

Nuorisorangaistuksen kesto voi olla vähintään neljä kuukautta ja enintään yksi vuosi. Tämän käytännössä kapeaksi koetun kestoalan vuoksi se on saattanut rajautua seuraamusvaihtoehtojen ulkopuolelle erityisesti, jos tapaukseen sovellettavien säännösten tunnusmerkistöjen mukaisten tekojen tavanomainen rangaistus harkittaisiin alle neljän kuukauden tai yli vuoden pituiseksi vankeusrangaistukseksi. Rajaus ei ole suoraan johdettavissa nykyisestä sääntelystä, mutta ajatusmalli rajaa soveltamisalueen ulkopuolelle osan potentiaalisesta nuorisorangaistuksen kohderyhmästä (Lappi-Seppälä 2024, s. 176 ja 185–186). Soveltamisalueen ulkopuolelle rajautumista on näistä syistä saattanut tapahtua sekä syyttäjän että tuomioistuimen harkinnassa.

Jaksossa 2.3.1 kuvatus tilastokatsauksesta ilmenee, että viimeisten vuosien aikana nuorisorangaistuksen mediaanipituus on ollut lähellä yhden vuoden enimmäisrangaistusta ryöstörikosten kohdalla. Se, että nuorisorangaistus on tuomittu yhden vuoden enimmäispituusena useammassa tapauksissa, viittaisi siihen, että seuraamuksen enimmäiskesto ei koeta riittäväksi esimerkiksi ryöstörikosten kohdalla (Lappi-Seppälä 2024, s. 69–70). Nuorisorangaistusta ei siis välttämättä mielletä nykyisin käyttökelpoiseksi seuraamukseksi tilanteissa, joissa muutoin harkittaisiin tuomittavaksi yli yhden vuoden pituinen ehdollinen vankeusrangaistus (Lappi-Seppälä 2024, s. 178). Tästä syystä vaikuttaisi perustellulta pidentää nuorisorangaistuksen mahdollista kesto, jolloin sen käyttöala laajenisi luontevammin myös sellaisiin tilanteisiin, joissa harkittavaksi tulisi muutoin yli yhden vuoden pituinen ehdollinen vankeusrangaistus mahdollisine oheisseuraamuksineen.

Nuorisorangaistusta koskevan tuomioistuinkäytännön muodostumista on saattanut vaikeuttaa myös se, että nuorisorangaistusta ei määrätä yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen tavoin tietyn pituisen ehdottoman vankeuden sijasta, eikä myöskään ehdollisen vankeuden ohessa. Säännöksistä ei ole myöskään yksiselitteisesti pääteltävissä, miten seuraamuksen kesto määräytyy suhteessa vankeuteen. Nuorisorangaistuksen kestosta ei ole mainintaa rikoslaissa. Tuomittavan seuraamuksen pituus ja siten myös käytettävissä oleva kyseistä rangaistuslajia koskeva asteikko ovat olennaisia seikkoja tuomioistuimen suorittamassa rangaistuksen määräämisessä. Rangaistuksen määräämistä koskevat keskeiset säännökset ovat lähtökohtaisesti rikoslaissa. Nuorisorangaistuksen kestosta säädetään kuitenkin nykyään vain yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa. Nuorisorangaistuksen kesto koskevasta virkkeestä mainitun lain 64 §:ssä ei voida suoraan päätellä, miten ja kenen toimesta seuraamuksen kesto on tarkoitus määritellä. Mainittua sääntelytapaa voidaan pitää edellä tarkoitetuista syistä epätarkoituksenmukaisena. Olisikin perusteltua, että kestosta säädettäisiin nuorisorangaistusta koskevassa rikoslain 6 luvun 10 a §:ssä.

Nuorisorangaistuksen paikan hahmottamista seuraamusjärjestelmässä on vaikeuttanut mahdollisesti myös nuorisorangaistuksen suhde muihin seuraamuksiin. Erityisesti ehdollisen vankeusrangaistuksen ohessa määrättävän valvonnan ja nuorisorangaistuksen rajan hämärtyminen soveltamiskriteerien ja sisällön samankaltaisuuden vuoksi on tuotu esiin erityisesti syyttäjä- ja Rikosseuraamuslaitoksessa, missä seuraamuksiin sisältyvien toimien tarvetta ja intensiivisyyttä ensikädessä arvioidaan. (ks. tarkemmin Halén, Tuomala, Tyni, Laurila, s. 39-41 ja 124)

Sekä ehdollisen vankeuden ohessa tuomittavan valvonnan että nuorisorangaistuksen nykyiset edellytykset liittyvät sosiaalisen selviytymisen edistämisen tai uusien rikosten ehkäisemisen tarpeisiin. Seuraamusten keskinäisiä suhteita ja nuorisorangaistuksen paikkaa seuraamusjärjestelmässä on kuitenkin pyritty selkeyttämään aikaisemmilla lainmuutoksilla. Näiden seuraamusten sisällöllisiä eroja lainsäädännössä edelleen täsmentämällä voitaisiin vaikuttaa siihen, että seuraamusten käyttötarkoitus selkeytyy soveltajien keskuudessa.

Nuorisorangaistuksen paikkaa seuraamusjärjestelmässä on pidetty yleisesti muutenkin epäselvänä. Nuorisorangaistuksen määräämiseen liittyvät keskeisesti rikoslain yleiset rangaistuksen määräämisen periaatteet. Rikoslain 6 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Säännös ilmentää normaalirangaistusajattelua, joka puolestaan toteuttaa yhdenvertaisuusperiaatetta. Suhteellisuusperiaate sen sijaan ilmenee rikoslain 6 luvun 4 §:stä, jonka mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti rangaistuksen ankaruuden ja rikoksen törkeyden välillä tulee vallita oikeudenmukainen suhde.

Rikoslain yleisiä oppeja koskevan uudistuksen perusteluissa on rikoslain 6 luvun 1 §:n 1 momentin yhteydessä todettu eräitä rangaistuslajien välisiä ankaruussuhteita ja kiinnitetty huomiota tällaisessa arvioinnissa huomioon otettaviin seikkoihin. Mainitussa esityksessä todetaan (HE 44/2002 vp, s. 185–186), että ”kovin kiinteisiin ankaruussuhteiden määrittelyihin ei ole syytä pyrkiä. Tuo ankaruussuhde on määriteltävissä vain verraten väljin termein, joiden mukaan seuraamuksen määrää ja lajia ankaroitetaan asteittain rikoksen vakavuusasteen ja uusimisen mukaan. Kiinteiden ankaruussuhteitten määrittämistä vaikeuttaa myös se, että rangaistuksen ankaruuteen vaikuttaa lajin ohella myös määrä. Peruslähdekohtana voi kuitenkin pitää, että rangaistukset asettuvat 1 momentista ilmenevään ankaruusjärjestykseen.”

Seuraamusjärjestelmä on siis asteittain ankaroituva ja tässä porrasmallissa nuorisorangaistus sijoittuisi ehdollisen vankeuden ja ehdottoman vankeuden (tai sen sijaan tuomittavan yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen) väliin, vaikka nuorisorangaistusta voidaan käyttää ensimmäisenäkin seuraamuksena (ks. tarkemmin Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s. 30 ja HE 102/2004 vp, s. 16–17 ja HE 215/2014 vp, s. 89).

Koska aiemmat lainsäädäntömuutokset eivät ole johtaneet nuorisorangaistuksen käyttöalan selkeytymiseen ja sen käytön lisääntymiseen, vaikuttaisi perustellulta tehdä nuorisorangaistuksen käyttöalaan periaatteellisempi muutos, jolla eroa ehdollisen vankeuden ohella tuomittavaan valvontaan voitaisiin korostaa. Nuorisorangaistussäätelyä voitaisiin myös selkeyttää ottamalla se johdonmukaisemmin osaksi rangaistuksen määräämistä koskevaa yleistä säätelyä ja selventämällä edelleen sen paikkaa seuraamusjärjestelmässä suhteessa myös vankeuteen. Säätelyn selkeyttämismahdollisuuksia arvioitaessa on kuitenkin myös tiedostettava se, että säätelyn tarkkarajaisuudesta, säätelyä selittävistä oikeuslähteistä sekä koulutuksesta riippumatta rangaistussäännöksiin liittyy väistämättä tulkinnanvaraisuutta yksinkertaisimmatkin säännökset mukaan lukien. Rangaistussäätelyssä on myös jätettävä tuomioistuimille harkintavaltaa. Yksiselitteiseen ja kaavamaiseen säätelyyn ei ole mahdollista eikä myöskään tarkoituksenmukaista päästä.

Hallitusohjelman kirjausten valmistelua varten asetetun työryhmän asettamispäätöksen mukaan työryhmän tuli erityisesti arvioida keinoja lisätä nuorisorangaistuksen käyttöä nuoren ensimmäisenä seuraamuksena ja ainakin rikoksissa, joista nykyään tuomitaan 1–2 vuotta ehdollista vankeutta. Nuorisorangaistuksen keston pidentämisen voidaan olettaa osaltaan vastaavan tähän tavoitteeseen.

Ehdollinen vankeus on ensisijainen seuraamus nuoren keskivakavasta rikoksesta silloin, kun sakko ei riitä. Ehdollinen vankeusrangaistus mielletään varoituksena ja se toimii useimmissa tapauksissa tarkoitustaan vastaavasti. Ehdollinen vankeusrangaistus yhdessä sen ohessa määrättävän valvonnan kanssa siihen sisältyvän kontrollin ja tuen vuoksi toimivat pääosin tavoitteidensa mukaisesti sosiaalista selviytymistä edistävänä ja uusia rikoksia ehkäisevänä niille nuorille, jotka syyllistyvät keskivakavaan rikollisuuteen eivätkä tarvitse intensiivistä valvontaa ja tukea. Ehdollisen vankeuden ohessa määrättävä valvonta on selvästi nuorille suunnattua ohjausta sisältävä tukimuoto. Sen rikoslaissa säädetyt käyttöedellytykset eivät varsinaisesti liity teon moitittavuuteen. Ottaen huomioon edellä todettu soveltamiskäytäntö, vaikuttaisi perustellulta laajentaa nuorisorangaistuksen käyttöalaa siten, että sosiaalisen selviytymisen edistämisen ja uusien rikosten ehkäisemisen tarpeen lisäksi nuorisorangaistuksen tuomitsemisen perusteena voisi olla nykyistä selkeämmin tuomittavan teon vakavuus. Tällöin nuorisorangaistus voisi tulla nykyistä useammin sovellettavaksi tavanomaista vakavampien rikosten kohdalla myös ensi kertaa rikokseen syyllistyneille. Samalla myös

nuorisorangaistuksen ja muiden seuraamusten väliset ankaruussuhteet selkeytyisivät. Käyttöedellytysten laajentamista puoltaisi myös se, että nykyisin yli 21-vuotiaana rikoksen tehneiden kohdalla ehdollisen vankeuden ohessa valvontaan määrääminen voi perustua henkilöön liittyvään tarkoituksenmukaisuuteen tai tekojen moitittavuuteen.

Nuorisorangaistuksella ei ole sitä säädettäessä ajateltu merkittävästi kyettävän vähentämään ehdottoman vankeuden käyttämistä alle 18-vuotiaiden rikosten seuraamuksena, koska näitä rangaistuksia tuomitaan vähän ja usein niin vakavista rikoksista, että nuorisorangaistuksen tuomitseminen ei tule kysymykseen (HE 102/2004 vp, s. 17). Nuorisorangaistus rajautuukin nykyisten käyttöedellytysten vuoksi pois, jos painavat syyt vaativat ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista eikä tätä lähtökohtaa esitettäisi nyt muutettavaksi.

2.5.4 Nuorisorangaistuksen rakenne – täytäntöönpano ja sisältö

2.5.4.1 Rikoksettoman elämän tukeminen

Nuorisorangaistuksen sisältö on määritelty yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 64 §:ssä melko väljästi. Nuorisorangaistuksen sisällössä keskeistä on nuoren rikoksettoman elämän valmiuksien parantaminen ja uusintarikollisuuden ehkäiseminen.

Nuorten kohdalla rikosten tekeminen voi liittyä useiden ongelmien kasautumiseen, mutta myös ikätasoon yhdistettävään ymmärtämättömyyteen, ajattelemattomuuteen ja impulsiiviseen käyttäytymiseen. Nuorisorangaistuksen nykyisellä sisällöllä pyritään vastamaan nuoren henkilökohtaiset olosuhteet huomioiden edellä mainittuihin tarpeisiin erilaisin ohjelmin, tehtävin ja keskusteluin. Tutkimusten perusteella voidaan todeta, että rikollisen elämäntavan muuttamiseen keskittyvien kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan pohjautuvien ohjelmien on havaittu vaikuttavan uusintarikollisuuteen tai niitä on pidetty lupaavina rikollisuuden vähenemisen suhteen (Lappi-Seppälä 2024, s. 196–198 ja siinä viitatu lähteet, Beuker, Aaro, Kivivuori, Janne ja Raeste, Anna: Mitkä toimenpiteet vähentävät rikollisuutta? Rikoksentorjunnan arviointitutkimuksen tietokantaan 2016–2024 tallennetut vaikuttavuustutkimukset, Helsingin yliopisto valtiotieteellinen tiedekunta kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 63/2024 <http://hdl.handle.net/10138/587043> ja Sophia Söderström: Treatment of the criminal lifestyle: An Evaluation of Interventions based on Positive Criminology, 2023 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9515-7>). Nuorisorangaistuksen sisältöä on soveltajien keskuudessa vaikuttavuuden näkökulmasta yleisesti pidetty hyvänä (Halén, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s. 120, Keisa, Hertta – Marttunen, Matti: Nuorisorangaistus II, Toimeenpano ja vaikuttavuus, Oikeuspoliittisen tutkimuslatioksen julkaisuja 231, Helsinki 2007, s. 68–70. <http://hdl.handle.net/10138/152449>).

Hallitusohjelmassa yhdyskuntapalvelun elementtien liittämistä nuorisorangaistukseen on pidetty yhtenä vaihtoehtona nuorisorangaistuksen sisällön kehittämisessä. Käytännössä nuorisorangaistuksen täytäntöönpanossa on puolestaan ilmennyt jossain määrin epäselvyyttä siitä, minkälaista sisältöä rangaistusajan suunnitelmaan voidaan liittää ja kuinka tiiviisti valvontatapaamisia tulee ylläpitää erityisesti rangaistuksen täytäntöönpanon lopussa. Nuorisorangaistussäännöksen rakennetta selkeyttämällä ja konkretisoimalla voitaisiin tehostaa täytäntöönpanoa ja ohjata Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa yhdenmukaisemmaksi.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 37 §:n mukaan yhdyskuntapalvelu sisältää vähintään 14 ja enintään 240 tuntia valvonnan alaisena tehtävää säännöllistä, palkatonta työtä. Enintään 30 tuntia yhdyskuntapalvelurangaistuksesta voidaan suorittaa osallistumalla Rikosseuraamuslaitoksen järjestämään tai hyväksymään toimintaan taikka sosiaali- tai terveydenhuollon julkisen tai yksityisen palveluntuottajan järjestämään avohoitoon. Edellä

tarkoitettujen toiminnan tai hoidon tarkoituksena on vähentää tuomitun uusintarikollisuuden riskiä tai päihdeongelmia sekä lisätä tuomitun edellytyksiä suorittaa yhdyskuntapalvelurangaistus. Työn osuuden on kuitenkin oltava vähintään puolet tuomitusta rangaistuksesta. Alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittu yhdyskuntapalvelu voi sisältää lisäksi erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Tällöin voidaan poiketa edellä mainituista toiminnan määrää koskevista rajoituksista.

Nuorisorangaistuksessa on jo nykyisellään vastaavia elementtejä yhdyskuntapalvelun kanssa. Alle 21-vuotiaana rikoksen tehneen kohdalla yhdyskuntapalveluun sisältyy samankaltaista ohjelmatoimintaa kuin nuorisorangaistukseen. Yhdyskuntapalvelussa työskentely on osa seuraamusta. Nuorisorangaistuksessa on mahdollisuus työelämään ja työntekemiseen perehtymiseen. Tätä on mahdollista lisätä erityisesti täysi-ikäisten nuorten kohdalla nuoren tilanteen salliessa jo nykyisen lainsäädännön puitteissa. Alueelliset yhdenvertaisuusnäkökohdat puoltaisivat kuitenkin sitä, että lainsäädännöstä poistettaisiin työntekemiseen perehtymisen vaikeaan järjestettävyyteen liittyvä poikkeus, josta nyt on nuorisorangaistuksen sisältöä koskevassa säännöksessä säädetty. Nuorisorangaistuksen sisältöä koskevasta säännöksestä poistettaisiin myös maininta siitä, että nuorisorangaistus ei sisällä työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä jos sitä on pidettävä ilmeisen tarpeettomana. Opintojen ohella työnsaantimahdollisuuksien parantamiseen liittyvät toiminnot ovat keskeinen osa nuorisorangaistusta.

Keskeistä nuorisorangaistuksen sisällössä tulisi myös jatkossa olla se, että rangaistuksen aikana pyritäisiin konkreettisin keinoin edistämään nuoren sosiaalista selviytymistä ja rikoksetonta elämää. Yleisen kaikkia yhdyskuntaseuraamuksia koskevan rikoksettoman elämän tukemista koskevan tavoitteen korostaminen myös nuorisorangaistuksen sisältösäännöksessä voisi olla perusteltua sen keskeisyyden vuoksi.

Täytäntöönpanon aikana nuoren kiinnostuksen kohdistaminen rikollisten toimintojen sijasta muihin sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin toimintoihin on keskeistä edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Nuorisorangaistukseen joustavasti liitettävä toiminta ja nuoren kulloisenkin tilanteen huomioiva täytäntöönpano todennäköisesti parantaa seuraamusta suorittavan nuoren toimintakykyä ja edellytyksiä suorittaa seuraamus loppuun. Seuraamusta suoritettava ja rikoksista irrottautuva nuori tarvitsee päihde- ja rikoskierteen tilalle uuden arjen ja uudet tavat täyttää vapaa-aika (Toimenpideohjelma nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi OM 2024:13, Toimenpide 3). Rikosseuraamuslaitoksen järjestämä tai hyväksymä toiminta voisi jatkossa olla yhdyskuntapalvelun sisältösäännöksen tavoin osa nuorisorangaistusta.

Alle 18-vuotiaiden nuorten opinnot ovat usein kesken. Oppivelvollisuus- ja -oikeus jatkuu myös rangaistusaikana. Alle 18-vuotiaat nuoret kuuluvat siis oppivelvollisuuslain (1214/2020) piiriin myös täytäntöönpanon aikana. Opinnoilla ja koulutukseen osallistumisella voidaan yleisesti nähdä olevan elämänvalmiuksia parantavia vaikutuksia ja laajemmasta perspektiivissä katsottuna koulutukseen osallistumista lisäämällä voidaan vähentää rikoskäyttäytymistä (koulutuksen merkityksestä ks. esimerkiksi Suonpää, Karoliina – Pentikäinen, Essi – Öhotnen, Minka – Hokkanen, Lari – Sarkia, Katri – Hiilamo, Heikki – Kivinuori, Janne – Latvala, Antti: Syrjäytymisen ja huono-osaisuuden yhteys turvallisuuteen, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:29, s. 84. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-428-6> (jäljempänä Suonpää ym. 2023)). Nuorisorangaistusta koskevaan sääntelyyn voitaisiinkin lisätä opintoihin ohjaamiseen liittyvää sisältöä, jonka tarkoituksena olisi motivointi opiskeluun myös rangaistuksen täytäntöönpanon aikana.

2.5.4.2 Päihde- ja riippuvuushoito tai -palvelut rangaistusaikana

Rikoksen tekemisen taustalla vaikuttaneita tekijöitä ovat usein muun muassa päihteiden käyttö, ongelmat perhesuhteissa, mielenterveyden haasteet ja osattomuuden kokemus yhteiskunnan toiminnoista. Erityisesti päihteiden ja rikollisen toiminnan välillä on nähty yhteys.

Vankien terveyttä ja hyvinvointia kuvaavassa tutkimuksessa on selvitetty kattavasti vankien terveyteen ja hyvinvointiin, mukaan lukien päihteiden käyttöön liittyviä seikkoja. Tutkimus koskee yli 18-vuotiaita vankeja, mutta sisältää eriteltyä tietoa 18–29-vuotiaista (tutkimuksessa nuoret vangit). Tutkimuksen mukaan nuoret vangit raportoivat huumeiden käyttöä vankilaa edeltäneen 12 kuukauden ajalta muita ikäryhmiä enemmän. Nuoret vangit ilmoittivat muita ikäryhmiä harvemmin olevansa minkään kartoitettujen päihdepalveluiden piirissä. Tutkimuksessa on todettu, että osittain tämä voi johtua siitä, ettei päihdeongelma ole vielä kehittynyt niin vaikeaksi, että nuori käyttäjä olisi kokenut tarvetta hakeutua päihdehoitoon, mutta myös siitä, että nuorille suunnattujen päihdepalveluiden saatavuus on valtakunnallisesti vaihtelevaa. (Vankien terveys ja hyvinvointi 2023 Wattu IV-vankiväestötutkimus, s. 125–130. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-148-1>).

Nuorten rikosentekijöiden kohdalla tuntuva päihteiden käyttö on merkittävä rikoksiin syylistymistä edistävä tekijä. Päihdeongelmat ovat usein esteenä muiden palveluiden saatavuudelle tai vähintäänkin niihin hakeutumiselle. Päihteiden ongelmakäyttö johtaa usein myös kouluttautumisen ja työnteon keskeytymiseen sekä rikosten tekemisen jatkamiseen.

Nuorisorangaistuksen kaltaiseen erityispreventiivisen seuraamukseen sisältyy jo nykyisin sisältöä, jonka tarkoituksena on puuttua rikoksen tekemisen taustalla oleviin ongelmiin. Päihde- ja riippuvuusongelmiin puuttumiseen tarvittavia keinoja on mahdollista sisällyttää rangaistusajan suunnitelmaan, mutta Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuoliset hoidot tai palvelut eivät nykyisellään ole suoraan nuorisorangaistussäännöksissä huomioitavissa osana nuorisorangaistusta.

Hoidollisiin elementteihin rikosoikeudellisen seuraamuksen yhteydessä liittyy joitakin huomioon otettavia näkökulmia. Suomalaisessa rangaistusjärjestelmässä seuraamukset eivät sisällä pakkohoitoa (ks. jakso 2.4. Ruotsissa ja Tanskassa nuorten rikosseuraamus voi olla myös pääosin hoitoa). Alaikäisen äärimmäinenkäyttö päihteidenkäyttö ei siten voisi nykytilassa johtaa siihen, että lapsi tuomittaisiin pakkohoitoon rikosoikeudellisena rangaistusseuraamuksena. Seuraamuksen ratkaisevana perusteena tulisi lähtökohtaisesti olla myös muita kuin henkilön terveydentilaan liittyviä seikkoja. Rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän tehtävä ei ole myöskään ensisijaisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen tarjoaminen.

Päihde- ja mielenterveyshoitoa ehdotettiin osaksi nuorisorangaistusta aikaisemman nuorisorikostyöryhmän mietinnössä, mutta ehdotus ei johtanut lainsäädäntömuutoksiin (ks. jakso 2.2.1). Rikosten tekeminen kytkeytyy kuitenkin niin voimakkaasti sosiaalisiin ongelmiin ja erityisesti päihteiden ongelmakäyttöön, että seuraamusjärjestelmää kehitettäessä olisi myös nuorten kohdalla otettava huomioon mahdollisuus vähentää uusintarikollisuutta parantamalla nuoren rikosentekijän sosiaalista tilannetta sisällyttämällä seuraamuksiin esimerkiksi päihde- ja riippuvuusongelman lieventämiseen tähtäävää sisältöä. Päihdehoito ja -kuntoutus avopalveluna ovat myös yhdyskuntapalvelun elementtejä. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 37 §:n mukaan enintään 30 tuntia yhdyskuntapalvelurangaistuksesta voidaan suorittaa osallistumalla sosiaali- tai terveydenhuollon julkisen tai yksityisen palveluntuottajan järjestämään avohoitoon. Säännöksen mukaan edellä tarkoitettun toiminnan tai hoidon tarkoituksena on vähentää tuomitun

uusintarikollisuuden riskiä tai päihdeongelmia sekä lisätä tuomitun edellytyksiä suorittaa yhdyskuntapalvelurangaistus.

Yhdyskuntapalveluun voidaan tuomita vain tuomitun suostumuksella. Nuorisorangaistus ei ole suostumusperusteinen rangaistus. Seuraamusjärjestelmän ulkopuolisen hoidon- tai -palvelun sisällyttäminen seuraamukseen vapaaehtoisesti olisi kuitenkin seuraamuksen loppuunsaattamisen kannalta olennaista. Nuorisorangaistukseen suostumuksella sisällytettävä päihdepalvelu tai -hoito laissa nimenomaisesti mainittuna saattaisi parantaa nuoren edellytyksiä suorittaa seuraamus ja johtaa näiden henkilöiden kohdalla päihteiden ongelmakäytön vähenemiseen. Päihde- ja riippuvuushoito tai -palvelut voidaan nähdä myös seuraamusjärjestelmän ulkopuolisena rikoksesta irrottautumista tukevinä interventioina. Tällaisten tukipalveluiden tarpeiden ja saatavuuden selvittämisen aloittaminen jo seuraamusselvityksen laatimisen yhteydessä voisi parhaimmillaan johtaa rikoskierteen katkaisemiseen, jos nuori olisi halukas sanottuun tukeen. Vaikuttaisikin siten perustellulta liittää yhdyskuntapalvelun tavoin myös nuorisorangaistukseen mahdollisuus sisällyttää saatavilla oleva päihdepalvelu- tai -hoito osaksi rangaistuksen suorittamista silloin kun nuori olisi tähän halukas. Suostumus koskisi vain hoidon ja palvelun sisällyttämistä seuraamukseen. Suostumuksella ei olisi vaikutusta varsinaisen hoidon tai palvelun määräytymisessä. Hoito- tai palvelu seuraamuksen osana voitaisiin toteuttaa vastaavalla tavalla kuin muissa yhdyskuntaseuraamuksissa.

2.5.4.3 Nuorisorangaistuksen tehokas täytäntöönpano

Nuorisorangaistuksessa keskeistä tulisi olla edelleen se, että intensiivisen valvonnan pääpaino kohdistuisi rangaistuksen alkuvaiheeseen. Perusteltua olisi myös, että Rikosseuraamuslaitos voisi nuoren tilanteen edellyttämällä tavalla väljentää tai edelleen tiivistää valvonnan intensiivisyyttä, kun rangaistusta on suoritettu riittävän kauan. Koska esityksessä ehdotetaan nuorisorangaistuksen enimmäiskeston merkittävää pidennystä, olisi perusteltua, että valvontatoimia voitaisiin selkeästi vähentää tai ne voitaisiin lopettaa, jos tuomittu olisi saanut rangaistuksen aikana elämäntilanteensa vakiinnutettua eikä hänellä olisi merkittävää uusiin rikoksiin syyllistymisen riskiä.

2.5.4.4 Nuorisorangaistuksen keskeytyminen

Nopealla ja tehokkaalla noutoon, huomautuksiin ja varoitukseen perustuvalla puuttumisjärjestelmällä voidaan ehkäistä nuorisorangaistuksen määräysten rikkomista siten, että uuden rangaistuksen tuomitsemiseen ei jouduta. Samaan tavoitteeseen voidaan päästä myös sillä, että nuorisorangaistuksen täytäntöönpano sovitetaan yhteen erilaisten vaikuttavien tukitoimien kanssa. Nuorisorangaistuksen joustavuus mahdollistaa myös rangaistusajansuunnitelman päivittämisen tilanteessa, missä nuoren olosuhteet muuttuvat merkittävästi aikaisemmasta.

Joissakin tapauksissa joudutaan kuitenkin uuden rangaistuksen tuomitsemiseen. Tuomioistuimen käytössä tulee tuolloin olla vaihtoehtoisia tapoja muuttaa suorittamatta oleva nuorisorangaistus toiseksi rangaistukseksi. Ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista suorittamatta jääneen nuorisorangaistuksen osan tilalle voidaan lähtökohtaisesti pitää poikkeuksellisen ratkaisuna, koska nuorisorangaistusta tuomittaessa ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemiselle ei ole katsottu olevan painavia syitä. Pääsääntöisesti toiseksi rangaistukseksi tuleekin tuomittavaksi muu rangaistus. Nuorisorangaistuksen suorittamatta jääneen osan tilalle tuomittava ehdollinen vankeusrangaistus ei kuitenkaan aina ole tehokas keino sellaisen nuoren kohdalla, joka on suhtautunut piittaamattomasti nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon. Nuorisorangaistuksen toimivuuden on katsottu

edellyttävän, että nuorisorangaistuksen sijaan voidaan määrätä myös ehdoton vankeusrangaistus. Ehdottoman vankeuden uhka onkin edelleen perusteltua pitää vakavimpien laiminlyöntien varalta olemassa, eikä siihen ehdoteta muutosta.

Nuorisorangaistuksen keskeyttämisen ja toiseksi seuraamukseksi muuntamistilanteissa on huomioitava sekä rikoslain että yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain säännökset. Rikoslain yhteistä rangaistusta koskevan 7 luvun säännöksillä pyritään siihen, että rikoksenteikijän kokonaisrangaistus muodostuisi samaksi riippumatta siitä, onko eri aikoina tehty rikokset käsitelty yhdessä vai useammassa oikeudenkäynnissä. Kohtuullistamisharkinnassa arvioidaan puolestaan sitä, mihin rangaistukseen tekijä olisi rikoslain 7 luvun säännösten mukaan tuomittu, jos kaikki rikokset olisi käsitelty samalla kertaa yhdessä oikeudenkäynnissä.

Nuorisorangaistuksen tilalle toisen rangaistuksen tuomitsemisessa olennaisena on pidettävä erityisesti sitä, että nuorisorangaistuksen ja ehdottoman vankeuden välisen suhteen tulisi olla selvä. Suorittamatta jääneen nuorisorangaistuksen sijaan tuomittavasta rangaistuksesta säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 67 §:ssä ja suoritettun nuorisorangaistuksen osan huomioon ottamisesta lain 68 §:ssä. Lisäksi lain 83 §:ssä on sääntelyä suoritettun yhdyskuntaseuraamuksen huomioon ottamisesta uuden ehdottoman vankeusrangaistuksen määrittämisen yhteydessä. Sääntely on nuorisorangaistuksen ja ehdottoman vankeuden välisen muutosuhteen osalta jokseenkin vaikeasti hahmotettavissa, minkä vuoksi lakia olisi perusteltua selkeyttää.

2.5.5 Prosessien kestoon liittyvistä haasteista

Nuorten rikoksia koskevissa selvityksissä on pohdittu myös sitä, tulevatko tapaukset, joissa nuorisorangaistus voi tulla harkittavaksi, arvioitavaksi liian myöhään ja samalla on kiinnitetty huomiota rikosprosessin pitkään kestoon. Selvityksissä kiinnitetään huomiota nopeaan toimintaan teon ja seuraamuksen välillä. Ongelmallisena on pidetty sitä, että nuori saattaa syyllistyä useisiin rikoksiin ensimmäisten rikosten esitutkinnan, syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn aikana. Seuraamusselvityksen laatimisen ja täytäntöönpanon väliin jäävällä ajalla nuoren tilanne saattaa heikentyä entisestään. (ks. tarkemmin Halen, Tuomala, Tyni, Laurila 2024, s. 41-42 ja ss. 121)

Nuoria rikoksenteikijöitä, erityisesti alle 18-vuotiaita, koskevat esitutkinnan ja rikosprosessin määraajat tukevat nopean käsittelyn tavoitteita (ks. jaksot 2.1.3 ja 2.1.4). Nuorten tekemiin rikoksiin tulisi pyrkiä puuttumaan nopeasti ja vaikuttavasti. Teon ja seuraamuksen välistä yhteyttä korostamalla yhteiskunnan vakava suhtautuminen tekoon tulee selväksi.

Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano alkaa vasta kun rikos on selvitetty, rangaistus määrätty ja sitä koskeva tuomio on tullut lainvoimaiseksi. Esitutkinta-, syyteharkinta- ja tuomioistuinkäsittelyn tehokas läpikäyminen muutoksenhakuineen, eli käytännössä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen, johtaa useimmiten vähäistä vakavampien rikosten osalta siihen, että erityisen nopeaan rangaistuksen määrittämiseen ja täytäntöönpanoon ei käytännössä päästä.

Esitutkinta- ja tarvittaessa pakkokeinotoimenpiteillä on mahdollista puuttua nopeasti ja tuntuvasti nuoren rikosepäilyyn toimenpiteiden käyttöä koskevien tarkkarajaisten säännösten sanelemissa rajoissa. Epäillyn kiinni ottaminen ja kuulusteleminen voivat olla nuoreen huomattavastikin vaikuttavia toimenpiteitä ja esimerkiksi matkustuskiellolla voidaan pyrkiä katkaisemaan nuoren rikoskierre nopeastikin. Useimmille nuorille rikoksiin liittyvien tutkintatoimien aloittaminen ja vielä rikosprosessin läpikäyminen esitutkinnasta

tuomioistuimeen toimii riittävänä pidäkkeenä uusien rikosten tekemiselle. Vaikuttavaan puuttumiseen päästään myös sitä kautta, että nuori kohdataan esitukinnassa, seuraamusselvitysmenettelyssä ja tuomioistuinkäsittelyssä siten, että kiinnitetään huomiota nuoren henkilön ikätasoihin erityispiirteisiin.

3 Tavoitteet

Esitetyillä rikoslain, yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain ja nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain muutoksilla on tarkoitus lisätä nuorisorangaistuksen käyttöä ja sen vaikuttavuutta. Tavoitteena on myös selkeyttää nuorisorangaistuksen asemaa seuraamusjärjestelmässä.

Nuorisorangaistussäätelyyn ehdotettavilla muutoksilla pyritään vaikuttamaan siihen, että nuorisorangaistusta sovellettaisiin nykyistä johdonmukaisemmin sellaisiin tapauksiin, joissa sen käyttö on perusteltua. Nuorisorangaistus tulisi jatkossakin suunnata tapauksiin, joissa sille voidaan katsoa olevan erityinen tarve. Tässä vaikuttavat paitsi sosiaalisen selviytymisen haasteet ja mahdollisten uusien rikosten todennäköisyys, mutta myös tehtyjen rikosten vakavuus ja aikaisempi rikollisuus. Toimien tarkoituksena on vähentää nuorten uusintarikollisuutta.

Edellä jaksossa 2.3. mainituista luvuista voidaan päätellä, että tapauksia, joista tulee tuomittavaksi 15–17-vuotiaana rikoksen tehneelle sakkoa ankarampi rangaistus, on ikäryhmälle määrättyjen seuraamusten kokonaismäärään nähden vähän. Nykyisin pelkästään ehdollisia vankeusrangaistuksia tuomitaan keskimäärin 50 prosenttia vähemmän kuin nuorisorangaistuslain säätämisen aikaan. Nuorisorangaistuksen ja sen harkinnassa erityisesti huomioitavien vaihtoehtoisten seuraamusten vuosittainen tuomiomäärä vaihtelee noin 200–350 tapauksen välillä. Lisäksi on huomattava, että ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomittava valvonta alle 21-vuotiaana rikoksen tehneille nuorille vastaa osin samoihin tavoitteisiin kuin nuorisorangaistus ja on sinänsä käyttökelpoiseksi katsottu seuraamus. Ottaen huomioon edellä esitetyt seikat, aiemmat arviot nuorisorangaistuksen soveltamismääristä sekä nykyinen soveltamiskäytäntö, tavoitellaan esityksessä tehtävillä muutoksilla nuorisorangaistuksen käytön lisääntymistä noin 100–150 tuomioon vuodessa. Nuorisorangaistuksen enimmäiskesto pidentämällä yhdestä kahteen vuoteen tulisi seuraamusharkinnan piiriin todennäköisesti aikaisempaa useammin tapauksia, joista nykyisin tuomitaan 1-2 vuoden pituinen ehdollinen vankeusrangaistus. Nuorisorangaistustuomiot voisivat myös lisääntyä tapauksissa, joissa nykyisin tuomitaan ehdollinen vankeus oheisseuraamuksella.

Jos noin kolmannes 15–17-vuotiaille tuomituista yli vuoden, mutta alle kahden vuoden mittaisista ehdollisista vankeusrangaistuksista ja noin viidennes alle vuoden mittaisista ehdollisista vankeusrangaistuksista tuomittaisiin jatkossa nuorisorangaistuksina, voisi nuorisorangaistuksia tulla täytäntöönpantavaksi arviolta 100-150 tapausta vuodessa kun vertailuarvoiksi asetetaan vuoden 2023 tuomiotilastot.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

4.1.1 Rikoslain muutokset

Nuorisorangaistuksen kesto ehdotetaan lisättäväksi nuorisorangaistusta koskevaan rikoslain 6 luvun 10 a §:n säännökseen, kun siitä nykyisin on säädetty ainoastaan yhdyskuntaseuraamusten

täytäntöönpanosta annetussa laissa. Nuorisorangaistuksen enimmäiskesto ehdotetaan pidennettäväksi yhdestä vuodesta kahteen vuoteen, jotta nuorisorangaistus tulisi laajemmin harkittavaksi seuraamukseksi erityisesti ehdollisen vankeuden vaihtoehtona.

Nuorisorangaistus tuomittaisiin edelleen alle 18-vuotiaana rikoksen tehneelle, jos sakkoa ei katsottaisi riittäväksi rangaistukseksi ja painavat syyt eivät vaatisi ehdotonta vankeutta tilanteissa, joissa ehdollinen vankeus valvontoineen ei olisi riittävä sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi. Nuorisorangaistuksen käyttöedellytyksiä ehdotetaan kuitenkin laajennettavaksi. Nuorisorangaistus ehdotetaan soveltuvaksi jatkossa myös tapauksissa, joissa rikoksen vakavuus, tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisemmat rikokset puoltaisivat nuorisorangaistusta ja ehdollista vankeutta yksin olisi pidettävä riittämättömänä rangaistuksena.

Nuorisorangaistus olisi siten jatkossa käytössä seuraamusharkinnassa useammin erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa tulisi tavanomaisesti harkittavaksi seuraamukseksi ehdollisen vankeusrangaistuksen riittämättömyyden vuoksi ehdollinen vankeus ja sen oheisseuraamuksena sakko tai yhdyskuntapalvelu. Ehdotuksella ei pyritäisi muuttamaan sitä lähtökohtaa, että ehdollinen vankeusrangaistus olisi edelleen käyttökelpoinen seuraamus nuorten keskivakavassa rikollisuudessa ja ehdollisen vankeuden ohessa määrättävä valvonta olisi edelleen toimiva tukimuoto kevyttä tukea tarvitseville. Nuorisorangaistuksen käyttö rajautuu voimassa olevassa lainsäädännössä ulkopuolelle, jos painavat syyt vaativat ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista, eikä myöskään tätä lähtökohtaa esitetäisi nyt muutettavaksi.

Nuorisorangaistuksen käytön lisäämiseksi ehdotetaan tehtäväksi myös joitakin nuorisorangaistuksen tuomitsemisen harkinnan ohjaamiseen liittyviä selkeyttäviä muutoksia rikoslakiin rangaistuksen määräämistä koskevaan sääntelyyn.

4.1.2 Seuraamusselvitykseen liittyvät muutokset

Nuoren seuraamusselvitys ehdotetaan laadittavan voimassa olevan sääntelyn tavoin syyttäjän pyynnöstä, kun epäilty rikos on tehty alle 21-vuotiaana ja rikoksesta olisi odotettavissa sakkoa ankarampi rangaistus. Seuraamusselvityksen laatimista koskevia säännöksiä ehdotetaan kuitenkin selkeytettäväksi siten, että jatkossa alle 18-vuotiaana epäillyn rikoksen tehneiden kohdalla Rikosseuraamuslaitoksen on arvioissaan kiinnitettävä erityistä huomioita siihen, miten heille tarkoitettuihin seuraamusvaihtoehtoihin sisällytettävillä valvonnalla sekä sosiaalista selviytymistä ja rikoksetonta elämää edistävillä toimilla voidaan vastata nuoren mahdolliseen valvonnan ja tuen tarpeeseen. Tarkoituksena on lisätä seuraamusselvitykseen säännönmukaisesti arvio siitä, onko alle 18-vuotiaana epäillyn rikoksen tehnyt nuori nuorisorangaistukseen sisältyvän intensiivisen tuen tarpeessa.

Nuoren seuraamusselvitykseen ehdotetaan jatkossa sisällytettäväksi myös saatavilla olevat tiedot nuoren osallistumisesta toimintaan, jonka tavoitteena on parantaa nuoren edellytyksiä rikoksettomaan elämään. Tällä pyritäisiin ohjaamaan nuoren kiinnostusta sanottuun toimintaan tarpeen vaatiessa jo ennen mahdollista rikosprosessia ja rangaistuksen täytäntöönpanoa. Muutoksen kohteena olevan säännöksen terminologiaa yhdenmukaistettaisiin sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä käytettävien päihde- ja riippuvuushoitoa ja päihde- ja riippuvuustyön palveluita koskevien sanamuotojen kanssa. Seuraamusselvitysvaiheessa yhdeksi Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyötahoksi lisättäisiin terveysviranomainen nuorisorangaistusselvityksen päihde- ja riippuvuushoitoa koskevan sisällön vuoksi. Tietojen hankkimisen ja käytön osalta noudatettaisiin voimassa olevia henkilötietojen käsittelyä koskevia säännöksiä.

Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi säännös siitä, että seuraamusselvitysmenettelyyn osallistuvien Rikosseuraamuslaitoksen ja tarvittaessa muiden asiaan kuuluvien viranomaisten tulee ohjata valvonnan ja tukitoimien tarpeessa oleva nuori hakeutumaan tarvittavien palveluiden ja tukitoimien pariin seuraamusselvityksen aikana. Säännöksellä ei luotaisi uusia palvelutarpeen arviointiprosesseja, vaan kysymys olisi seuraamusselvityksen aikana tehtävästä ohjauksesta. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä ei olisi myöskään tarvittavien palveluiden toteuttaminen, vaan tarkoituksena olisi lisätä nuorelle ja tämän huoltajalle annettavaa tietoa saatavilla olevista alueellisista ennen kaikkea nuorille kohdennetuista rikoserityisistä palveluista. Tietojen hankkimisen ja käytön osalta noudatettaisiin voimassa olevia henkilötietojen käsittelyä koskevia säännöksiä.

Lakiin ehdotetaan myös lisättäväksi Rikosseuraamuslaitokselle velvollisuus tehdä muutokset seuraamusselvitykseen nuoren olosuhteiden muutosten johdosta. Samalla ehdotetaan nykyiseen sääntelyyn lisättäväksi maininta siitä, että tuomioistuimen on tarvittaessa varmistettava, että ajantasainen seuraamusselvitys on käytettävissä tuomioistuinkäsittelyssä. Säännöksillä pantaisiin täytäntöön aikaisempaa tarkemmin niin sanotun lapsidirektiivin 7 artiklan 8 kohta.

4.1.3 Täytäntöönpanolain muutokset ja nuorisorangaistuksen sisältö

Nuorisorangaistuksen sisällöstä ja täytäntöönpanosta säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 64 §:ssä. Nuorisorangaistukseen kuuluvaa valvontaa koskevaa säännöstä täsmennettäisiin siten, että valvonta sisältää valvontatapaamisia valvojan ja tuomitun välillä, sosiaalista toimintakykyä ja rikoksetonta elämää edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Rikosten ennaltaehkäisyn merkitystä nuorisorangaistuksen sisällössä ehdotetaan korostettavaksi mainitsemalla tämä säännöksessä.

Säännöksen toiseen momenttiin ehdotetaan lisättäväksi maininta siitä, että nuorisorangaistus sisältää myös Rikosseuraamuslaitoksen järjestämää tai hyväksymää sosiaalista toimintakykyä ja rikoksetonta elämää edistävää toimintaa. Toiminallisuuden korostamisella pyritään lisäämään seuraamukseen yhteiskuntaan osallistavia elementtejä.

Nuorisorangaistukseen sisältyvää työelämään tutustumista ja työn tekemiseen perehtymistä ehdotetaan lisättäväksi siten, että nykyisin laissa mainittu järjestämisvaikeus ei olisi enää jatkossa peruste olla toteuttamatta sanottua sisältöä. Nuorisorangaistuksen sisältöä koskevasta säännöksestä poistettaisiin myös maininta siitä, että nuorisorangaistus ei sisällä työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä, jos sitä on pidettävä ilmeisen tarpeettomana.

Opintoihin kiinnittyminen on keskeinen tekijä nuorten sosiaalisen selviytymisen edistämisessä ja uusien rikosten ehkäisyssä. Opintojen ja kouluttautumisen merkitystä ehdotetaan korostettavaksi lisäämällä sisältösäännökseen näihin ohjaamista seuraamuksen aikana.

Päihteiden ongelmallinen käyttö on keskeinen tekijä rikollisuuden taustalla. Nuorisorangaistuksen sisältöön ehdotetaan lisättäväksi mahdollisuus suorittaa tuomitun suostumuksella osa rangaistuksesta osallistumalla päihde- ja riippuvuushoitoon tai -palveluun. Kyseinen hoito tai palvelu voitaisiin sisällyttää rangaistukseen, jos nuori olisi muutoin kyseisten hoidon- ja palvelutarvearvioiden perusteella hoidon tai palvelun piirissä. Rikosseuraamuslaitos ei olisi hoidon tai palvelun järjestäjä eikä tuottaja eikä se voisi edellyttää hoidon tai palvelun toteuttamista osana seuraamusta. Käytännössä hoidon tai palvelun toteutuminen osana nuorisorangaistusta edellyttäisi lähtökohtaisesti siis eri viranomaisten yhteistyötä sekä sitä, että se olisi hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluna tuomitun saatavilla täytäntöönpanon aikana. Suostumuksen merkitystä ehdotetaan korostettavaksi siten, että hoidon

tai palvelun osalta suostumuksen peruuttaminen täytäntöönpanon aikana ei johtaisi lähtökohtaisesti nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon keskeytymiseen.

Nuorisorangaistus mahdollistaa jo nykyisellään nuoren henkilökohtaiset olosuhteet huomioivan joustavan ja tarkoituksenmukaisen täytäntöönpanon siten, että viikoittainen tuntimäärä voi seuraamuksen aikana vaihdella täytäntöönpanon edellyttämällä tavalla. Sääntelyä ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että kun nuorisorangaistuksesta on suoritettu kaksi kolmasosaa, mutta kuitenkin vähintään neljä kuukautta ja on käynyt ilmeiseksi, että tuomitun elämäolosuhteet ovat vakiintuneet eikä tuomitulla ole merkittävää rikokseen syyllistymisen riskiä, voidaan nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvia valvontatapaamisia ja tilaisuuksia vähentää. Vastaavasti intensiivisyyttä olisi mahdollista lisätä tarpeen mukaan, jos nuoren elämäntilanne sitä vaatisi. Lisäyksen tarkoituksena olisi yhdenmukaistaa täytäntöönpanokäytäntöjä, edistää nuorisorangaistuksen tehokasta täytäntöönpanoa ja myös kannustaa nuorta kiinnittymään tarvittaviin seuraamuksen ulkopuolisiin tukitoimiin jo seuraamuksen aikana.

Nuorisorangaistuksen sijasta toiseen rangaistukseen tuomitsemista koskevia säännöksiä ehdotetaan selkeytettäväksi siten, että ehdottoman vankeusrangaistuksen ja nuorisorangaistuksen nykyinen suhde tuotaisiin selkeämmin eri lainkohdissa esiin.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Yhteiskunnalliset vaikutukset ja vaikutukset rikollisuuteen

Rikollisuudella on laajoja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Rangaistusjärjestelmän yhtenä tavoitteena on minimoida rikollisuuden haitallisia vaikutuksia.

Yleisesti ottaen rikoksista tuomittavien rangaistustasojen vaikutusta rikollisuuden ennaltaehkäisyyn voidaan kuvata rangaistusjouston käsitteellä. Sillä tarkoitetaan, kuinka monta prosenttia rikoskäyttäytyminen muuttuu, jos rangaistukset ankaroituvat yhdellä prosentilla (ns. marginaalipreventio). Tutkimustiedon perusteella voidaan tehdä se johtopäätös, että tutkimusnäyttö on riittämätöntä tarkan arvon määrittämiseksi ja yksittäisen muutoksen vaikutuksen toteaminen on myös hyvin kontekstisidonnaista, koska ylläkerakenteeseen vaikuttaa rangaistusten ohella esimerkiksi sosiaali- ja koulutuspoliittinen konteksti (tutkimuksista ks. esim. Chalfin, A., & McCrary, J. (2017). Criminal deterrence: A review of the literature. *Journal of Economic Literature*, 55(1), 5–48. Erityisesti sivulla 23–33; Al Weswasi, E., Sivertsson, F., Bäckman, O., & Nilsson, A. (2022). Does sentence length affect the risk for criminal recidivism? A quasi-experimental study of three policy reforms in Sweden. *Journal of Experimental Criminology*; Barbarino, A., & Mastrobuoni, G. (2014). The incapacitation effect of incarceration: Evidence from several Italian collective pardons. *American Economic Journal: Economic Policy*, 6(1), 1–37; Bauker, A. ym. (2025). Rikollisuuden ja sen kontrollin kustannukset: tutkimuksen ja seurannan haasteista. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti). Koska käsillä olevassa esityksessä ei ole kyse varsinaisesti rangaistustasojen muuttamisesta vaan siitä, että tietynlainen seuraamus muuttuisi tyypillisesti intensiivisempään, rangaistusjouston arviointi edes edellä sanotuilla reunaehdoilla ei tässä esityksessä ole mielekäästä.

Rikosoikeudellisilla seuraamuksilla voi olla rikollisuutta vähentävää vaikutusta eri mekanismien kautta; yleisestävä pelote, erityisestävä vaikutus ja inkapasitaatio eli eristäminen. Rikoslainsäädännön rikoksia ennalta ehkäisevä vaikutus riippuu tutkimustiedon mukaan merkittävästi kiinnijäämisriskistä ja rankaisemisen todennäköisyydestä, joihin tällä esityksellä ei ole vaikutusta. Myöskään eristämisen vaikutus ei ole tämän esityksen kannalta olennainen.

Kysymys on siten tässä esityksessä ennen kaikkea siitä, vaikuttaako ehdotettu erityisesti näiden kohderyhmänä oleviin nuoriin.

Tutkimuksissa on toistuvasti havaittu, että rikollisuus kasaantuu voimakkaasti aktiivisesti rikoksia tekeville (Suonpää ym. erityisesti s. 79). Yhteiskunnan kannalta nuorten rikollisuuden kontrolloinnissa erityisesti seuraamusjärjestelmän osalta on tärkeää tunnistaa varhaisessa vaiheessa vakavimpien sekä toistuvien rikosten tekijöitä ja kohdistaa resurssit erityisesti näiden nuorten tilanteeseen vaikuttamiseen. On järkevää pyrkiä vaikuttamaan nimenomaan niihin yksilöihin, jotka tekevät eniten ja vakavampia rikoksia, ja samalla suojaamaan toistuvasti rikoksista kärsiviä yksilöitä ja kohteita.

Nyt esitettävillä ehdotuksilla pyritään vaikuttamaan siihen, että edellä mainitut tekijät tunnistettaisiin riittävän varhaisessa vaiheessa ja tilanteeseen puututtaisiin riittävän vaikuttavalla ja intensiivisellä interventiolla. Mikäli nuorisorangaistustuomiot lisääntyisivät esityksen tavoitteiden mukaisesti noin sadalla tuomiolla vuosittain, tarkoittaisi tämä nykyistä ehdollisen vankeuden valvontaa intensiivisempää ja vaikuttavampaa puuttumista rangaistuksen kohteena olevien nuorten rikolliseen käyttäytymiseen. Parhaimmillaan näiden henkilöiden tilanteeseen vaikuttamalla näiden henkilöiden uusintarikollisuus ja siitä johtuvat suorat ja välilliset haitat vähenisivät. Muutoksilla voi siten olla uusien rikosten tekemistä estävää ja perusoikeuksien toteutumista edistävää vaikutusta. Koska kysymys on nuorista, rikoskierteen katkaisemisella voidaan arvioida olevan normaaliakin suurempi merkitys myös sen kannalta, että tyypillisesti rikosaktiivista ikää on edessä vanhempia rikoksentekijöitä enemmän. Ehdotettujen lainsäädäntömuutosten voidaan edellä sanotun perusteella arvioida ainakin jossain määrin estävän rikoksia ja sitä kautta edistävän yleistä järjestystä ja turvallisuutta, mutta sellainen vaikutus ei ole mitattavissa ja näin ollen tarkemmin arvioitavissa. Ehdotetut lainsäädäntömuutokset voivat lisäksi lisätä kansalaisten luottamusta siihen, että nuorisorikollisuuteen reagoidaan myös rikoslainsäädännöllä.

Mikäli nuorisorangaistuksia tuomitaan laajalti ensimmäisenä seuraamuksena ja sen suorittaminen epäonnistuu, on toisaalta mahdollista, että ehdottomia vankeusrangaistuksia tuomitaan nykyistä useammin alaikäisille, mikäli tuomioistuimet arvioivat, että ainoa mahdollinen seuraamus epäonnistuneen nuorisorangaistuksen jälkeen on ehdoton vankeusrangaistus.

4.2.2 Vaikutukset ihmisryhmiin ja erityisesti lapsiin

Lapsivaikutusten arviointi perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen lapsen edun ensisijaisuuden periaatteeseen (LOS 3.1 artikla). YK:n lapsen oikeuksien komitea on määritellyt neljä sopimuskohdtaa, jotka tulee huomioida kaikkien sopimuskohtien tulkinnassa. Nämä sopimuskohdat ovat syrjimättömyys (LOS 2 artikla), lapsen edun ensisijaisuus (LOS 3.1 artikla), lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (LOS 6 artikla) sekä lapsen oikeus tulla kuulluksi ja hänen näkemystensä kunnioittaminen (LOS 12 artikla).

Suomen perustuslaissa on vaatimus lasten yhdenvertaisesta kohtelusta. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (PL 6 § 3) sekä sukupuolten osalta tasa-arvoisesti (PL 6 § 4). Lisäksi julkisen vallan on tuettava lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu (PL 19 § 3).

Nuorisorangaistus on erityinen rangaistus 15–17-vuotiaana rikoksen tehneille. Ehdotuksilla on siten välittömiä vaikutuksia 15–17-vuotiaisiin lapsiin. Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita tietyin edellytyksin myös yli 18-vuotias ja sen täytäntöönpano voi kohdistua myös 18 vuotta

täyttäneisiin henkilöihin, jotka ovat syyllistyneet rikokseen ennen täysi-ikäistymistään. Ehdotuksilla on näin ollen vaikutuksia myös yli 18-vuotiaisiin henkilöihin.

Paljon tukea tarvitsevilla ja rikoskierteeseen ajautuneilla nuorilla voi olla hyvin monimuotoisia, kompleksisia ja kumuloituvia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia, jotka alentavat heidän toimintakykyään. Kyseisten nuorten opiskeluvaikeuksissa voi olla puutteita. Mitä useammalla elämän osa-alueella ja mitä enemmän nuorella on tuen tarvetta, sitä suurempi riski hänellä on pudota palvelujen väliin, syrjäytyä ja jatkaa rikollista toimintaa. Kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien ja paljon erilaista tukea tarvitsevien 15–17-vuotiaiden nuorten tilannetta esittävät muutosehdotukset todennäköisesti parantaisivat. Kevyttä tukea ja ohjausta tarvitseville olisi edelleen vaihtoehtona ehdollinen vankeus tehostettuna valvonnalla.

Nuorisorangaistuksen tarve ja toisaalta myös rangaistuksen sisältö ja tuen tarve arvioidaan myös jatkossa aina yksilöllisesti ja rangaistusajan suunnitelma räätälöidään vastaamaan nuoren henkilökohtaisia olosuhteita. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon aikana nuoren ja tämän verkoston kanssa tehtävä työ mahdollistaa vaikeassa tilanteessa olevan nuoren ohjaamista tarvittavan tuen pariin. Nuorisorangaistuksen sisällössä huomioitaisiin ehdotettujen muutosten myötä paremmin myös esimerkiksi nuoren opiskelun tukeminen ja mahdollisuuksien mukaan rikoksia suosivien sosiaalisten toimintojen sijasta muun toiminnan vahvistaminen. Rikoksen tekemiseen johtaneiden syiden käsittelyllä, ajatustapojen työstämisellä sekä tietynlaisten käyttäytymismallien tiedostamiseen pureutuvilla ohjelmilla voidaan myös oletettavasti vähentää nuorisorangaistuksen suorittaneiden uusintarikollisuutta, joka osaltaan parantaisi näiden nuorten tilannetta (ks. aiheesta esimerkiksi Lappi-Seppälä 2024, s. 196–198 ja siinä viitattut lähteet). Päihde- ja riippuvuushoidon tai palvelun liittäminen osaksi rangaistusta mahdollistaisi Rikosseuraamuslaitoksen päihdeohjelmien lisäksi hyvinvointialueilla järjestettävien päihdepalveluiden lukemisen osaksi rangaistusta. Tämä voi edesauttaa nuorten ohjautumista ja sitoutumista nykyistä useammin päihdepalveluihin silloin, kun rikollisen toiminnan taustalla on päihteisiin liittyviä ongelmia. Päihdepalveluiden saatavuus voi kuitenkin vaihdella alueittain. Tämä puolestaan voi merkitä epäyhdenmukaisuutta sen toteuttamismahdollisuuksissa osana nuorisorangaistusta. Myös muiden palveluiden saatavuus voi vaihdella alueellisesti ja siten vaikuttaa siihen, miten hyvin nuorisorangaistuksen sisältöä saadaan suunniteltua ja toteutettua yksittäisen nuoren tarpeita vastaavaksi.

Esityksen tavoite vaikuttaa nykyistä voimakkaammin nuoren päihdeongelmaan ja nuoren integroitumiseen opintoihin tai työelämään voi toteutuessaan alentaa selkeästi nuoren kynnystä jatkaa opintoja tai töitä myös rangaistuksen suorittamisen jälkeen. Tämän voidaan puolestaan arvioida lisäävän henkilön mahdollisuuksia päästä irti rikollisesta elämäntavasta. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä todeta, että nuorisorangaistukseen tuomittujen opintojen jatkaminen ja työelämään siirtyminen on tutkimuksen perusteella merkittävä haaste, johon ainakin toistaiseksi käytössä olleilla keinoilla on havaittu olleen vain pientä vaikutusta (Huttunen, Kristiina – Kerr, Sari Pekkala – Mäkönen, Ville (2014): The Effect of Rehabilitative Punishments on Juvenile Crime and Labor Market Outcomes, IZA Discussion Papers, No. 8403, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn, <https://www.iza.org/publications/dp/8403/the-effect-of-rehabilitative-punishments-on-juvenile-crime-and-labor-market-outcomes>). Nuorisorangaistuksen käyttö lisääntynee ehdotuksen myötä myös vakavampien yksittäisten rikosten kohdalla, joissa nuorella ei välttämättä tunnisteta olevan tarvetta laajaan ja intensiiviseen perheen ulkopuoliseen yhteiskunnan tukeen. Tällaisissa tilanteissa nuorella saattaa jo olla tukiverkosto olemassa. Tarkoituksena on, että olemassa oleva tuki ei rajaisi nuorisorangaistuksen käyttöä, vaan nuorisorangaistus voitaisiin tuomita rikoksen vakavuuden perusteella tuesta riippumatta. Muutos voidaan nähdä tältä osin rangaistusjärjestelmää ankaroitavana. Toisaalta ehdotettu muutos johtaisi siihen, että niitä nuoria, jotka ovat erityisen ja intensiivisen tuen tarpeessa ja niitä, jotka eivät, kohdeltaisiin tuomittavaan tekoon nähden

rangaistuksen määräämisessä nykyistä yhdenvertaisemmin. Nuorisorangaistuksen sisällöllä ja räätälöintimahdollisuuksilla sekä sääntelyyn ehdotetulla täytäntöönpanon aikaisella toimien väljentämisellä pyritäisiin myös siihen, että tällaisissakin tapauksissa rangaistus muodostuisi nuoren henkilökohtaiset olosuhteet huomioivaksi ja kohtuulliseksi.

Nuorisorangaistuksen enimmäiskeston pidentäminen yhdestä vuodesta kahteen vuoteen ankaroittaisi 15–17-vuotiaana rikoksen tehneiden osalta rangaistusjärjestelmää. Huomattava on, että nuorisorangaistuksen keston pidentäminen ja käyttömahdollisuuksien laajentaminen saattaisi johtaa myös siihen, että osa rangaistuksista tulisi muunnettavaksi toiseksi rangaistukseksi, jopa ehdottomaksi vankeudeksi, jos nuorisorangaistusta ei kyetä suorittamaan loppuun. Nuorisorangaistuksen käytön lisääntyessä tämä tarkoittaa, että ehdottomassa vankeudessa olevien nuorten henkilöiden määrä voisi lisääntyä. Ehdottoman vankeuden tuomitseminen olisi kuitenkin käytössä edelleen vasta viimesijaisena keinona ja tulisi kyseeseen vain harvojen nuorten kohdalla. Nämä nuoret olisivat mahdollisesti jo nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon kestäessä saavuttaneet täysi-ikäisyyden. Toisaalta ehdotettavilla säännöksillä voidaan nähdä olevan myös välillisiä vaikutuksia. Puuttumalla tarvittaessa ja tiettyjen edellytysten täytyessä 15–17-vuotiaiden rikoksiin riittävän vaikuttavalla interventiolla, on mahdollista, että joidenkin nuorten kohdalla rikoskierteen katkaisemisella vältettäisiin tulevaisuudessa syrjäytymistä ja mahdollisesti myöhemmässä vaiheessa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitseminen. Keston pidentäminen ja käyttöalueen laajentaminen voisivat siis johtaa yksittäistapauksissa pidemmällä aikavälillä joidenkin ehdottomien vankeusrangaistusten välttämiseen. Nuorisorangaistuksen käytön lisäämisellä ja siihen ehdotettavilla muutoksilla voidaan siten suojata lasta itseltään haittaavalta käytökseltä ja siten tukea lapsen edun toteutumista.

15–17-vuotiaiden tekemien rikosten kohteena ovat tyypillisesti samanikäiset nuoret. Nuorten tekemiin rikoksiin puuttumalla aiempaa intensiivisemmin ja tehokkaammin voidaan samalla mahdollisesti vähentää rikosten kohteeksi joutuneiden nuorten määrää. Vaikka esityksellä tavoitellaan nuorisorangaistuksen käytön laajaa lisäämistä, tulisi jatkossakin suuri osa alle 18-vuotiaiden tekemistä rikoksista tuomittavaksi muina seuraamuksina. Ryöstörikollisuuden kasvu on oletettavasti lisäämässä nuorisorangaistukseen tuomittavien lukumäärää ilman soveltamisalan muutoksiakin. Ryöstöt kattavat jo nykyisellään puolet nuorisorangaistuksen käyttöalasta.

Ehdollisia vankeusrangaistuksia tuomitaan ikäryhmässä 15-17 -vuotiaat vuosittain vajaa 500, joista yli puolet valvonnalla. Nuorisorangaistuksen vähimmäispituus on neljä kuukautta ja enimmäiskesto 1 vuosi. Ehdollisen vankeusrangaistuksen asteikko on vuorostaan 14 vrk–2 vuotta. Nuorisorangaistuksen kestoalueelle 4–12 kk sijoittuu käytännössä vain runsas kolmannes (vuonna 2018 36 % eli 152/455) ikäryhmälle 15–17 tuomituista ehdollisista vankeusrangaistuksista. Näistä kolmannes on tuomittu ryöstöistä (Lappi-Seppälä 2024 s.68 ja 183).

4.2.3 Viranomaisvaikutukset

Nuoren rikoksentekijän tilanteen selvittäminen eli seuraamusselvityksen tekeminen kohdistuu rikoksiin, joista tullaan todennäköisesti tuomitsemaan sakkoa ankarampi rangaistus. Seuraamusselvitysten määrän voidaan olettaa pysyvän nykyistä vastaavalla tasolla muutosten jälkeen.

Rikosseuraamuslaitoksen työmäärän voidaan arvioida lisääntyvän jonkin verran. Nuorisorangaistuksen edellytysten selvittäminen tulee tehtäväksi aikaisemmasta käytännöstä poiketen säännönmukaisesti alle 18-vuotiaana epäillyn rikoksen tehneiden nuorten kohdalla,

joilla havaitaan olevan tukitoimien ja valvonnan tarve ja seuraamuksella arvioidaan voitavan vaikuttaa nuoreen. Joissakin tapauksissa nuorisorangaistuksen edellytysten selvittäminen olisi tarpeen tehdä syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä rikoksen vakavuuden perusteella.

Seuraamusselvitysmenettelyyn osallistuvien viranomaisten palveluihin ja tukitoimiin ohjaamisvelvoitteen ei arvioida vaikuttavan juurikaan Rikosseuraamuslaitoksen käytännön yhdyskuntaseuraamustyötä tekevän henkilöstön työmäärään. Nuoren ohjaaminen hakeutumaan tarvittavien tuen ja palveluiden käyttäjäksi edellyttää kuitenkin sitä, että nuoren selvitysmenettelyyn osallistuvilla viranomaisilla olisi riittävästi tietoa olemassa olevista alueellisista palveluista ja tuesta. Selvitysmenettelyn aikana toteutuva tehokas ja alueellisesti yhdenmukainen viranomaisyhteistyö edellyttää sitä, että yhteistyötä koordinoitaisiin keskitetysti.

Nuorisorangaistukseen voisi jatkossa sisältyä 30 tuntia päihde- ja riippuvuushoitoa tai -palvelua. Nuorisorangaistukseen luettavan tuntimäärän ei ole tarkoitettu rajaavan millään lailla hoidon määrää, joka nuorelle tulisi olla hänen tarpeensa mukaisesti joka tapauksessa saatavilla. Kysymys olisi tavanomaisesta hyvinvointialueiden järjestämästä palveluista tai hoidosta, joka voitaisiin mahdollisuuksien mukaan lukea osaksi seuraamusta. Ehdotetut muutokset korostavat viranomaisten velvollisuuksia järjestää tarvittavat palvelut ja varmistaa niiden yhdenmukainen toteutuminen koko maassa. Palveluiden ja hoidon tarpeeseen olisi mahdollista kiinnittää huomiota seuraamusselvityksen laatimisen yhteydessä. Päihdepalveluiden ja hoidon saatavuus hyvinvointialueilla vaihtelee. Koska päihde- ja riippuvuushoidon taustatekijä, olisi nuorisorangaistuksen vaikuttavuuden kannalta kuitenkin tärkeää, että mahdollinen hoito ja palvelut turvattaisiin yhdenvertaisesti niitä tarvitseville. Hoidon tai palvelun toteutuminen seuraamuksen aikana osana nuorisorangaistusta edellyttäisi johdonmukaista yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden välillä. Yhteisellä kehittämisellä ja yhtenäisillä palvelupoluilla voitaisiin tehostaa viranomaisten toimintaa sekä seuraamusselvitystä täytäntöönpanovaiheessa. Viranomaispalveluiden lisäksi myös järjestöjen toteuttaman päihde- ja riippuvuushoidon saatavuus vaihtelee alueittain.

Tarkoituksena ei ole lisätä velvoitteita hyvinvointialueille. Jos kuitenkin palveluihin ohjaaminen Rikosseuraamuslaitoksesta tehostuu, on mahdollista, että asiakkaita palveluiden piiriin ohjautuu käytännössä aiempaa enemmän.

Nuorisorangaistuksia tuomittaisiin jatkossa enemmän ehdollisen vankeuden ja sen oheisseuraamusten sijasta. Tämä tarkoittaisi, että nuorisorangaistusten määrät täytäntöönpanossa lisääntyisivät. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano vaatii nykyään ja jatkossa henkilöstöltä enemmän työpanosta kuin esimerkiksi ehdollisen vankeuden valvonta, koska seuraamus on intensiivisempi. Näin ollen Rikosseuraamuslaitoksen työmäärä lisääntyisi.

Nuorisorangaistuksen määrien kasvaessa osa rangaistuksista voisi keskeytyä ja tulisi aikaisempaa useammin muunnettavaksi toiseksi rangaistukseksi. Tämä tarkoittaisi rikosprosessiin osallistuvien viranomaisten työn vähäistä lisääntymistä. Jos toisaalta ehdotus nuorisorangaistuksen lisääntyneen käytön myös johtaisi nykyistä useampien rikoskierteiden katkeamiseen aikaisemmassa vaiheessa, tällä olisi viranomaisten työmäärää vähentävä vaikutus. Kokonaisuutena ehdotuksilla ei ole arvioitu olevan ainakaan merkittävää vaikutusta esitutkintaviranomaisten työmäärään.

Ehdotusten tehokas toteuttaminen edellyttää jo ennen lain voimaantuloa annettavaa koulutusta nuorten asioita käsittelevien syyttäjille, tuomareille ja Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnalle.

4.2.4 Taloudelliset vaikutukset

Ehdotukset eivät sisällä viranomaisille uusia tehtäviä eivätkä merkittäviä viranomaisten väliseen tehtävänjakoon liittyviä muutoksia. Alle 18-vuotiaana epäillyn rikoksen tehneiden kohdalla seuraamusselvitysten kokonaismäärän voidaan olettaa pysyvän edellä todetusti vastaavalla tasolla muutosten jälkeen. Nuorisorangaistuksen edellytyksiin otettaisiin kuitenkin kantaa vähintään kaikissa sellaisissa tilanteissa, joissa epäilty rikos olisi tehty alle 18-vuotiaana ja valvontaa pidettäisiin tarpeellisenä. Näitä on vuosittain 200–300 tapausta. Sisällöllisesti seuraamusselvityksessä tultaisiin jatkossa selvittämään aikaisempaa perusteellisemmin eri seuraamuvaihtoehtojen tarkoituksenmukaisuutta sekä alustavaa sisältöä valvontaa ja tukea tarvitsevien nuorten kohdalla. Rikosseuraamuslaitos ei aina välttämättä pitäisi nuorisorangaistukseen sisältyvää valvontaa ja tukea tarpeellisenä. Joissakin yksittäisissä tilanteissa syyttäjä tai tuomioistuin kuitenkin voisi pitää nuorisorangaistuksen edellytysten selvittämistä muuten tarpeellisenä. Tällöin Rikosseuraamuslaitos arvioisi nuorisorangaistuksen käytön edellytykset ja laatisi alustavan rangaistusajan suunnitelman. Näitä olisi arvioilta vuositason korkeintaan joitakin kymmeniä.

Rikosseuraamuslaitoksen arvion mukaan nuoren seuraamusselvityksen laatimiseen käytettävä aika on noin kahdeksan tuntia ja yhden henkilötyövuoden voidaan arvioida laativan 180 selvitystä vuodessa. Nuorisorangaistuksen edellytysten selvittäminen lisäisi selvityksen tekemiseen käytettävää työmäärää noin tunnilla. Jos nuorisorangaistuksen edellytyksiä selvitetäisiin jatkossa noin 300 tapauksessa vuodessa tarkoittaisi tämä laskennallisesti noin 40 seuraamusselvityksen lisäystä, joka vastaisi 0,22 henkilötyövuotta. Lisäys merkitsisi 14 900 euron lisäkuluja Rikosseuraamuslaitokselle.

Nuorisorangaistuksia tuomittaisiin jatkossa enemmän ehdollisen vankeuden ja sen oheisseuraamusten sijasta. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano vaatii nykyään ja jatkossa henkilöstöltä enemmän työpanosta kuin esimerkiksi ehdollisen vankeuden valvonta, koska seuraamus on intensiivisempi. Lisäksi nuorisorangaistuksen enimmäispituuden kasvattaminen johtaisi mahdollisesti keskirangaistuksen pidentymiseen, joka veisi vastaavalla tavalla henkilöstöresursseja rangaistuksen täytäntöönpanossa aikaisempaa enemmän. Ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksineen voidaan arvioida puolestaan jonkin verran samalla vähenevän. Nuorisorangaistuksen keskirangaistuksen pidentymisen osalta on huomattava, että Rikosseuraamuslaitoksella olisi mahdollisuus vähentää nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvia valvontatapaamisia ja tilaisuuksia, kun nuorisorangaistuksesta on suoritettu kaksi kolmasosaa, jos valvonnalle ei olisi enää tarvetta. Tämä tasaisi todennäköisesti sinänsä merkittävän enimmäispituuden muutoksen vaikutusta Rikosseuraamuslaitoksen työmäärään.

Mikäli nuorisorangaistustuomiot lisääntyisivät noin sadalla tuomiolla ja ehdollisen vankeuden valvonnat puolestaan vähenisivät saman verran vuosittain, tarvitsee Rikosseuraamuslaitos 11 henkilötyövuotta lisää vuodesta 2027 lukien. Lisähenkilöstön tarve on pysyvä. Rikosseuraamuslaitoksen keskimääräinen henkilötyövuoden hinta on arviolta 62 650 euroa. Rikosseuraamuslaitoksen keskimääräinen henkilötyövuosimäärän lisäys nostaa vuosittaisia välttämättömiä henkilötyövuosiliitännäisiä palvelukeskus- ja perustietotekniikkamaksuja 5 000 euroa/hyv. Näin ollen yhden henkilötyövuoden lisäys aiheuttaa vuosittaisen 67 650 euron kustannuksen. Yhteensä esityksestä aiheutuva henkilötyövuosikustannus olisi 744 150 euroa. Mikäli nuorisorangaistustuomiot lisääntyisivät noin sadalla tuomiolla ja ehdollisen vankeuden valvonnat puolestaan vähenisivät saman verran vuosittain, lisääntyisivät myös matkakulut yhteensä 33 063 eurolla. Lisämäärärahan tarve matkakuluihin on pysyvä. Seuraamusselvityksiä koskevasta muutoksesta (14 900 euroa) sekä henkilötyövuosien ja matkakulujen lisäyksestä (744 150 euroa + 33 063 euroa) aiheutuisi siten Rikosseuraamuslaitokselle yhteensä vuosittaisia lisäkustannuksia 792 113 euroa. Kustannukset tulisivat kumuloitumaan asteittain lakien

voimaantulosta siten, että kustannusten voidaan arvioida toteutuvan täysimääräisinä kolmantena vuonna lakien voimaantulosta, eli tavoitellun voimaantuloajankohdan perusteella vuonna 2029.

Muutokset edellyttävät lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmään (Roti) arviolta noin 20 henkilötyöpäivän työpanosta asiakastietojärjestelmän ylläpitokehittäjältä, josta aiheutuu noin 14 000 euron ostotyönä hankittavat kustannukset. Lisäksi muutokset vaativat Oikeusrekisterikeskuksen työpanosta arviolta noin 5 henkilötyöpäivän verran (noin 2100 €).

Laskelmassa on huomioitu nuorisorangaistukseen tuomittujen keskimäärän kasvu johtuen nuorisorangaistuksen oletettavan keston kasvusta. Nuorisorangaistus on intensiivinen ja kustannustehokas seuraamus, jonka voidaan olettaa ennaltaehkäisevän rikoskierteen syventymistä ja vankilaan joutumista. Henkilöstöresurssin tarvearvioissa on huomioitu myös haastavasta taloudellesta tilanteesta johtuva toimintaympäristön muutos. Tämä edellyttää Rikosseuraamuslaitokselta vahvempaa roolia vaikuttavien sisältöjen tuottamisessa.

Seuraamusselvitysten osalta on tarpeen huomioida nuorisorangaistus myös oikeushallinnon asianhallintajärjestelmä AIPAn jatkokehityksessä.

Nuorisorangaistukseen voisi jatkossa sisältyä 30 tuntia päihde- ja riippuvuushoitoa tai -palvelua. Kysymys olisi lähtökohtaisesti tavanomaisista hyvinvointialueiden järjestämisvastuulla olevista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista, jotka voisivat olla tarjolla olevien mahdollisuuksien mukaan liitettävissä osaksi seuraamusta. Sanottua sisältöä ei todennäköisesti tulisi läheskään kaikille nuorisorangaistusta suorittaville nuorille. Tunteja voisi olla esimerkiksi vuosittain 30 (rangaistukseen sisällytettävä enimmäistuntimäärä) x 20 (tapausten lukumäärä) eli 600 tuntia. Kustannukset voivat vaihdella suuresti riippuen toimintamuodosta, intensiteetistä ja hoidon tai palvelun toteuttamispaikasta. Jos kustannukset lasketaan 70 euron tuntihinnan perusteella, kustannukset olisivat tällöin 600 euroa x 70 eli yhteensä 42 000 euroa. Päihde- ja riippuvuushoito tai -palvelu ei olisi lähtökohtaisesti Rikosseuraamuslaitoksen suorittama seuraamuksen täytäntöönpanotoimi, vaikka se luettaisiin osaksi seuraamusta. Nämä kustannukset eivät siis kohdistuisi Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanokuluihin, joten ne eivät sisälly edellä mainittuun lisääntyvien täytäntöönpanokustannusten arvioon.

Esityksen lähtökohtana on, että hyvinvointialueille ei synny esitettyjen lainsäädäntömuutosten johdosta lisäkustannuksia. Nuorisorangaistusta suorittavat ovat, kuten muutkin yhdyskuntaseuraamuksia suorittavat, normaalien kaikille hyvinvointialueen asukkaille tarkoitettujen sosiaali- ja terveyspalvelujen piirissä. Muutoksella ei luotaisi uusia palveluita tai hoitoja eikä uutta sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisvelvoitetta. Rangaistuksen osaksi luettava päihde- ja riippuvuushoito olisi siis lähtökohtaisesti terveydenhuoltolaissa tarkoitettua hoitoa ja vastaavilla palveluilla tarkoitettaisiin sosiaalihuoltolaissa tarkoitettuja päihde- ja riippuvuuspalveluita. Muutosten johdosta nykyistä useammalle nuorelle kuitenkin määrättäisiin nuorisorangaistus ja nuoria myös ohjattaisiin palvelujen piiriin aiempaa tehokkaammin.

Jos nuorisorangaistuksen täytäntöönpanolla voidaan estää jossain määrin uusia rikoksia tai jos nuorisorangaistuksella voidaan estää mahdollinen tuleva ehdottomaan vankeuteen johtava rikoskierre, voi nuorisorangaistuksen käytön lisääntyminen johtaa kokonaisuutena arvioiden pitkällä aikavälillä kustannussäästöihin. Toisaalta lyhyellä aikavälillä huomioitavaa on, että osa nuorisorangaistuksista voi tulla muunnettavaksi toiseksi seuraamukseksi, myös ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi, ja tämä aiheuttaa puolestaan syyttäjien ja tuomioistuinten sekä mahdollisesti Rikosseuraamuslaitoksen työmäärän, vankimäärän ja sitä kautta eri sektoreihin

kohdistuvaa kulujen lisääntymistä. Tällaisen lisäyksen voidaan arvioida kuitenkin olevan hyvin vähäistä.

Tarkkojen kustannusvaikutusten esittäminen on erittäin haastavaa, koska edellä mainitut luvut ovat suuntaa antavia ja seuraamuslajin käyttämiseen sekä yksittäisten seuraamusten sisältöön vaikuttavat useat tekijät. Rangaistuslajin käyttäminen perustuu lopulta tuomioistuimen harkintaan. Uuden tuomitsemiskäytännön vakiintuminen kestää kokemusten mukaan joitakin vuosia, joten muutosten lopullinen kustannus voidaan todeta vasta siirtymäkauden jälkeen.

Nuorisorangaistuksen käytön laajentamisesta ja sisällöllisestä kehittämisestä sekä koulutuksesta ja suunnittelusta tulisi kokonaisuudessaan aiheutumaan taloudellisia vaikutuksia ja henkilöstövaikutuksia erityisesti Rikosseuraamuslaitokselle lain voimaantulovuonna ja sitä seuraavina vuosina. Koulutustarpeet koskisivat myös nuorten asioita käsitteleviä syyttäjiä ja tuomareita. Tällainen työ voitaisiin kuitenkin toteuttaa olemassa olevin resurssein.

Nuoren seuraamusselvitysmenettelyyn osallistuvien sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön työmäärän tai siihen liittyvien kustannusten ei arvioida merkittävästi lisääntyvän. Sosiaalihuollon viranomainen osallistuu jo nykyisin säännönmukaisesti seuraamusselvitysprosessiin. Terveydenhuollon viranomainen osallistuisi jatkossa lähinnä nuorisorangaistusselvityksiin, joissa nuorella olisi nähtävissä päihteiden käyttöön liittyviä haasteita, jotka vaatisivat terveydenhuollollisia toimia.

Nuoren tilanteeseen vaikuttava yhteistyö seuraamusselvitysvaiheessa vaatii kuitenkin toteutuakseen parhaalla mahdollisella tavalla suunnittelu- ja koulutustyötä. Palveluihin ja tukitoimiin ohjaamisen prosessia voitaisiin koordinoita Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden yhteistyössä. Yhteisellä kehittämisellä ja yhtenäisillä palvelupoluilla voitaisiin vastaavasti tehostaa viranomaisten toimintaa ja jatkossa saavuttaa kustannussäästöjä.

Lait tulisivat voimaan aikaisintaan vuoden 2026 loppupuolella. Esityksestä aiheutuvat kustannukset katettaisiin valtiontalouden kehyspäästösten ja valtion talousarvion mukaisten määrärahojen puitteissa.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Nuorisorangaistuksen laajentaminen ikäryhmään 18–20

Nuorisorangaistuksen käytön laajentamista 18–20-vuotiaiden ikäryhmään on ehdotettu jo vakinaisen nuorisorangaistuslain säätämisen yhteydessä. Tämän tyyppinen laajennus johtaisi todennäköisesti yhdessä nyt ehdotettavien muutosten kanssa nuorisorangaistustuomioiden määrien vähäistä suurempaan kasvuun. Sen myötä Rikosseuraamuslaitokselle suunnattavia resursseja tulisi merkittävästi lisätä. Esityksessä pidetään perusteltuna, että nuorisorangaistus kohdistuu jatkossakin alle 18-vuotiaana rikoksen tehneisiin henkilöihin ja on nimenomaan alaikäisille suunnattu rangaistus. Käytössä olevat niukat resurssit huomioiden rangaistuksen kohdentaminen tietylle rajatulle suhteellisen pienelle kohderyhmälle varmistaa jatkossakin sen, että nuorisorangaistus voidaan toteuttaa Rikosseuraamuslaitoksen toimesta yksilöllisesti ja vaikuttavasti.

5.2 Sähköinen valvonta osaksi nuorisorangaistusta

Valmistelun aikana esille on noussut kysymys sähköisen valvonnan tarpeesta osana nuorisorangaistusta. Ruotsissa ja Tanskassa nuorten vähäistä tuntuvampiin valvontaa sisältäviin rangaistuksiin kuuluu myös sähköistä valvontaa. Ruotsissa nuorisovalvontaan on ehdotettu

sähköisen seurannan edelleen lisäämistä. Sähköinen valvonta on kustannuksiltaan suhteellisen edullista erityisesti ehdottomaan vankeusrangaistukseen verrattuna. Samalla saavutetaan vapaudessa suoritettavan rangaistuksen tuomitulle tuomat sosiaaliset, taloudelliset ja psykologiset edut vankeuteen verrattuna.

Rangaistusten täytäntöönpanossa sähköistä valvontaa on Suomessa käytetty runsaan vuosikymmenen ajan. Sähköistä valvontaa on rangaistusten täytäntöönpanossa jatkuvasti lisätty, ja sitä on myös laajennettu uusiin käyttötilanteisiin. Merkittävin yksittäinen askel oli sähköiseen valvontaan perustuvan rikosoikeudellisen seuraamuksen, valvontarangaistuksen, käyttöönotto vuonna 2011. Tämän jälkeen sähköinen valvonta laajennettiin koskemaan kaikkia koevapaudessa olevia vankeja, ja sen käyttö mahdollistettiin myös avolaitokseen sijoitettujen vankien sekä poistumislupien valvonnassa. Samaan aikaan alan teknologinen kehitys on ollut nopeaa ja se on myös tuonut seuraamusjärjestelmään uusia sähköisen valvonnan toteutustapoja. Sähköisen valvonnan vaikuttavuudesta seuraamuksena on tehty myös tutkimusta (Danielsson, Petri ja Mäkipää, Leena: Systemaattinen kirjallisuuskatsaus sähköisen valvonnan vaikuttavuuteen, 2012 <http://hdl.handle.net/10138/152499> ja Britt Østergaard Larsen: Educational Outcomes After Serving with Electronic Monitoring: Results from a Natural Experiment, 33(1) Journal of Quantitative Criminology 157–78 (2016)).

Nuorisorangaistus perustuu tuomitun ja valvojan ennalta sopimiin valvontatapaamisiin ja valvontatapaamisen toteuttamiseksi voidaan tarvittaessa käyttää noutoa. Noutoa on käytetty tietyvästi melko vähän nuorten kohdalla, vaikka se voisi olla hyvinkin toimiva seuraus rangaistuksen täytäntöönpanon varmistamiseksi. Paikantava sähköinen valvonta ilman, että sillä varmistettaisiin jonkin rangaistukseen sisältyvän velvollisuuden toteutuminen, kuten tietyssä paikassa oleskelu, toisi nuorisorangaistukseen valvottavan yksityisyyteen voimakkaasti puuttuvan valvonnan. Toisaalta sähköisen valvonnan avulla voitaisiin suojata kehitysiässä olevaa alaikäistä ennen kuin hänen rikoskierteensä vakavoituu ja syvenee. Sähköisellä valvonnalla voidaan siis nähdä hyviä puolia erityisesti alle 18-vuotiaan lapsen rikoksettoman elämän edistämisessä.

Sähköinen valvonta on erityisen perusteltu vaihtoehto nykyisin ehdottomalle vankeudelle. Ehdottoman vankeuden sijasta määrättävän valvontarangaistuksen käyttö on ollut toistaiseksi vielä hyvin vähäistä ja nuorten kohdalla valvontarangaistuksia ei ole juurikaan tuomittu (Kriminalipoliittinen toimenpideohjelma, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2025:25, s. 35). Nuorisorangaistukseen säännönmukaisesti liitetty sähköinen valvonta johtaisi siihen, että nuorisorangaistus lähenisi sisällöllisesti ja tuntuvalta ehdottoman vankeuden sijasta tuomittavaa valvontarangaistusta.

Sähköisen valvonnan käyttöön ottaminen nuorisorangaistuksessa vaatisi sen merkittävän luonteen takia huomattavasti laajempaa selvittelyä. Sähköinen valvonta osana nuorisorangaistusta lisäisi myös kustannuksia huomattavasti.

5.3 Nuoria koskevan seuraamusjärjestelmän kokonaistarkastelu

Nuoria rikoksenteijöitä koskevan seuraamusjärjestelmän kokonaisvaltaista uudistamista on selvitetty useaan otteeseen 1960-luvulta lukien. Kokonaisuudistusta on valmisteltu erilaisissa komiteoissa ja työryhmissä. Lisäksi nuoria rikoksenteijöitä koskevan rikosoikeus- ja seuraamusjärjestelmän kokonaisuudistamista ja yhdyskuntaseuraamuksia koskevaa kokonaisuudistamista ja uudistamistarpeiden kartoittamista on pidetty tärkeänä erilaisissa hankkeissa ja toimenpide-ehdotuksissa.

Esimerkiksi Valtioneuvoston oikeudenhoitoa koskevan selonteon toimenpide-ehdotusten mukaan uudistetaan rangaistusten täytäntöönpanoa koskevaa lainsäädäntöä, selkeytetään seuraamusjärjestelmää ja yhdyskuntaseuraamuksiin liittyvää rikosoikeudellista prosessia sekä laajennetaan yhdyskuntaseuraamusten käyttöä (Oikeudenhoitoa koskeva selonteko, Valtioneuvoston julkaisuja 2022:67, s. 59, kohta 9). Oikeusministeriön asettama niin sanottu Oikeuslaitostyöryhmä on ehdottanut, että arvioidaan yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistustarpeita mukaan lukien nuorille rikoksenteijöille suunnattujen rangaistusten ja niiden täytäntöönpanoprosessin arviointi (Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen – työryhmä, Oikeuslaitostyöryhmän alustavat toimenpide-ehdotukset 9.10.2024, toimenpide 30, s. 23, OM012:00/2023). Myös eduskunnan lakivaliokunta on joidenkin seuraamusjärjestelmää koskevien yksittäisuudistusten yhteydessä pitänyt perusteltuna seuraamusjärjestelmän uudistamista kokonaisuudessaan selkeämmäksi (esim. LaVM 10/2018 vp, s. 11). Varsinaista kokonaisuudistusta ei ole kuitenkaan toteutettu.

Tulevissa mahdollisissa seuraamusjärjestelmän kokonaiskehittämistä koskevilla hankkeilla voitaisiin arvioida vielä tarkemmin ja mahdollisesti kehittää edelleen nuorille suunnattua seuraamusjärjestelmää.

Yhdyskuntaseuraamusten käytön tehostaminen on perusteltua tapauksissa, joissa rikoksen vakavuus tai rikoksenteijästä johtuvat syyt eivät edellytä ehdottoman vankeusrangaistuksen käyttöä. Yhdyskuntaseuraamuksia koskevaa lainsäädäntöä kokonaisuutena kehittämällä voitaisiin vaikuttaa siihen, että yhdyskuntaseuraamuksia sovellettaisiin nykyistä johdonmukaisemmin sellaisiin tapauksiin, joihin niitä olisi tarkoituksenmukaista soveltaa (Kriminaalipoliittinen toimenpideohjelma, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2025:25, s. 35). Rangaistusten sisällössä ja täytäntöönpanossa voitaisiin jatkossa kiinnittää huomiota enenevissä määrin niihin tekijöihin, jotka tuomitun kohdalla ovat johtaneet rikokseen ja pyrkivät uusia rikoksia ennaltaehkäisevään ja vaikuttavaan täytäntöönpanoon.

Joissakin maissa nuorten rikoksiin reagoidaan säännönmukaisesti hoidolliseksi katsottavilla toimenpiteillä. Esimerkiksi Tanskassa nuorten seuraamuksissa on siirrytty voimakkaasti rikosoikeudellisia, lastensuojelullisia ja terveydenhoidollisia toimenpiteitä yhdistelevään järjestelmään. Hoidollisten pakkotoimien ottaminen osaksi nuorten rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää vaatisi laajempaa koko järjestelmän uudelleen tarkastelua. Laajemmassa seuraamusjärjestelmän kokonaistarkastelussa voitaisiin selvittää tarkemmin myös tuomioistuinten ja Rikosseuraamuslaitoksen tehtävien jakoa ja Rikosseuraamuslaitoksen roolia yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanossa (ks. jakso 2.4).

Nuoriin sovellettavien seuraamusten kokonaistarkastelu ja siihen liittyvien muutosehdotusten toteuttaminen edellyttäisi laajempaa koko seuraamusjärjestelmän tarkastelua sekä laaja-alaista selvitys- ja valmistelutyötä.

5.4 Nuorisorangaistuksen sisällöllinen kehittäminen

Nuorten rikoksenteijöiden elämäntilanteen parantaminen edellyttää usean tahon tiivistä yhteistyötä ja yhteisiä tutkittuun tietoon perustuvia näkemyksiä siitä, miten ja millä keinoilla alle 18-vuotiaiden nuorten henkilöiden rikoksenteekoon on tarkoituksenmukaista reagoida, kun tarkoituksena on uusintarikosten ehkäiseminen.

Nuorisorangaistuksen sisältöä voitaisiin kehittää myös muilla kuin lainsäädännöllisillä keinoilla. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoon liittyvät keskeisesti erilaiset ohjelmat. Yhdyskuntaseuraamuksiin liitettävillä ohjelmilla voidaan yleisesti arvioiden vaikuttaa uusintarikollisuuteen. Rikosseuraamuslaitoksen käytössä olevia sosiaalista toimintakykyä

edistäviä ja rikoksia ennaltaehkäiseviä edistäviä ohjelmia voitaisiin kehittää moniammatillisessa yhteistyössä siten, että ohjelmista löytyisi jatkossa nykyistä enemmän erityisesti nuorille sopivia ja tutkitusti vaikuttavia ohjelmia seuraamuksen aikana. Seuraamusten sisällön kehittämistyö vaatisi resursseja.

6 Lausuntopalaute

6.1 Lausuntokierros

Oikeusministeriö pyysi lausuntoa hallituksen esityksen muotoon laaditusta työryhmämietinnöstä 69 taholta. Lausunnon antamisaika oli 22.10.-3.12. 2025. Muillekin kuin jakelussa mainituille annettiin mahdollisuus antaa lausunto lausuntopalvelu.fi-sivustolla. Lausunnon tai ilmoituksen ettei lausuttavaa ole antoi 35 tahoa: Ehkäisevän päihdetyön järjestöverkosto, Suomen Psykologiliitto, Rikosseuraamusalan henkilöstöyhdistys RikHe ry, Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry, Juristiliitto - Juristförbundet ry, Keski-Suomen hyvinvointialue, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Poliisihallitus, Rikosseuraamusala Talentia ry, Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus, Helsingin käräjäoikeus, Rikoksettoman elämän tukisäätiö sr, A-klinikkasäätiö, Suomen Asianajajat, Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Nuorisotutkimusseura, opetus- ja kulttuuriministeriö, Vaasan hovioikeus, Irti Huumeista ry, Rikosseuraamuslaitos, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Varsinais-Suomen hyvinvointialue, sosiaali- ja terveysministeriö, Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Kalliolan Settlementti ry / Länsi-Uudenmaan sovittelutoimisto, Itä-Suomen yliopisto, USM r.f., Syyttäjälaitos, sisäministeriö ja Ahvenanmaan maakuntahallitus, valtiovarainministeriö, korkein oikeus sekä Tietosuojavaltuutetun toimisto. Lisäksi yksi yksityishenkilö antoi lausunnon.

Lausunnoissa esitystä yleisesti kannatettiin, seuraavin keskeisimmin huomioon.

Eräät lausunnonantajat kiinnittivät huomiota siihen, että asian jatkovalmistelussa tulisi arvioida yksityiskohtaisemmin lastensuojelun ja nuorisorangaistuksen yhteyttä ja suhdetta toisiinsa. Pidettiin välttämättömänä, että huomioidaan myös alaikäisiä rikoksentekejiä koskevat vireillä olevat muut hallituksen esitykset ja käynnissä olevat hankkeet. Katsottiin, että lastensuojelun ja nuorisorangaistuksen suhdetta ja yhteyttä toisiinsa tulisi arvioida yksityiskohtaisemmin. Muutamassa lausunnossa tuotiin esille sen arvioinnin tarpeellisuus, tulisiko nuorisorangaistusta koskevaan lainsäädäntöön lisätä erityinen kirjaus, jolla velvoitetaan huomioimaan lapsen etu, kun alle 18-vuotiaan henkilön kohdalla suunnitellaan seuraamuksen sisältöä tai päätetään rikkomuksesta määrättävää seurausta

Tältä osin esityksessä on jatkovalmistelussa arvioitu yksityiskohtaisemmin lastensuojelun ja nuoria koskevan seuraamusjärjestelmän yhteyttä ja suhdetta toisiinsa. Lisäksi on arvioitu, että lapsen etu korostuu jo ehdotetussa lainsäädännössä.

Resurssien riittävydestä ja alueellisesta yhdenvertaisuudesta kannettiin huolta erityisesti hyvinvointialueiden taholta. Tältä osin joissakin lausunnoissa katsottiin, että valtion tulisi korvata nuorisorangaistuksen toimeenpanoon liittyvät kustannukset hyvinvointialueille, jotta nuoret saavat nuorisorangaistuksen aikana tarvitsemansa hoidon ja palvelut yhdenvertaisesti riippumatta siitä, mikä hyvinvointialue palvelut järjestää. Esille tuotiin myös, että vuosille 2026 ja 2027 kaavailut järjestöihin kohdistuvat avustusleikkaukset eivät tue järjestöille esitettyjä vaatimuksia yhteistyöstä nuorten hyvinvoinnin varmistamisessa. Esityksessä lähtökohtana kuitenkin on, ettei siinä lisätä velvoitteita hyvinvointialueille. Esityksen nimenomaisena tavoitteena on yhdenvertaisuuden parantaminen.

Nuorisorangaistukseen ehdotettu 30 tunnin päihde- ja riippuvuushoitoa tai -palvelua pidettiin joissakin lausunnoissa varsin lyhyenä aikana, koska päihteet ovat keskeinen rikollisuuden taustatekijä. Esityksen perusteluja on sanotun johdosta täydennetty korostamalla aikaisempaa selvemmin, ettei ehdotetun 30 tunnin ole tarkoitus rajata millään tavalla sitä palvelun saantia, johon nuori olisi oikeutettu muutoinkin tarpeensa mukaisesti hyvinvointialueelta. Lisäksi esityksen toimeenpanoa ja seurantaa koskevassa jaksossa on arvioitu, että päihdehoidon toimivuutta osana nuorisorangaistusta tulee seurata ja pyrkiä nostamaan päihdehoidon tuntimäärää, jos tämä seurannan perusteella vaikuttaa tarpeelliselta ja mahdolliselta.

Tietojärjestelmävaikutusten osalta esille tuotiin, että on huomioitava vaikutukset/kustannukset Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmä Rotiin ja selvitettävä onko nuorisorangaistuksen uudistamisella vaikutuksia oikeushallinnon tietojärjestelmä AIPaan. Lisäksi esille tuotiin, että Rotiin vaadittavien muutosten toteuttaminen vaatii noin puolen vuoden ajan lain hyväksymisen ja voimaantulon välille. Lausuntopalaute on huomioitu esityksen kustannusvaikutuksissa sekä lain voimaantuloajankohdassa.

Tiedonvaihdon osalta yksittäisessä lausunnossa tuotiin esille, että sääntely ei vaikuta olevan kaikilta osin kattavaa. Jatkovalmistelussa on katsottu, että kyse on yleisemminkin Rikosseuraamuslaitoksen tiedonvaihdesta yksityisen tahon kanssa, eikä kysymys ole nyt käsillä olevan esityksen aiheuttamasta ongelmasta. On arvioitu, että tässä esityksessä ei ole perusteltua esittää pistemäisiä muutoksia tiedonvaihtoa koskevaan sääntelyyn yksinomaan nuorisorangaistuksen osalta. Laajempi asian arviointi ja mahdolliset muutokset tulee tehdä kokonaisvaltaisesti myöhemmin erikseen.

Muutamassa lausunnossa tuotiin esille, että tehokkaampi ja nuoren edun mukainen menettely nuorten tavoittamiseksi noudon sijaan voisi olla etsintäkuulutus yhdistettynä virka-apuopyyntöön, jolloin poliisi kuljettaisi tavoittamansa nuoren yhdyskuntaseuraamustoimistolle tai ottaisi hänet tarvittaessa kiinni ja säilöön, jolloin valvoja saapuisi tapaamaan nuorta poliisilaitokselle. Asiaa on harkittu esityksen jatkovalmistelussa, jolloin on myös tiedusteltu näkemystä asiaan sisäministeriöltä, jonka hallinnonalan sääntelyyn etsintäkuulutus sisältyy. Arvion mukaan nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvästä etsintäkuulutuksesta säättäminen ei ole nykyisessä viranomais- ja toimivaltarakenteessa tarkoituksenmukainen ratkaisu, eikä se sellaisenaan ratkaisisi esiin nostettua ongelmaa nuoren tavoittamisesta. Etsintäkuulutuksen liittäminen nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon vaikuttaisi samalla edellyttävän sääntelyä, joka merkitsisi puuttumista nuoren henkilökohtaiseen vapauteen ja edellyttäisi huolellista perusoikeusarviointia. Tällöin etsintäkuulutus ei olisi kevyempi tai yksinkertaisempi vaihtoehto noutomenettelylle, vaan tosiasiallisesti rinnakkainen järjestelmä. Kokonaisuutena voidaan arvioida, että kysymys edellyttäisi etsintäkuulutusta koskevan sääntelyn laajempaa tarkastelua, mitä ei ole voitu tehdä kyseisen esityksen puitteissa.

Joissakin lausunnoissa tuotiin esille, että työelämään tutustuminen toteutetaan yhteistyönä Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolisen tahon kanssa. Yhteistyöaspektin vuoksi työelämään tutustumisen järjestäminen ei ole pelkästään Rikosseuraamuslaitoksen päätöksen varassa. Työelämään tutustumispaikasta sopiminen perustuu neuvotteluun ja riippuu osaltaan organisaatioiden halukkuudesta yhteistyön toteuttamiselle. Palvelujen yksityistäminen ja kilpailutus ovat vähentäneet julkisten toimijoiden mahdollisuuksia tarjota toimintavelvoitepaikkoja, minkä lisäksi myös työllistämisvelvoitteiden lisääntyminen on ollut omiaan vaikuttamaan toimintavelvoitepaikan järjestäjiksi soveltuvien organisaatioiden halukkuuteen ja tosiasiallisiin mahdollisuuksiin tarjota toimintavelvoitteen suorituspaikkoja. Useissa lausunnoissa korostettiin opiskelun ja koulunkäynnin merkitystä. Lausuntopalaute on huomioitu koulunkäynnin, opiskelun ja työelämään tutustumisen mahdollisuuksien osalta

nuorisorangaistuksen kestoja ja sisältöä koskevassa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 64 §:ssä.

Useat lausunnonantajat esittivät, että laajennuksen mahdollisuutta 18–20-vuotiaisiin nuoriin selvitettäisiin jatkossa. Muutamassa lausunnossa tuotiin esille myös sähköisen valvonnan liittäminen nuorisorangaistukseen. Yhtenä keskeisenä perusteluna näiden toteuttamatta jättämiselle voidaan pitää resurssisyyttä. Sekä menettelyn laajentaminen 18–20-vuotiaisiin nuoriin että sähköisen valvonnan liittäminen osaksi nuorisorangaistusta on tarkemmin käsitelty edellä kohdassa 5, muut toteuttamisvaihtoehdot.

6.2 Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto

6.2.1 Tiivistelmä lausunnosta

Lainsäädännön arviointineuvosto antoi 26.1.2026 lausunnon (VN/13854/2025-VNK-2) hallituksen esityksen luonnoksesta. Arviointineuvosto katsoi lausunnossa hallituksen esitysluonnoksen täyttävän kiitettävästi lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen vaatimukset. Arviointineuvosto esitti vain vähäisiä kehittämisehdotuksia. Lähemmin arviointineuvosto totesi lausunnossaan seuraavaa.

Nuorisorangaistusta koskeva esitysluonnos on hyvin valmisteltu kokonaisuus, josta käy hyvin ilmi asian nykytila ja tarve säädösmuutokselle. Esityksessä on hyödynnetty asiaa koskevaa tutkimustietoa ja esitysluonnoksessa on arvioitu keskeiset vaikutukset.

Keskeisimpänä puutteena ja kehittämiskohteena todettiin se, että esityksessä olisi hyvä kuvata vaikutuksia niille nuorille, jotka tuomitaan nuorisorangaistukseen. Miten tukitoimet ja muu rangaistuksen suorittaminen voisivat vaikuttaa esimerkiksi uusintarikollisuuteen, opintojen jatkamiseen tai työelämään siirtymiseen?

Arviointineuvosto piti myönteisenä sitä, että esitysluonnoksessa on kuvattu perusteellisesti asian nykytilaa ja mahdollisia syitä sille, miksi nuorisorangaistuksia on toistaiseksi hyödynnetty melko vähän. Esitysluonnoksen todettiin sisältävän havainnollisen kuvauksen 15–17-vuotiaille tuomituista rikosseuraamuksista, minkä perusteella myös asiaa tuntematon saa käsityksen muun muassa annetuista tuomioista. Arviointineuvosto katsoi, että esityksen nykytilaa koskevaa jaksoa olisi hyvä paikoin tiivistää.

Arviointineuvosto katsoi, että esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset on kuvattu selkeästi. Myönteisenä pidettiin sitä, että esitysluonnoksessa on hyödynnetty laajasti nuorisorikollisuutta koskevaa tutkimustietoa. Lausunnossa todettiin, että esitystä olisi hyvä täydentää tutkimustiedolla siitä, miten nuorisorangaistukset ovat vaikuttaneet niihin tuomittuihin nuoriin. Esitysluonnoksessa todettiin olevan hyvä kuvaus alaikäisiin kohdistettavista rikosseuraamuksista muissa Pohjoismaissa. Lausuntopalautteen osalta arviointineuvosto katsoi, että esitysluonnoksen perusteella saa riittävän käsityksen lausuntopalautteesta sekä sen perusteella tehdyistä muutoksista. Taloudellisten vaikutusten osalta esitysluonnoksen perusteella todettiin saatavan käsityksen viranomaisille aiheutuvien kustannusten mittaluokasta.

Muiden ihmisiin kohdistuvien ja yhteiskunnallisten vaikutusten osalta arviointineuvosto piti myönteisenä sitä, että esityksessä on käsitelty olennaisia vaikutuksia nuorille rikoksentekijöille ja kuvattu tukitoimenpiteitä, joita nuoret voisivat saada rikoskierteen katkaisemiseksi. Arviointineuvosto katsoi, että esitysluonnoksessa on kuvattu monesta näkökulmasta, miten ehdotetut muutokset voisivat vaikuttaa nuorten saamiin rangaistuksiin.

Esityksen perusoikeusvaikutusten osalta todettiin, että niitä on arvioitu esitysluonnoksen eri jaksoissa, jolloin kokonaisuus jää hajanaiseksi. Arviointineuvosto suositteli, että keskeiset havainnot perusoikeusvaikutuksista koottaisiin vaikutusarviointilukuun.

Arviointineuvosto katsoi, että esitysluonnoksessa on tunnistettu viranomaisten lisääntyvä työmäärä, mutta lisäksi olisi hyvä kuvata vaikutuksia niille nuorille, jotka tuomitaan nuorisorangaistukseen. Voiko nuorisorangaistuksen suorittaminen vaikuttaa esimerkiksi nuorten toisen asteen opintoihin? Onko nuorisorangaistuksen suorittamisen osalta merkitystä sillä, missä päin Suomea nuorisorangaistukseen tuomittu asuu?

6.2.2 Lausunnon huomion ottaminen

Lausunnon johdosta esityksessä on kuvattu luonnosta tarkemmin vaikutuksia niille nuorille, jotka tuomitaan nuorisorangaistukseen. Esityksen vaikutusarviointijaksossa on tuotu esiin, miten nuorisorangaistukseen ehdotetut muutokset voisivat vaikuttaa esimerkiksi uusintarikollisuuteen, opintojen jatkamiseen tai työelämään siirtymiseen. Edelleen on todettu, että alueelliset erot saattavat vaikuttaa siihen, miten nuorisorangaistuksen sisältöä ja siihen liitettävää päihdekuntoutusta voidaan toteuttaa yksittäisen nuoren kohdalla. Lisäksi on viitattu tutkimustietoon siitä, miten nuorisorangaistukset ovat vaikuttaneet niihin tuomittuihin nuoriin.

Esitystä on muilta osin tiivistetty ja sen rakennetta harkittu siinä määrin kuin esityksen valmisteluajataulu on antanut myöten.

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Rikoslaki

6 luku Rangaistuksen määräämisestä

2 §. Rangaistusasteikko ja siitä poikkeaminen. Pykälän nykyisessä 1 momentissa viittauksineen säädetään yleisesti siitä, miten rangaistus määrätään noudattaen rikoksista säädettyä rangaistusasteikkoa ja miten siitä voidaan poiketa.

Pykälään ehdotetaan selkeyden vuoksi lisättäväksi uusi 2 momentti, missä huomioitaisiin alle 18-vuotiaana rikoksen tehneiden kohdalla nuorisorangaistuksen erityisasema mainitsemalla, että sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään rangaistusasteikon noudattamisesta, voidaan nuorisorangaistukseen tuomita siten kuin 10 a §:ssä säädetään.

Nuorisorangaistusta ei määrätä yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen tavoin tietyn pituisen ehdottoman vankeuden sijasta eikä esimerkiksi valvonnan tavoin ehdollisen vankeuden ohessa. Tästä huolimatta rikoslain 6 luvun 10 a §:n soveltaminen edellyttää käytännössä, että nuorisorangaistusta tuomittaessa harkitaan, millainen rangaistus rikoksesta tulisi yleisesti muuten tuomita (rikoksen rangaistusarvo). Tässä harkinnassa yksi vaihe on rikoksista säädettyjen rangaistusasteikkojen tarkastelu.

Esitetyllä muutoksella ei olisi tarkoitus muuttaa rikoksista säädettyjen rangaistusasteikkojen merkitystä tai niiden sisältöä rangaistuksen määräämisessä.

9 §. Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä. Pykälän voimassa olevassa 1 momentissa säädetään yleisesti niistä seikoista, joita on otettava huomioon rangaistuksen määräämisessä tehtäessä valintaa ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välillä. Pykälän mukaan määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä

ehdolliseksi (ehdollinen vankeus), jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista.

Pykälän 2 momentissa säädetään siitä, että alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei kuitenkaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Painavan syyn merkitystä harkittaessa otetaan huomioon rikoksentekijän sijoitus lastensuojelulaitokseen. Lastensuojelulaitokseen sijoituksen huomioimisen osalta esitöissä (HE 215/2014 vp, s. 89) on todettu, että lastensuojelulaitossijoitus otettaisiin huomioon ehdolliseen vankeuteen tuomitsemista puoltavana tekijänä. Säännöksen tarkoituksena on todettu esitöissä olevan muun muassa ohjata seuraamusvalintaa toimivaksi todettuun järjestelyyn, jossa lastensuojelun ja ehdollisen vankeuden valvonnan keinot voisivat yhdessä saada aikaan tehokkaan ja vaikuttavan kontrollin ja tuen kokonaisuuden.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti. Momentin tarkoituksena olisi kiinnittää huomiota siihen, että alle 18-vuotiaana rikoksen tehneiden kohdalla ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välisen harkinnan ohella lajinvalintaharkinnassa tulisi säännönmukaisesti huomioida myös nuorisorangaistuksen soveltuminen.

Uusi 3 momentti ei vaikuttaisi 1 ja 2 momentissa säädettyyn harkintaan ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välillä, vaan muutoksella tuotaisiin nuorisorangaistus selkeämmin osaksi rangaistuksen määräämistä ja lajinvalintaa.

10 a §. Nuorisorangaistus. Ehdotettava 10 a § vastaisi rakenteeltaan pitkälti voimassa olevaa pykälää. Pykälän 1 momentin johdantokappaleessa määritellään nuorisorangaistuksen lähtökohtainen soveltamisala. Nuorisorangaistus tuomitaan alle 18-vuotiaana rikoksen tehneelle. Tämä tarkoittaa sanamuotonsa ja aikaisempien lainkohtaa koskevien esitöiden mukaan jo itsessään sitä, että nuorisorangaistus tulee tuomita aina kun määrätyt lisäedellytykset täyttyvät.

Nuorisorangaistuksen käyttöala on rajattu pykälän nykyisessä 1 momentin 1 kohdassa tuomittavaksi alle 18-vuotiaana rikoksen tehneelle tekijälle, jos sakko on rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys ja tekijän aikaisemmat rikokset huomioon ottaen riittämätön rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista.

Pykälän 1 momentin johdantokappaleessa todettaisiin jatkossa nuorisorangaistukseen tuomitsemisen yleiset edellytykset ja nuorisorangaistuksen pituus. Nuorisorangaistuksen enimmäiskesto ehdotetaan pidennettäväksi kahteen vuoteen. Nuorisorangaistuksen vähimmäiskesto säilyisi neljässä kuukaudessa. Jatkossa johdantokappaleessa todettaisiin, että jos sakko on riittämätön rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista, tuomitaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta vähintään neljän kuukauden ja enintään kahden vuoden pituiseen nuorisorangaistukseen. Enimmäiskeston pidentämisen tarkoituksena on ohjata seuraamuskäytäntöä siten, että nuorisorangaistus tulisi nykyistä useammin sovellettavaksi myös tilanteissa, joissa nykykäytännön mukaan tuomittavaksi tulee 1–2 vuoden ehdollinen vankeus silloin, kun 1 tai 2 kohdassa mainitut lisäedellytykset täyttyisivät.

Nuorisorangaistus rajautuu nykyisten yleisten käyttöedellytysten vuoksi pois, jos painavat syyt edellyttävät ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista eikä tätä lähtökohtaa olisi tarkoitus muuttaa. Nuorisorangaistus sijoittuisi siis edelleen ankaruusasteikolla sakon ja ehdottoman vankeuden väliin. Tätä suhteelliseen laajaa soveltamisaluetta ei ehdoteta muutettavaksi. Nuorisorangaistuksen suhde sakkorangaistukseen ja ehdottomaan

vankeusrangaistukseen määräytyisi jatkossakin aikaisemmin voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti yleisten rangaistuksen määräämistä koskevien rikoslain 6 luvun säännösten mukaisesti. Lähtökohtana rangaistuksen mittaamisessa on mainitun luvun 4 §:n mukaisesti seuraamuksen oikeudenmukainen suhde rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Huomioon on otettava myös rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Lisäksi rikoslain 6 luvussa säädetään erityisistä perusteista, joiden nojalla rangaistus voidaan tuomita normaalia ankarampana tai lievempänä. Harkinnassa tulevat huomioitaviksi muun ohella rikosalain 6 luvun 8 §:n 1 momentin mukaisesti alle 18-vuotiaana rikoksen tehneen ikä sekä 6 luvun 9 §:n 2 momentin taustalla oleva pyrkimys välttää kyseisessä ikäryhmässä ehdotonta vankeutta.

Nuorisorangaistuksen soveltaminen ja rangaistuksen mittaaminen edellyttävät käytännössä, että nuorisorangaistusta tuomittaessa harkitaan, millainen rangaistus rikoksesta tulisi yleisesti ottaen muuten tuomitavaksi. Nuorisorangaistuksen tuomitseminen edellyttää sen soveltamiskriteerit huomioiden myös seuraamusvaihtoehtojen kokonaistarkastelua. Kysymykseen tulevia rangaistusvaihtoehtoja voivat olla sakko, ehdoton vankeus tai sen sijaan tuomittava yhdyskuntapalvelu tai valvontarangaistus taikka ehdollinen vankeus mahdollisine oheisseuraamuksineen.

Nuorisorangaistukselle ja muille rangaistuslajeille ei ole säädetty kaavamaisista suhdetta. Nuorisorangaistus poikkeaa joistakin yhdyskuntaseuraamuksista siten, että sitä ei määrätä tietyn pituisen ehdottoman vankeuden sijasta. Nuorisorangaistus ei ole myöskään ehdollisen vankeuden oheisseuraamus vaan päärangaistuslaji.

Nuorisorangaistuksen kestoa harkittaessa ja suhdetta muihin seuraamuksiin arvioitaessa voidaan kiinnittää huomiota myös eri rangaistusten sisältöihin ja niiden eroihin. Nuorisorangaistuksen ja ehdollisen vankeuden sisällöt eroavat toisistaan muun ohella tuomittuun kohdistuvan velvoittavuuden näkökulmasta. Ehdollinen vankeus on varoitus, jonka koeaikana tulee lähinnä pidättäytyä uusista vähäistä vakavammista rikoksista. Nuorisorangaistus vaikuttaa viikoittaisen tapaamisvelvoitteen takia merkittävästi tuomitun arkeen. Nuorisorangaistus on lähtökohtaisesti myös tuntuvampi rangaistus kuin ehdollinen vankeus siihen liitettävine valvontoineen. Velvoittavuuden osalta ne kuitenkin lähenevät toisiaan niiden päivien osalta, kun seuraamukseen sisältyy velvoitteita. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen nähden nuorisorangaistus on puolestaan lähtökohtaisesti vähemmän tuntuva vaihtoehto, koska tuomittu suorittaa nuorisorangaistuksen vapaudessa.

Nuorisorangaistuksen käyttöalaa ei pitäisi tulkita liian suppeaksi. Esimerkiksi tilanteissa, joissa harkitaan tuomitavaksi neljää kuukautta lyhyempi ehdollinen vankeus valvontoineen tai muine oheisseuraamuksineen, myös nuorisorangaistus voisi tulla kysymykseen, jos 1 tai 2 kohdan lisäedellytykset täyttyisivät.

Pykälän voimassa olevassa 1 momentin 2 kohdassa säädetään nuorisorangaistuksen käytön lisäedellytyksistä. Voimassa olevan 2 kohdan mukaan nuorisorangaistuksen tuomitseminen edellyttää, että ehdollista vankeutta valvontoineen ei ole pidettävä riittävänä joko sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi. Seuraamuksen tuomitsemiseksi riittää, että vain toinen näistä edellytyksistä täyttyy. Pykälän 2 kohdan sisältö ehdotetaan siirrettäväksi sellaisenaan 1 momentin 1 kohdaksi samalla kun 1 kohdassa nykyisin oleva sisältö ehdotetaan siirrettäväksi 1 momentin johdantokappaleeseen.

Nuorisorangaistus voitaisiin jatkossa tuomita lisäksi 2 kohdaksi ehdotettavalla uudella perusteella. Nuorisorangaistus tuomittaisiin, jos rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisemmat rikokset puoltavat nuorisorangaistuksen tuomitsemista ja

ehdollista vankeutta yksin on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena. Arvio nuorisorangaistuksen soveltumisesta perustuisi tässä rikoksen ja rangaistuksen väliseen oikeudenmukaiseksi koettavaan suhteeseen eikä niinkään rikoksentekijän henkilöön liittyviin seikkoihin.

Jatkossa pykälän 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun riittävyyden arvioinnissa käytettäisiin säännöksen aikaisempien esitöiden kuvauksia. Tämä tarkoittaa sitä, että nuorisorangaistusta tämän kohdan nojalla tuomittaessa on aina punnittava, onko ehdollista vankeutta valvontoiheen pidettävä riittävänä sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi. Ehdollinen vankeus valvontoiheen voi tulla sovellettavaksi, jos tilanteen korjautumiseksi riittää nuoren tilanteeseen puuttuminen nuorisorangaistusta vähemmän intensiivisellä seuraamuksella. Tuolloin on kysymys lähinnä siitä, että nuorella on tarvetta saada ehdollisen vankeuden valvonalle ominaista kevyempää ohjausta ja tukea. Nuorisorangaistuksessa nuoren ja valvojan välinen yhteydenpito on pääsääntöisesti selvästi tiiviimpää kuin ehdollisen vankeuden valvonassa: nuorisorangaistuksen täytäntöönpanossa nuori ja valvoja tapaavat 1–2 kertaa viikossa, kun ehdollisen vankeuden valvonassa tapaamisia on 1–2 kertaa kuukaudessa. Nuorisorangaistukseen on mahdollista liittää joustavasti myös ohjelmia ja toimintaa, joilla pyritään puuttumaan rikoksen taustalla oleviin syihin. Nuorisorangaistus olisi perusteltu vaihtoehto, jos nuorella olisi tarve edellä mainitusti intensiiviseen valvontaan ja tukeen. Nuorisorangaistuksen tarkoituksena on vähentää uusintarikollisuutta puuttumalla intensiivisemmin rikolliseen käyttäytymiseen riittävän ajoissa.

Ehdollisen vankeuden asemesta nuorisorangaistusta tulisi käyttää silloin, kun rikosten uusimisriski on korkea. Uusimisriskiä voidaan arvioida tekijän elämäntilanteen lisäksi hänen aikaisemman ja tuomitsemishetkellä tiedossa olevan sen hetkisen rikoskäyttäytymisen ja rangaistusten perusteella. Rikoskierteen olemassaoloa arvioitaessa voitaisiin ottaa huomioon myös tekijän toiminta ennen rikosoikeudellisen vastuuikärajan saavuttamista. Tämä tarkoittaisi sitä, että nuorisorangaistukseen tuomittavalla henkilöllä ei siis olisi tarvetta olla välttämättä aikaisempia rikosrekisterimerkintöihin johtaneita tuomioita tai muita rangaistuksia. Nuorisorangaistukseen voitaisiin edelleen tuomita myös ensi kertaa rikokseen syyllistynyt, kun nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytykset muutoin täyttyisivät. Nuorisorangaistuksen tuomitseminen ei myöskään edellyttäisi rikoksesta epäillyn suostumusta. Edellä mainituilta osin nuorisorangaistuksen erityiset käyttöedellytykset vastaisivat siis voimassa olevaa sääntelyä.

Nuorisorangaistukseen jatkossa uuden 2 kohdan perusteella tuomittaessa rikoksentekijällä ei välttämättä edellytettäisi olevan edellä 1 kohdassa kuvattuja henkilökohtaisia sosiaalisen selviytymisen edistämisen tai uusien rikosten ehkäisemisen tarpeita. Rikoksen vakavuutta ja tekijän syyllisyyttä ei määriteltäisi säännöksessä tarkemmin, vaan ne olisivat samalla tavalla yleisluontoisia vaatimuksia kuin rikoslain 6 luvun 9 §:ssä ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välisessä lajinvalinnassa vaikuttava seikat. Kohdan soveltamisessa tulisi ottaa huomioon momentin johdantokappaleen osalta mainitut seikat.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan harkinnassa tulisi ottaa huomioon, että pidempiä ehdollisia vankeusrangaistuksia tuomitaan nuorille jonkin verran esimerkiksi väkivaltarikoksista, joiden vakavuus saattaisi edellyttää rangaistuksen määräämisperusteet huomioden tuntuvampaa seuraamusta kuin ehdollinen vankeus. Muutosten johdosta nuorisrangaistus voisi jatkossa tulla aikaisempaa useammin harkittavaksi erityisesti tilanteissa, joissa rikoksen vakavuus edellyttäisi muutoin ehdollisen vankeuden oheisseuraamusten käyttöä ja nuorisorangaistusta pidettäisiin tarkoituksenmukaisena. Yli kahdeksan kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen voidaan liittää oheisseuraamuksena yhdyskuntapalvelua, jos ehdollista vankeusrangaistusta ei voida pitää riittävän tuntuvana rikoksen vakavuuteen nähden. Ehdollisen vankeuden ja yhdyskuntapalvelun yhdistelmiä ei juurikaan tuomita alle 18-vuotiaana rikoksen tehneille.

Valvonnan käyttöedellytykset alle 21-vuotiaiden kohdalla liittyvät puolestaan sosiaalisen selviytymisen edistämiseen tai uusien rikosten ehkäisemiseen eivätkä niinkään teon moitittavuuteen. Oheissakkojen tuomitseminen on puolestaan muodostunut oikeuskäytännössä kaavamaiseksi tavaksi tietyissä rikostyypeissä. Nuorisorangaistusta voitaisiin käyttää jatkossa edellä kuvatuissa tilanteissa seuraamuksena osoittamaan nuorelle rikoksen vakavuutta. Tarkoituksena olisi myös vähentää uusintarikollisuutta puuttumalla intensiivisemmin ja vaikuttavammin nuorten rikolliseen käyttäytymiseen. Muutoksilla ei kuitenkaan olisi tarkoitus vaikuttaa siten, että nykyisin painavien syiden vuoksi ehdottomaan vankeuteen tuomittavat alle 18-vuotiaat tulisivat jatkossa tuomituksi nuorisorangaistukseen.

Ehdotettava 2 momentti vastaisi voimassa olevan pykälän 2 momenttia.

Pykälän 3 momentissa ehdotetaan uutena säädettävän siitä, että nuorisorangaistukseen tuomittaessa ajan yksikköinä käytettäisiin vuosia ja kuukausia. Vastaavaa sääntelyä on nykyisin vankeuden osalta rikoslain 2 c luvun 3 §:ssä. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 19 §:ssä olisi tarkemmat säännökset kuukausien ja vuosien määrittelystä täytäntöönpanossa.

Ehdotetun 4 momentin sisältö vastaisi nykyistä 3 momenttia. Nuorisorangaistuksen kestosta säädettäisiin vastaisuudessa pykälän 1 momentissa, joten kesto-sana poistettaisiin. Sääntelyä ehdotetaan myös muutettavaksi kuulumaan siten, että nuorisorangaistuksen täytäntöönpanosta ja sisällöstä säädettäisiin yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa. Sanamuoto vastaisi ehdollisen vankeuden ohessa tuomittavan valvonnan viittaussäännöstä.

7.2 Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä

5 §. *Seuraamusselvityksen laatiminen.* Pykälässä säädettäisiin edelleen seuraamusselvityksen laatimisesta. Pykälän 1 momentin mukaan seuraamusselvityksen laatimisesta vastaisi edelleen Rikosseuraamuslaitos.

Pykälän 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen olisi voimassa olevaa sääntelyä vastaavasti syyttäjän pyynnöstä arvioitava käytettävissään olevien tietojen perusteella, miten seuraamusvalinnalla ja seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja estää hänen syyllistymistään rikoksiin. Seuraamusselvityksessä arviointiin ryhdyttäisiin edelleen lähtökohtaisesti syyttäjän pyynnöstä. Syyttäjän pyyntö merkitsee syyttäjän alustavaa käsitystä siitä, mihin seuraamusvaihtoehtoihin käsillä olevan tapauksen tiedossa olevissa olosuhteissa olisi perusteltua kiinnittää selvityksessä huomiota. Seuraamusselvityksen laatimisprosessissa olisi siis jatkossakin tehtävä tiivistä yhteistyötä syyttäjän ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä. Jatkossa nuorisorangaistus tulisi tuomittavaksi alle 18-vuotiaana rikoksen tehneen nuoren seuraamukseksi myös muiden kuin sosiaalisen selviytymisen edistämisen ja uusien rikosten ehkäisemisen tarpeiden perusteella. Syyttäjä voisi pyytää siis Rikosseuraamuslaitokselta lausuntoa esimerkiksi nuorisorangaistuksen edellytysten selvittämiseksi hieman vastaavasti kuin yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 10 §:ssä (400/2015) yhdyskuntapalvelusta ja yli 21-vuotiaita koskevasta ehdollisen vankeuden oheisvalvonnasta. Pyyntö olisi tärkeä erityisesti ehdotettavan rikoslain 10 a §:n 1 momentin 2 kohdan mukaista harkintaa edellyttävissä tilanteissa, missä rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisemmat rikokset puoltaisivat nuorisorangaistuksen tuomitsemista ja ehdollista vankeutta yksin olisi pidettävä riittämättömänä rangaistuksena. Mahdollista kuitenkin olisi, että rikoslain 10 a §:n 1 momentin 2 kohdan edellytysten täytyessä nuoren tilanne olisi sellainen, että hän olisi myös erityisen valvonnan ja tukitoimien tarpeessa, jolloin mainitun momentin molempien kohtien edellytykset nuorisorangaistuksen tuomitsemiselle täyttyisivät.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi voimassa olevaan lakiin verrattuna kaksi uutta virkettä. Ensimmäisen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen olisi arvioitava nuoren rikoksesta epäillyn valvonnan ja rikoksettoman elämän tuen sekä niiden laajuuden tarvetta. Toisen virkkeen mukaan alle 18-vuotiaana epäillyn rikoksen tehneen kohdalla Rikosseuraamuslaitoksen olisi arviossaan kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri seuraamusvaihtoehtoihin sisällytettävillä valvonnalla sekä sosiaalista selviytymistä ja rikoksetonta elämää edistävillä toimilla voitaisiin vastata nuoren mahdolliseen valvonnan ja tuen tarpeeseen.

Muutoksen tarkoituksena olisi selkeyttää Rikosseuraamuslaitoksen arviointivelvollisuuden sisältöä. Lisäysten tarkoituksena olisi edistää myös sitä, että erityisesti, jos rikosta epäillään alle 18-vuotiaan tekemäksi, seuraamusselvitys sisältäisi tarpeelliset tiedot ehdotetun rikoslain 10 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun seuraamusvalinnan tekemiseksi. Sekä ehdollisen vankeuden ohessa tuomittavan valvonnan että nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytykset liittyvät tarkoituksenmukaisuusharkinnan osalta sosiaalisen selviytymisen edistämisen tai uusien rikosten ehkäisemisen tarpeisiin, mutta seuraamukset eroavat toisistaan intensiteetiltään ja sisällöltään. Jos nuoren olosuhteet puoltaisivat valvonnan tai tuen tarvetta seuraamuksen aikana, tulisi Rikosseuraamuslaitoksen selvittää säännönmukaisesti ehdollisen vankeuden oheisvalvonnan tarpeen lisäksi myös nuorisorangaistuksen tarve ja soveltuminen. Vaikka arviointiin ryhdyttäisiin edelleen syyttäjän pyynnöstä, Rikosseuraamuslaitos voisi erityisesti alle 18-vuotiaana epäillyn rikoksen tehneiden kohdalla arviossaan katsoa aikaisempia lain esitöitä (HE 229/2009 vp, s. 22) mukaillen, että nuoren olosuhteet puoltaisivat seuraamusta, johon syyttäjän selvityspyyntö ei olisi kohdistunut. Tämä olisi perusteltua, koska seuraamusselvityksessä saattaa ilmetä seikkoja, jotka eivät ole syyttäjän tiedossa selvityspyynnön tekemisen aikaan. Nuori saattaisi osallistua seuraamusselvityksen laatimisen ja rikosasian oikeudenkäynnin välissä myös esimerkiksi rikoksia ennaltaehkäisevään ohjelmaan ja ilmoittaa siitä Rikosseuraamuslaitokselle. Tällainen tieto tulisi 3 momentissa ehdotettavan sääntelyn vuoksi jatkossa kirjata seuraamusselvitykseen ja sillä saattaisi olla vaikutusta myös seuraamuksen määrittämisessä.

Seuraamusselvityksessä ei edelleenkaan suoranaisesti otettaisi kantaa siihen, mikä seuraamus rikoksesta epäillylle tulisi tuomita vaan nostettaisiin esiin tekijöitä, jotka puoltaisivat tietyn seuraamuksen käyttöä kyseisen nuoren kohdalla. Tuen ja valvonnan tarpeen ja intensiivisyyden arvioinnissa olisi kiinnitettävä huomiota aikaisemmissa esitöissä kuvatusti muun ohella siihen, onko nuori ajautunut rikoskierteeseen. Tärkeää olisi myös tunnistaa tilanteet, missä nuoren rikosten tekemisessä olisi viitteitä esimerkiksi vaikeuksista irtautua rikollisesta toiminnasta, painostuksesta tai muista riippuvuussuhteista.

Tuen ja valvonnan tarvetta korostavassa soveltuvuusarvioissa rikoksesta epäillyn suhtautumisella seuraamukseen tai valmiuksilla sitoutua seuraamukseen ei tulisi antaa liikaa painoarvoa, koska nuorisorangaistus ei edellytä rikoksesta epäillyn suostumusta. Tämä olisi perusteltua myös siksi, että nuorisorangaistuksen kohderyhmässä tulisi jatkossakin olemaan henkilöitä, joilla olisi erityisiä haasteita sitoutua säännönmukaisiin toimintoihin eikä se saisi muodostua kaavamaisesti esteeksi nuorisorangaistukseen soveltumiselle. Seuraamuksen sisältö räätälöidään nuoren henkilökohtaisiin olosuhteisiin sopivaksi, jolloin esimerkiksi myös lastensuojelutoimien kohteena olevan tai kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren kohdalla nuorisorangaistusta voitaisiin pitää perusteltuna vaihtoehtona. Myöskään nuoren päihteiden ongelmalliseen käyttöön liittyvät haasteet eivät olisi lähtökohtaisesti esteenä nuorisorangaistukselle. Olennaista olisi nuoren henkilökohtaiset olosuhteet huomioiva tuen ja valvonnan tarpeen kokonaisarviointi.

Pykälän 2 momentin tarkoituksena on ohjata Rikosseuraamuslaitosta sen selvittäessä, minkälaisen palveluiden piirissä nuori on, ja millaisten palveluiden tai tukitoimien tarpeessa nuoren arvioidaan olevan. Terveystuella tukitoimenpiteillä on merkitystä yhdyskuntaseuraamisen tavoitteiden toteuttamisen kannalta. Momenttiin lisättäisiin Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyötahoksi sosiaaliviranomaisen ohella terveysviranomainen. Momentin sanamuodot päivitetäisiin vastaamaan sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) ja terveydenhuoltolaissa (1326/2010) käytettyjä päihde-, riippuvuus- ja mielenterveyshoidon ja -palveluiden termejä.

Seuraamusselvityksessä saatujen tietojen perusteella nuorella saattaisi ilmetä päihteen käyttöön liittyviä ongelmia. Näissä tilanteissa ja tässä selvityksen vaiheessa olisi yleensä mahdollista kuulla myös tarvittavia terveydenhuollon asiantuntijoita, vaikka varsinaiset hoidon- tai palvelutarpeen arvioinnit eivät sellaisenaan kuulu seuraamusselvitykseen.

Tietojen hankkimisen ja käsittelyn osalta noudatettaisiin edelleen nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 9 §:ää ja henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain säännöksiä (1301/2021) viittauksineen. Kukin viranomainen vastaisi tietojen luovuttamisesta ja sen tarkoituksenmukaisesta käytöstä oman hallinnonalan säännösten mukaisesti.

Pykälän 3 momentin mukaan seuraamusselvityksessä selvitetäisiin, suostuuko rikoksesta epäilty siihen, että nuorisorangaistukseen sisällytetään tarvittaessa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 64 §:n 3 momentissa tarkoitettua päihde- ja riippuvuushoitoa tai -palvelua. Jos seuraamusselvityksessä saatujen tietojen perusteella nuorella ilmenisi päihteenkäyttöön liittyviä ongelmia, tai nuori itse tai tämän huoltaja ilmaisisi näihin liittyvän huolensa ja nuorisorangaistusta pidettäisiin perusteltuna tukimuotona nuorelle, tulisi Rikosseuraamuslaitoksen selvittää, suostuisiko nuori siihen, että nuorisorangaistukseen yhdistettäisiin mahdollisuuksien mukaan päihde- ja riippuvuuspalveluita tai hoitoa. Momentissa viitattavaan 64 §:n 3 momenttiin puolestaan lisättäisiin tarvittavat maininnat päihde- ja riippuvuuspalveluista tai -hoidosta osana nuorisorangaistusta. Esitetyllä muutoksella ei luotaisi uusia palveluita eikä velvollisuuksia Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolisille viranomaisille.

Pykälän 4 momentin mukaan rikoksesta epäillylle olisi selostettava selvityksen laatimisen yhteydessä seuraamukseen mahdollisesti sisällytettävän valvonnan ja muun toiminnan pääasiallinen sisältö, ehdot ja ehtojen rikkomisen seuraamukset sekä noudattamisen merkitys. Ehdotuksen tarkoituksena olisi antaa nuorelle rikoksesta epäillylle, tämän huoltajalle, edunvalvojalle, muulle lailliselle edustajalle ja avustajalle tietoa mahdollisten nuoren tilanteeseen sopivien yhdyskuntaseuraamusten sisällöstä.

Pykälän 5 momentti vastaisi sisällöltään sellaisenaan voimassa olevan pykälän 4 momenttia.

5 a §. Seuraamusselvityksen sisältö. Voimassa olevan 5 §:n 3 momentissa säädetään siitä, mitä kirjallinen seuraamusselvitys sisältää. Selkeyden vuoksi seuraamusselvityksen sisällöstä säädettäisiin erikseen uudessa 5 a §:ssä. Seuraamusselvitykseen sisällytettäviin tietoihin ehdotetaan lisättäväksi mahdolliset tiedot nuoren rikoksesta epäillyn osallistumisesta toimintaan, joka parantaa edellytyksiä rikoksettomaan elämään sekä tarvittaessa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 11 §:ssä tarkoitettu rangaistusajan suunnitelma.

Esitetyllä muutoksella pyritäisiin korostamaan niitä hyötyjä, joita rikoksesta epäilty nuori voi mahdollisesti saada sitoutuessaan jo seuraamusselvitysvaiheessa tai rikosprosessin aikana rikoksista irrottautumista tukeviin interventioihin. Sitoutuminen tukeen ei luonnollisesti saisi

vaikuttaa rikoksesta epäillyn itsekriminointisuojaan ja syyttömyysolettamaan. Rangaistusajan suunnitelman mainitsemisella tuotaisiin selkeämmin esiin rangaistusajan suunnitelman liityntä seuraamusselvitykseen.

Pykälän viimeinen virke vastaisi sellaisenaan voimassa olevan lain 5 §:n 3 momentin viimeistä virkettä.

5 b §. *Tukitoimiin ja palveluihin ohjaaminen sekä yhteistyö.* Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 5 b §. Pykälässä säädettäisiin Rikosseuraamuslaitoksen velvollisuudesta ohjata rikoksesta epäiltyä hakeutumaan tarvittavien tukitoimien ja palveluiden pariin. Säännöksellä olisi tarkoitus edistää sitä, että nuoren rikoksesta epäillyn henkilökohtaiset tuentarpeet tulisivat huomioituiksi selvityksen aikana, niitä vastaavat palvelumahdollisuudet saatettaisiin hänen tietoonsa ja häntä kannustettaisiin hakeutumaan palvelu- ja tukitoimien pariin.

Pykälässä tarkoitettu tilanne voisi olla käsillä, jos selvityksen perusteella tai nuoren kuulemisessa kävisi ilmi, että nuori voisi hyötyä saatavilla olevasta seuraamusjärjestelmän ulkopuolisesta palvelusta tai tuesta. Rikosseuraamuslaitoksen velvollisuutena olisi tällöin lähtökohtaisesti saattaa nuoren tietoon tuen tai palvelun olemassaolo. Ohjausvelvollisuus ei muodostaisi kyseisen säännöksen nojalla velvollisuutta seurantaan siitä, hakeutuuko nuori tuen tai palvelun pariin. Tukitoimiin ja palveluihin ohjaamista olisi mahdollista tehdä suullisesti, mutta kirjallinen muoto varmistaisi sen, että nuori ja tämän huoltaja tai muu edunvalvoja ja mahdollisesti oikeudellinen avustaja saisi käyttöönsä riittävät tiedot mahdollisista alueellisista palveluista. Nuorelle tulisi tarvittaessa antaa tietoa myös sovittelusta sekä erilaisesta rikoksista irtautumiseen tähtäävästä, myös viranomaispalvelujärjestelmän ulkopuolisesta toiminnasta, jos sellaista olisi alueellisesti kohdennetusti saatavilla.

Uuden pykälän sisältö on jo aikaisemmin huomioitu lain esitöissä. Lain esitöiden mukaan Rikosseuraamuslaitoksella on pääsääntöisesti seuraamusselvityksen laatimisvaiheessa käytössään sosiaalihuollon viranomaisen selvitys nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalisesta tilanteesta ja elinolosuhteista, erityisesti päihteiden käytöstä ja päihdekuntoutuksesta sekä mielenterveydestä ja mielenterveyspalveluiden käytöstä. Hallituksen esityksessä on todettu, että sosiaalisen tilanteen selvittämiseen liittyy olennaisesti myös nuoren ohjaaminen tarvitsemiensa sosiaalipalveluiden käyttäjäksi. Nuorelle suunnitellut ja järjestettävät tukitoimet sekä sosiaali-, terveys- ja päihdepalvelut ovat myös seuraamusselvityksen laadinnassa tärkeä seikka (HE 229/2009 vp, s. 22). Viranomaisen ohjausvelvollisuus toiseen toimivaltaiseen viranomaiseen voidaan johtaa myös hallintolain 8 §:stä (434/2003).

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on myös noudatettava sosiaalihuoltolaissa säädettyä ilmoitusvelvollisuutta sosiaalihuollon tarpeessa olevan henkilön ohjaamisessa hakemaan sosiaalihuollon palveluita tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä hyvinvointialueen sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen. Sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaan, jos Rikosseuraamuslaitoksen palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä hyvinvointialueen sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioidaan. Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, pykälän 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä viipymättä. Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä ilmoituksen häntä koskevien salassapitosäännösten estämättä. Lastensuojeluilmoituksen tekemisestä säädetään lastensuojelulain 25 §:ssä. Jos ilmoitusvelvollinen henkilö on ottanut viipymättä yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen siten kuin sosiaalihuoltolain 35 §:n 1–3

momentissa säädetään ja ilmoittanut yhteydenoton syyt, ei samojen tietojen perusteella tarvitse tehdä lastensuojeluilmoitusta.

Lastensuojelulain 25 §:n mukaan muiden ohella Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan hyvinvointialueelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Esitetty sääntely ei merkitsisi muutosta sosiaalihuoltolain 35 §:ssä ja lastensuojelulain 25 §:ssä säädettyyn viranomaisen ilmoitusvelvollisuuteen.

Nuoria koskevat rikosepäilyt ovat seuraamusselvitysmenettelyn alkaessa tavallisesti sosiaalihuollon viranomaisen tiedossa esitutinnan aikana tehdyn viranomaisyhteistyön vuoksi. Myös seuraamusselvitys laaditaan Rikosseuraamuslaitoksen ja sosiaaliviranomaisen yhteistyössä. Useimmissa tilanteissa nuori olisi tässä vaiheessa jo lastensuojelun tai muiden sosiaalihuollon palveluiden ja mahdollisesti terveydenhoidon piirissä. Joissakin tilanteissa olisi puolestaan ilmeistä, että nuori ei olisi tuen tai palveluiden tarpeessa. Tarvittava ja mahdollinen yhteistyö Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaisen välillä määrittyisi tarkemmin tarpeen ja kunkin viranomaisen omien hallinnonalan säännösten, kuten sosiaalihuoltolain, lastensuojelulain ja terveydenhuoltolain perusteella.

Viranomaisten yhteistyötä sekä tietojen käsittelyä ja viranomaisten välistä tietojen luovuttamista tehtäisiin edelleen edellä sanottujen ja muiden voimassa olevien henkilötietojen käsittelyä koskevien säännösten puitteissa. Kukin viranomainen vastaisi tietojen luovuttamisesta ja sen tarkoituksenmukaisesta käytöstä oman hallinnonalan säännösten mukaisesti. Ehdotettavan pykälän tarkoituksena olisi ennen kaikkea korostaa Rikosseuraamuslaitoksen ohjausvelvollisuutta seuraamusselvitysmenettelyn yhteydessä. Tarkoituksena on lisäksi kiinnittää jo seuraamusselvityksen aikana huomiota muihin interventioihin, joilla voitaisiin vaikuttaa nuoren mahdollisen rikoskierteen katkaisemiseen.

Esitetty uusi 5 b § ei merkitsisi muutosta sosiaaliviranomaisen tai terveysterviranomaisen vastuulla olevien palveluiden sisältöihin eikä järjestämiseen.

5 c §. Muutokset. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 5 c §. Pykälässä säädettäisiin siitä, että seuraamusselvitystä tulisi tarpeen vaatiessa päivittää, jos nuoren rikoksesta epäillyn tilanteesta olisi tapahtunut seuraamusselvityksen laatimisen jälkeen muutos, joka vaikuttaisi seuraamusselvityksen sisältöön. Rikosseuraamuslaitoksen tulisi tehdä kyseiset muutokset seuraamusselvitykseen. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanne saattaa muuttua lyhyessäkin ajassa olennaisesti ja muutoksilla voi olla merkitystä seuraamusharkinnassa. On tärkeää, että seuraamusselvitys sisältää ajantasaiset tiedot nuoren rikoksesta epäillyn tilanteesta. Rikosseuraamuslaitoksen tulisi ilmoittaa rikoksesta epäillylle ja tämän huoltajalle tai edunvalvojalle, että mikäli nuoren tilanne muuttuisi selvityksen laatimisen jälkeen olennaisesti, nuori voisi olla yhteydessä yhdyskuntaseuraamustoimistoon seuraamusselvityksen päivittämiseksi. Rikoksesta epäillylle olisi syytä ilmoittaa, että muuttuneista olosuhteista tulisi mainita myös, kun asiaa käsitellään tuomioistuimessa, jolloin tuomioistuimella olisi mahdollisuus ottaa saamansa tiedon huomioon ratkaisussaan ja tarvittaessa harkita uuden seuraamusselvityksen pyytämistä.

Uusi säännös ilmentäisi rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/800 tavoitteita. Direktiivin 7 artiklan 8 kohdassa säädetään, että jos seikat, joihin

yksilöllinen arviointi perustuu, muuttuvat merkittävästi, jäsenvaltioiden on varmistettava, että arviointi saatetaan ajan tasalle rikosoikeudellisen menettelyn aikana.

Vastaavan sisältöinen voimassa oleva säännös on yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 10 §:n 5 momentissa. Momentti koskee 21 vuotta täyttäneistä tehtävän seuraamusselvityksen päivittämistä muuttuneiden olosuhteiden perusteella. Ehdotettavan pykälän sisältö on nykyisin kirjattu myös Rikosseuraamuslaitoksen nuorten seuraamusselvityksen laatimista koskevaan käsikirjaan ja sitä on noudatettu käytännön viranomaistyössä alle 21-vuotiaiden kohdalla.

8 §. *Seuraamusselvityksen käsittely tuomioistuimessa.* Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi maininta seuraamusselvityksen ajantasaisuuden varmistamisesta. Jatkossa kun asia tulee vireille tuomioistuimessa, tuomioistuimen olisi tarvittaessa varmistettava, että ajantasainen seuraamusselvitys olisi käytettävissä tuomioistuin käsittelyssä.

Tuomioistuinten tulisi siis jatkossa varmistaa, että alle 21-vuotiaan rikoksesta epäillyn olennaisesti muuttuneista olosuhteista mainittaisiin, kun asiaa käsitellään tuomioistuimessa, jolloin tuomioistuin voisi ottaa saamansa tiedon ratkaisussaan huomioon ja tarvittaessa harkita uuden seuraamusselvityksen pyytämistä. Ajantasaisuus tulisi varmistaa myös asian tullessa muutoksenhaun johdosta vireille ylempään oikeusasteeseen. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanne saattaa muuttua lyhyessäkin ajassa olennaisesti ja muutoksilla voi olla merkitystä seuraamusharkinnassa.

Pykälään tehtävä lisäys yhdessä ehdotettavan 5 b §:n kanssa ilmentäisi rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/800 tavoitteita. Direktiivin 7 artiklan 8 kohdassa säädetään, että jos seikat, joihin yksilöllinen arviointi perustuu, muuttuvat merkittävästi, jäsenvaltioiden on varmistettava, että arviointi saatetaan ajan tasalle rikosoikeudellisen menettelyn aikana.

7.3 Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta

64 §. *Sisältö ja kesto.* Pykälässä säädetään nuorisorangaistuksen kestosta ja sisällöstä. Nuorisorangaistuksen enimmäiskesto ehdotetaan pykälän 1 momentissa muutettavaksi voimassa olevaan lakiin verrattuna yhdestä vuodesta kahteen vuoteen. Nuorisorangaistuksen kesto ehdotetaan lisättäväksi myös rikoslain 6 luvun 10 a §:ään, missä ovat muutoinkin rangaistuksen määrittämisestä koskevat säännökset.

Pykälän 1 momentissa täsmennettäisiin nuorisorangaistuksen sisältöä nykyisestä. Nuorisorangaistukseen kuuluisi valvontatapaamisia Rikosseuraamuslaitoksen valvojan tai apuvalvojan ja tuomitun välillä sekä sosiaalista toimintakykyä ja rikoksetonta elämää edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Rikosten ennaltaehkäisyn merkitystä nuorisorangaistuksen sisällössä ehdotetaan korostettavaksi mainitsemalla tämä säännöksessä. Käytännössä nuorisorangaistuksen sisällön keskeisin osa olisivat nykyiseen tapaan momentissa mainitut valvontatapaamiset, ohjelmat ja tehtävät, jotka muodostaisivat rangaistuksen rungon.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin nuorisorangaistuksen muusta sisällöstä. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon aikana olisi pyrittävä löytämään nuorille suunnattuja vaihtoehtoisia toimintatapoja erityisesti rikoksia suosiville sosiaalisille toiminnoille. Nämä olisivat samalla seuraamuksen suorittamista tukevia elementtejä.

Pykälän 2 momentin mukaan nuorisorangaistus sisältäisi myös Rikosseuraamuslaitoksen järjestämää tai hyväksymää sosiaalista toimintakykyä ja rikoksetonta elämää edistävää toimintaa. Toiminnan tavoitteena tulisi olla rikoksettoman elämän valmiuksien parantaminen. Toimintavelvollisuuden sisällöksi hyväksyttävästä toiminnasta säädetään jo nykyisin yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen 15 §:ssä (551/2015). Toimintavelvollisuudeksi hyväksyttäisiin toiminta, johon osallistumista voidaan asianmukaisesti valvoa. Toiminnan suorittamispaikan ja ajankohdan tulisi olla ennalta määriteltävissä. Toimintavelvollisuuden sisältö määritettäisiin yhdessä nuoren kanssa rangaistusajan suunnitelmassa. Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymää toimintaa voisi olla esimerkiksi voittoa tavoittelemattoman järjestön järjestämään sosiaalista selviytymistä edistävään hankkeeseen tai ohjelmaan osallistuminen.

Valvonnassa tapahtuva työelämään tutustuminen ja työn tekemiseen perehtyminen olisi jatkossakin osa nuorisorangaistusta. Työelämään tutustumisen ja työn tekemiseen perehtymisen osalta nykyisin laissa mainittu järjestämisvaikeus ei olisi enää jatkossa peruste olla toteuttamatta sanottua sisältöä. Nuorisorangaistuksen sisältöä on pyrittävä toteuttamaan yhdenvertaisesti eivätkä satunnaiset alueelliset erot saisi olla määrääviä. Pykälässä ei enää säädettäisi myöskään siitä, että nuorisorangaistus ei sisällä työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä, jos sitä on pidettävä ilmeisen tarpeettomana. Opintojen ohella työnsaantimahdollisuuksien parantamiseen liittyvät toiminnot ovat keskeinen osa nuorisorangaistusta. Työn tekemiseen perehtyminen olisi yleensä mahdollista sellaisille rikosprosessin tai täytäntöönpanon aikana täysi-ikäisyyden saavuttaneille nuorille, joilla ei olisi siihen liittyviä terveydentilasta johtuvia esteitä.

Opintojen suunnitelmallinen suorittaminen on keskeinen tekijä sosiaalisen selviytymisen edistämässä ja uusien rikosten ehkäisyssä. Nuorisorangaistuksen kohderyhmä on alle 18-vuotiaana rikoksen tehneet nuoret. Tämä tarkoittaa sitä, että kohderyhmän henkilöiden perusopinnot ovat usein kesken. Opintojen ja kouluttautumisen merkitystä ehdotetaan korostettavaksi mainitsemalla näihin ohjaamisesta seuraamuksen aikana. Niissä tilanteissa, joissa nuori on jo sitoutunut opiskeluun, voidaan nuorisorangaistuksen yhteydessä esimerkiksi selvittää jatko-opintomahdollisuuksia.

Pykälän 3 momentin mukaan nuorisorangaistukseen voitaisiin sisällyttää enintään 30 tuntia sosiaali- tai terveydenhuollon järjestämää päihde- ja riippuvuushoitoa tai -palvelua. Tämä edellyttäisi tuomitun suostumusta. Suostumuksen tulisi olla kirjallinen ja yksiselitteinen. Suostumus koskisi vain sitä, voidaanko hoito tai palvelu ottaa osaksi seuraamusta. Suostumuksella rangaistukseen sisällytettävään hoitoon tai palveluun liittyisi olennaisesti myös suostumuksen peruuttamisen mahdollisuus. Näissä tilanteissa rangaistusajan suunnitelma räätälöitäisiin uudelleen vastaamaan nuoren tilannetta. Olennaista olisi kuitenkin varmistaa rangaistusajan suunnitelman laatimisen yhteydessä, että tuomittu tietää, miten hänen tulee peruuttaa suostumuksensa. Peruuttaminen tulisi tehdä ennen hoitoon tai palveluun osallistumista. Mikäli tuomittu jäisi suostumusta peruuttamatta pois suunnitellusta toiminnasta, noudatettaisiin tavanomaisia rangaistusajan suunnitelman noudattamisen laiminlyöntiä koskevia säännöksiä. Päihde- ja riippuvuushoidon tai -palvelun keskeyttäminen ei kuitenkaan johtaisi nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon keskeytymiseen.

Nuorisorangaistuksen sisältöön voidaan sisällyttää Rikosseuraamuslaitoksen omia ohjelmia riippumatta siitä, onko nuori hyvinvointialueen päihdepalveluiden piirissä. Rangaistusajan suunnitelmaa voidaan myös tarvittaessa päivittää. Jos rangaistusta aloitettaessa päihdehoitopaikkaa ei ole, voidaan palvelu lisätä osaksi rangaistusajan suunnitelmaa myöhemmässä vaiheessa hoitopaikka saataessa.

Nuorisorangaistusta suoritetaan pääsääntöisesti joitakin tunteja viikkoa kohden, joten seuraamuksen suorittamiseksi voitaisiin hyväksyä lähtökohtaisesti avopalvelua tai avohoitoa. Sinänsä tällaiset järjestelyt ovat periaatteessa mahdollisia jo voimassa olevan lain nojalla. Laissa asiasta erikseen mainitseminen mahdollisesti lisäisi tämän toimintamuodon käyttöä uusintarikollisuutta ehkäisevänä, päihdeongelmaa helpottavana ja nuorisorangaistuksen suorittamista tukevana toimintana. Seuraamusselvityksen laatimisen ja nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon aikana olisi myös mahdollista kartoittaa tarkemmin nuoren mahdollisia päihde- ja riippuvuusongelmia ja palveluiden ja hoidon tarvetta. Nuorta voitaisiin myös motivoida rangaistuksen aikana aloittamaan hoidollisia interventioita, jotka voisivat olla osa rangaistusajan suunnitelmaa siten, että päihde- ja riippuvuushoitoon tai -palveluun osallistuminen hyväksiluettaisiin seuraamukseen.

Hoidon ja palvelun edellytykset ja toteutustapa määräytyisivät muun muassa sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain ja asiakkaan tai potilaan asemasta ja oikeuksista annettujen lakien säännösten perusteella. Ehdotuksessa päihde- ja riippuvuushoidolla tarkoitettaisiin lähtökohtaisesti terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaista päihde- ja riippuvuushoitoa, jonka hoidon tarpeen arviointi tehdään terveydenhuoltolain 6 luvussa säädetyillä perusteilla hyvinvointialueilla. Ehdotuksen mukaisiin päihde- ja riippuvuustyön erityisiin palveluihin kuuluisivat puolestaan ainakin sosiaalihuoltolaissa tarkoitetut sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, asumispalvelut ja päiväkeskustoiminta. Sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnista säädetään sosiaalihuoltolaissa (1301/2014), erityisesti sen 36 §:ssä. Ehdotettu hoito tai palvelu voisi toteutua osana rangaistusta, jos tuomittu olisi oikeutettu siihen ja kyseinen hoito tai palvelu olisi muutoin tuomitun saatavilla palveluna täytäntöönpanon aikana.

Rikosseuraamuslaitos voisi vahvistaa rangaistusajan suunnitelmassa nuorisorangaistuksen toiminnan osaksi myös jonkin edellä mainittua vastaavan päihdehuollon palvelun, jonka toteuttaisi esimerkiksi päihdehuollon palveluita toteuttava järjestö.

Rikosseuraamuslaitoksella olisi henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain (1301/2021) nojalla tiedonsaantioikeus siitä, onko seuraamukseen sisällytetty hoito- tai palvelu toteutunut.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain nojalla annettuun valtioneuvoston asetukseen yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta lisättäisiin tarvittavat säännökset päihde- ja riippuvuushoidosta tai palvelusta osana nuorisorangaistusta.

Pykälän 4 momentti vastaisi sisällöltään voimassa olevaa 2 momenttia. Säännökseen kuitenkin lisättäisiin tuomitun keskeinen velvollisuus, joka on osallistua rangaistusajan suunnitelmassa määrättyihin tapaamisiin ja muuhun toimintaan.

Pykälän 5 momentin mukaan nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvia valvontatapaamisia ja tilaisuuksia voitaisiin vähentää, kun nuorisorangaistuksesta on suoritettu kaksi kolmasosaa, mutta kuitenkin vähintään neljä kuukautta ja on käynyt ilmeiseksi, että tuomitun elämänolosuhteet ovat vakiintuneet eikä tuomitulla ole merkittävää rikokseen syyllistymisen riskiä. Täytäntöönpanoon kuuluvia tilaisuuksia voitaisiin vähentämisen jälkeen kuitenkin lisätä, jos tuomitun sosiaalisen selviytymisen edistäminen tai uusien rikosten ehkäiseminen sitä vaatisivat.

Momentti ilmentäisi sitä, että nuorisorangaistuksen tuki- ja kontrollitoimenpiteet olisivat erityisesti rangaistuksen alkuvaiheessa intensiivisiä. Sillä myös selkeästi viestittäisiin nuorelle siitä, että tilanteeseen on puututtu, mutta toisaalta tuotaisiin aikaisempaa selkeämmin esiin, että hän voisi myös itse vaikuttaa täytäntöönpanon aikana omien asioidensa kulkuun. Jos

täytäntöönpanon alussa toteutetut ja käyntiin saatetut toimet tuottaisivat myönteistä tulosta ja nuoren elämäntilanne kokonaisuutena arvioiden kohentuisi, intensiivinen valvonnallinen ote voisi lopuksi muuttua tilanteen seuraamiseksi harvenevissa tapaamisissa. Pykälän voimassa olevassa 2 momentissa on nykyisinkin mahdollistettu viikoittaisen tuntimäärän vaihtelu seuraamuksen aikana täytäntöönpanon edellyttämällä tavalla. Nyt ehdotettavan uuden sääntelyn tarkoituksena ei olisi muuttaa tätä voimassa olevan lain sisältöä, vaan varmistaa, että rangaistuksen täytäntöönpanoa suoritettaisiin tuomitun tarpeiden ja olosuhteiden sekä yhteiskunnan turvallisuuden edellyttämällä tavalla. Tarkoituksena ei ole, että voimassa olevassa laissa olevaa mahdollisuutta vaihdella viikoittaista tuntimäärää muutettaisiin. Tarkoituksena, on että nuorisorangaistuksesta kaksi kolmasosaa tultua suoritettua valvontatapaamisia ja muuta seuraamuksen sisältöä voidaan selkeästi väljentää, eikä viikoittaisille tapahtumille ole välttämättä tarvetta. Samalla lisättäisiin tuomitun oman toiminnan vaikutusta seuraamuksen täytäntöönpanon sisällössä. Muutoksen tarkoituksena olisi myös lisätä nuorisorangaistuksen joustavuutta erityisesti pitkissä nuorisorangaistuksissa.

69 §. Tarkemmat säännökset. Pykälässä säädetään tarkempien säännösten antamisesta asetuksella työelämää ja työn tekemistä koskevaan perehtymiseen liittyvistä suorituspaikoista.

Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisättäisiin maininta tarkempien säännösten antamisesta 64 §:n 3 momentissa tarkoitettun päihde- ja riippuvuushoidon tai -palvelun edellyttämistä valmistelu- ja toteutustoimenpiteistä. Vastaavantyyppinen asetuksenantovaltuus on yhdyskuntapalvelun osalta lain 40 §:ssä ja yli 21-vuotiaille tuomitun ehdollisen valvonnan osalta 63 §:ssä.

83 §. Suoritetun yhdyskuntaseuraamuksen huomioon ottaminen vankeusrangaistuksen mittaamisessa. Pykälässä säädetään nuorisorangaistuksen ja eräiden muiden seuraamusten toiseen rangaistukseen muuntamisen suhteesta tilanteissa, missä yhdyskuntaseuraamukseen tuomittu tuomitaan uuteen ehdottamaan vankeusrangaistukseen yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanon aikana. Voimassa olevan pykälän mukaan, kun yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen tai nuorisorangaistukseen tuomittu tuomitaan uuteen rangaistukseen lain 82 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa, muuntamisessa noudatetaan samaa vankeuden ja kyseisen yhdyskuntaseuraamuksen muuntosuhdetta kuin yhdyskuntaseuraamusta määrättäessä on noudatettu. Muuntamisessa päivän osa valvontarangaistusta vastaa yhtä päivää vankeutta. Muuntamisessa noudatetaan tuomitulle edullisinta laskutapaa.

Nuorisorangaistus on nykyisessä säännöksessä rinnastettu yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen. Nuorisorangaistusta ei määrätä ehdottoman vankeuden sijasta eikä tuomiolauselmalle merkitä vankeuden ja nuorisorangaistuksen muuntosuhdetta, toisin kuin on yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen kohdalla. Säännöksen sisältöä ehdotetaan tämän vuoksi muutettavaksi niin, että pykälän ensimmäisestä virkkeestä poistetaan maininta nuorisorangaistuksesta. Lisäksi pykälään ehdotetaan lisättäväksi virke siitä, että nuorisorangaistuksen muuntamisessa sovelletaan lain 68 §:ää. Viitatus säännöksen mukaan kahden nuorisorangaistuspäivän katsotaan vastaavan yhtä päivää ehdotonta vankeutta, jollei tästä jo suoritetun rangaistuksen osan sisältö huomioon ottaen ole erityistä syytä poiketa.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Tarkemmat säännökset yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 64 §:n 3 momentissa säädettäväksi esitetyn päihde- ja riippuvuushoidon ja -palvelun edellyttämistä valmistelu- ja toteutustoimenpiteistä annettaisiin valtioneuvoston asetuksella. Luonnos kyseiseksi asetuksen säännökseksi on tämän esityksen liitteenä.

9 Voimaantulo

Ehdotetaan, että lait tulevat voimaan 1.1.2027. Lakien täytäntöönpanon vaatimien toimien vuoksi lait voivat kuitenkin tulla voimaan aikaisintaan kuuden kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta.

10 Toimeenpano ja seuranta

Nuorten rikosasioita käsittelevien henkilöiden koulutuksella on tärkeä merkitys sääntelyn tarkoituksen ja sisällön ymmärtämisellä. Koulutustarpeet koskevat erityisesti Rikosseuraamuslaitoksen, syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinlaitoksen henkilökuntaa lakien voimaantullessa.

Nuorisorangaistustuomioiden ja täytäntöönpanossa olevien nuorisorangaistusten määrien seuranta on tarpeen sen selvittämiseksi, saavutetaanko muutoksilla arvioituja määrällisiä vaikutuksia.

Päihdehoidon toimivuutta osana nuorisorangaistusta tulee seurata. Jos tämä seurannan perusteella vaikuttaa tarpeelliselta ja mahdolliselta, niin päihdehoidon tuntimäärää voi olla perusteltua pyrkiä nostamaan. Vastaavasti tulee seurata päihdepalvelujen saatavuuden alueellista yhdenmukaisuutta ja tarkastella toimia tämän lisäämiseksi, jos merkittäviä ongelmia ilmenee.

11 Suhde muihin esityksiin

11.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä

Eduskunnan käsiteltävänä on esitys laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi (HE 149/2025 vp), jossa ehdotetaan uutta lastensuojelulain mukaista sijaishuollon muotoa (kuntouttava suljettu laitospalvelu) pääsääntöisesti 12 vuotta täyttäneen lapsen rikoskierteen katkaisemiseksi. Oikeusministeriössä on myös meneillään vankeuslain kehittämisen jatkohanke (OM085:00/2024), jossa on tarkoitus käsitellä vankeuslain ja lastensuojelulain yhteensovittamiseen liittyviä kysymyksiä.

11.2 Suhde talousarvioesitykseen

Taloudellisissa vaikutuksissa arvioidut määrärahatarpeet rahoitetaan valtiontalouden kehyspäätösten ja valtion talousarvion mukaisista määrärahoista. Lisäresurssitarpeisiin on osoitettu lisärahoitus rangaistusten kiristämisen (kriminaalipolitiikka) 12 miljoonan euron kehysvarauksesta julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2026-2029.

12 Suhde perustuslakiin ja säättämisjärjestys

Ehdotettavat nuorisorangaistussääntelyyn tehtävät muutokset perustuisivat olennaisesti sille sääntelylle, joka koskee nykyisin voimassa olevaa nuorisorangaistusta. Seuraamukseen sisällytettävän toiminnan, hoidon ja palvelun osalta sääntely olisi samankaltaista kuin yhdyskuntapalvelussa tai valvontarangaistuksessa. Esityksen viranomaistoimivaltuudet ja siihen liittyvät tietojen käsittely ja tiedon vaihtaminen puolestaan perustuisivat olemassa oleviin tietojen käsittelyä ja vaihtoa koskeviin säännöksiin. Perustuslain ja säätämisjärjestyksen kannalta olennaista on näin ollen se aiempi arviointi, joka koskee nuorisorangaistusta ja muita yhdyskuntaseuraamuksia. Ehdotettu sääntely on merkityksellistä erityisesti perustuslain yhdenvertaisuutta koskevan 6 §:n, henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuutta turvaavan 7

§:n, rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta koskevan 8 §:n ja yksityiselämän suojaa koskevan 10 §:n näkökulmasta.

Perustuslain rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta koskevan 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Laillisuusperiaate edellyttää, että laissa määritellään täsmällisesti rikokset ja niistä johtuvat seuraamukset. Rangaistusseuraamuksen ankaruuden tulee lisäksi olla oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen, ja rangaistusjärjestelmän kokonaisuudessaan tulee täyttää suhteellisuuden vaatimukset. (esim. PeVL 21/2005 vp, s. 5 ja PeVL 34/2004 vp, s. 2/I, PeVL 30/2010 vp, s. 4, PeVL 7/2010 vp, s. 4, PeVL 40/2002 vp, s. 7 ja PeVL 31/2002 vp, s. 2 ja niissä viitattut lausunnot).

Nuorisorangaistus säädettiin alkujaan kokeilulakina. Nuorisorangaistuksen kokeilulain jatkaminen tehtiin perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 59/2001 vp). Perustuslakivaliokunta kiinnitti tuolloin huomiota siihen, että kokeilun maantieteellisistä rajauksista johtuen samanlainen teko voisi iän takia maan eri osissa johtaa erilaisiin seuraamuksiin ja edellytti, että nuorisorangaistussääntely ulotetaan koko maahan. Lausunnossa todettiin myös, että nuorten henkilöiden erityiskohtelu on rikosoikeudellisessa sääntelyssä hyvin tavanomaista. Kun tässä tapauksessa kysymys oli tarkoituksesta ehkäistä uusia rikoksia ja edistää tekijän sosiaalista selviytymistä, oli ikään perustuvalla erilaisella kohtelulla nuorisorangaistuskokeilussa perustuslain kannalta hyväksyttävä peruste.

Nuorisorangaistusta koskeva pysyvä vuonna 2005 voimaan tullut laki säädettiin perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 34/2004 vp). Perustuslakivaliokunta kiinnitti nuorisorangaistusta säädettäessä huomiota sääntelyn tarkkarajaisuuteen suhteessa viranomaisen harkintavaltaan määritellä rangaistuksen sisältö yksittäistapauksissa. Liian väljää sääntelyä pidettiin ongelmallisena rangaistukseen tuomittavien henkilöiden yhdenvertaisen kohtelun kannalta. Sääntelyä tuli tuolloin tämentää niin, että laista ilmenevät siinä tarkoitettuihin tehtäviin, ohjelmiin ja perehdyttämiseen määräämistä rajoittavat, käytettävissä olevat vähimmäis- ja enimmäisviikkotuntimäärät.

Nuorisorangaistus kohdistuisi edelleen 15–17-vuotiaana rikoksen tehneisiin eikä tämä olisi lähtökohtaisesti valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallista. Esityksen mukaan nuorisorangaistus voitaisiin tuomita jatkossa rikoksen moitittavuuteen liittyvien tekijöiden perusteella silloin, kun rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisemmat rikokset puoltavat nuorisorangaistuksen tuomitsemista ja ehdollista vankeutta yksin on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena. Tuomioistuin määräisi rangaistuksen ja harkinta suoritettaisiin rikoslain rangaistuksen määräämisessä sovellettavien olemassa olevien säännösten mukaisesti. Muutoksen tarkoituksena olisi saattaa nuorisorangaistuksen piiriin teot, joista voidaan nykyisin tuomita ehdollinen vankeusrangaistus, mutta teon moitittavuus edellyttäisi tuntuvampaa ja vaikuttavampaa seuraamusta. Toisaalta jo voimassa oleva sääntely on mahdollistanut nuorisorangaistuksen tuomitsemisen selvästi toteutunutta soveltamiskäytäntöä laajemmin. Sääntelyn tarkoituksena olisi kuitenkin myös lisätä sosiaalisen selviytymisen edistämiseen ja uusien rikosten ehkäisemiseen tarkoitettua tukea sisältävän seuraamuksen käyttöä yleisesti alle 18-vuotiaana rikoksen tehneiden seuraamuksena siten, että olemassa olevia seuraamusjärjestelmän tukitoimia voitaisiin kohdistaa jatkossa yhdenmukaisemmin 15–17 vuotiaana rikoksen tehneisiin nuoriin. Tavoitteena on ehkäistä nuorten uusia rikoksia. Ikään perustuvalla erilaisella kohtelulla olisi jatkossakin perustuslain kannalta hyväksyttävä peruste.

Esityksessä ehdotetulla muutoksella nuorisorangaistuksen enimmäiskesto pidennettäisiin yhdestä vuodesta kahteen vuoteen. Muutoksella ankaroitettaisiin seuraamusjärjestelmää 15–17-

vuotiaana rikoksen tehneiden kohdalla. Nuorisorangaistus on jo vakituisen lain säätämisen aikaan ollut lähtökohtaisesti velvoittavampi seuraamus kuin ehdollinen vankeus ja tukimuotona voimakkaammin puuttuva kuin ehdollisen vankeuden ohessa määrättävä valvonta. Nuorisorangaistus on kuitenkin ehdotonta vankeutta ja sen sijasta määrättäviä seuraamuksia lähtökohtaisesti vähemmän tuntuva. Ehdotetut muutokset eivät muuta nuorisorangaistusta siinä määrin ankaraksi, että se olisi selkeästi epäsuhteessa kohderyhmänä olevien tekojen moitittavuuteen tai kokonaisuudessaan seuraamusjärjestelmään. Nuorisorangaistuksella pyritään puuttumaan riittävän ajoissa 15–17-vuotiaana tehtyihin vähäistä vakavampiin rikoksiin ja ehkäisemään uusintarikollisuutta. Sääntelyn tarkoituksena olisi lisätä sosiaalisen selviytymisen edistämiseen ja uusien rikosten ehkäisemiseen tarkoitettun seuraamuksen käyttöä yleisesti alle 18-vuotiaana rikoksen tehneiden seuraamuksena. Ehdotettu sääntely on edellä mainituilla perusteilla kokonaisuutena arvioiden suhteellisuusperiaatteen mukainen ja perustuu painavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen ottaen erityisesti huomioon viimeaikainen nuorisorikollisuuden kehitys (ks. jakso 3.2.1).

Ehdotettava päihde- ja riippuvuushoito tai -palvelu on saman tyyppinen kuin se hoidollinen tai kuntouttava elementti, joka voi nykyään osana seuraamusta liittyä joihinkin muihin yhdyskuntaseuraamuksiin. Avohoitoa voi sisältyä niin ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta kuin ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksenaikin tuomittavaan yhdyskuntapalveluun. Hoitoa ja kuntoutusta voi sisältyä myös yli 21-vuotiaiden ehdollisen oheisseuraamuksena tuomittavaan valvontaan. Vastaavaa sisältöä ei ole pidetty lähtökohtaisesti ongelmallisena. Edellä mainittujen säännösten käsittelyssä ei ole nähty tarvetta perustuslakivaliokunnan arvioinnille. Tähän voimassa olevan lainsäädännön sisältämään mahdollisuuteen liittyvät perusoikeuksia ja säätämisyjärjestystä koskevat näkökohdat soveltuvat nyt ehdotettavaan nuorisorangaistukseen.

Päihde- ja riippuvuushoitoa tai -palvelua toteutettaisiin nuorisorangaistuksen osana lähtökohtaisesti niissä puitteissa, joissa tällaisia palveluja yhteiskunnassa yleensäkin tarjotaan. Esitetyllä muutoksella ei luotaisi erityistä oikeutta hoitoon tai palveluihin. Sääntely ei olisi siten ongelmallinen perustuslaissa suojatun yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Päihde- ja riippuvuushoidon tai palvelun sisällyttäminen osaksi seuraamusta edellyttäisi tuomitun suostumusta ja suostumus olisi myös peruutettavissa. Koska hoito olisi rikoksesta epäillyn suostumuksella sisällytetty seuraamukseen, hoidosta tai palvelusta pois jääminen ilmoittamatta voisi olla seuraamuksen ehtojen rikkomista. Päihde- ja riippuvuushoidon tai palvelun keskeyttäminen ei kuitenkaan johtaisi nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon keskeytymiseen. Suostumus koskisi vain sitä, voidaanko hoito tai palvelu ottaa osaksi seuraamusta. Esitys ei siten muodostuisi näiltä osin ongelmalliseksi tai ristiriitaiseksi suhteessa hoidon taustalla vaikuttaviin henkilön itsemääräämisoikeuteen tai sen rajoittamiseen liittyvään sääntelyyn, joihin liittyvät puolestaan keskeisesti perustuslain 7 §:n henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus.

Viranomaisten välistä tietojenvaihtoa salassapitovelvollisuuden estämättä koskevaa sääntelyä arvioidaan yleensä perustuslain 10 §:n 1 momentissa säädetyn yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta. Rikosseuraamuslaitoksen tietojensaantioikeudesta ja henkilötietojen käsittelystä säädetään laissa henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa. Laki on tullut voimaan vuonna 2022 perustuslakivaliokunnan (PeVL 27/2021) myötävaikutuksella. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä säädetään laissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä.

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittäminen ja nuorisorangaistuksen täytäntöönpano, siltä osin, kun seuraamukseen sisällytetään Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolisen tahon

toteuttamaa toimintaa, edellyttää eri tahojen yhteistyötä. Esityksen seuraamusselvityksen aikaisella viranomaisia koskevalla yhteistyö- ja ohjaussääntelyllä ei olisi tarkoitus laajentaa Rikosseuraamuslaitoksen, terveydenhuollon viranomaisen tai sosiaalihuollon viranomaisen oikeuksia henkilötietojen käytön osalta. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano kuitenkin edellyttää, että Rikosseuraamuslaitoksessa täytäntöönpanon valvoja voi todeta, että rangaistusajan suunnitelmaa on myös hoitoon tai palveluun osallistumisen osalta noudatettu. Tästä syystä valvojalla tulee olla mahdollisuus saada tieto siitä, onko nuorisorangaistukseen tuomittu osallistunut sovitulla tavalla hoitoon tai palveluun. Tällaisesta tiedonsaantioikeudesta on jo nykyisin säädetty henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa 16 §:ssä. Sääntely ei ole ongelmallinen yksityiselämän suojaa koskevan perustuslain 10 §:n näkökulmasta.

Nuorisorangaistuksen valvontatoimien väljentämisen osalta kysymys olisi nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon sisällytetyn tarvittavan jouston aikaisempaa yhdenmukaisemmasta ja täsmällisemmästä sääntelystä. Seuraamuksen kesto ja sisältö määräytyisi kuitenkin edelleen tuomioistuimessa, koska rangaistusajan suunnitelma olisi tuomioistuimen käytössä seuraamuksen määrittämisen aikana. Sääntely olisi riittävän tarkkarajaista suhteessa Rikosseuraamuslaitoksen harkintavaltaan määritellä rangaistuksen sisältö yksittäistapauksissa ja siten perustuslain 8 §:ssä säädetyn laillisuusperiaatteen mukainen. Rikosseuraamuslaitos voi myös valvojan esityksestä lakkauttaa ehdolliseen vankeuteen tuomitun valvonnan valvonta-ajan kestätyä vähintään kuusi kuukautta, jos on käynyt ilmeiseksi, ettei valvonnan jatkaminen ole tarpeen (laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 60 §).

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 69 §:n asetuksenantovaltuutta koskeva lisäys on perustuslain 80 §:n edellytysten mukainen.

Hallituksen käsityksen mukaan lakiehdotukset voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäviksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

rikoslain 6 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
*muutetaan rikoslain (39/1889) 6 luvun 10 a §, sellaisena kuin se on laissa 401/2015, sekä
lisätään 6 luvun 2 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 800/2017, uusi 2 momentti ja 9 §:ään,
sellaisena kuin se on laeissa 515/2003 ja 401/2015, uusi 3 momentti seuraavasti:*

6 luku

Rangaistuksen määräämisestä

2 §

Rangaistusasteikko ja siitä poikkeaminen

Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään rangaistusasteikon noudattamisesta, voidaan nuorisorangaistukseen tuomita siten kuin 10 a §:ssä säädetään.

9 §

Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä

Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta rangaistusta tuomittaessa on lisäksi tehtävä harkinta nuorisorangaistuksen soveltumisesta 10 a §:n mukaisesti.

10 a §

Nuorisorangaistus

Jos sakko on riittämätön rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista, alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitaan vähintään neljän kuukauden ja enintään kahden vuoden pituiseen nuorisorangaistukseen, jos:

- 1) ehdollista vankeutta valvontoineen ei ole pidettävä riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi; tai
- 2) rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisemmat rikokset puoltavat nuorisorangaistuksen tuomitsemista ja ehdollista vankeutta yksin on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena.

Nuorisorangaistus voidaan tuomita 1 momentissa säädetyin edellytyksin myös sellaisista tuomioistuimessa samalla kertaa käsiteltävistä rikoksista, joista ainoastaan osa on tehty alle 18-vuotiaana.

Nuorisorangaistukseen tuomittaessa ajan yksikköinä käytetään vuosia ja kuukausia.

Nuorisorangaistuksen sisällöstä ja täytäntöönpanosta säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

Rikokseen, joka on tehty ennen tämän lain voimaantuloa ja siitä seuraavan rangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

2.

Laki

nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain (633/2010) 5 § ja 8 §:n 1 momentti sekä

lisätään lakiin uusi 5 a, 5 b ja 5 c § seuraavasti:

5 §

Seuraamusselvityksen laatiminen

Seuraamusselvityksen laatimisesta vastaa Rikosseuraamuslaitos.

Rikosseuraamuslaitoksen on 30 vuorokauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä arvioitava käytettävissään olevien tietojen perusteella, miten seuraamusvalinnalla ja seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja estää hänen syyllistymistään rikoksiin. Rikosseuraamuslaitoksen on arvioitava nuoren rikoksesta epäillyn valvonnan ja rikoksettoman elämän tuen sekä niiden laajuuden tarvetta. Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta epäillyn kohdalla Rikosseuraamuslaitoksen on arvioissaan kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri seuraamusvaihtoehtoihin sisällytettävillä valvonnalla ja rikoksetonta elämää tukevilla toimilla voidaan vastata nuoren mahdolliseen valvonnan ja tuen tarpeeseen. Edellä tarkoitetun arvion tekemiseksi Rikosseuraamuslaitoksen tulee yhteistyössä sosiaali- ja terveysviranomaisien kanssa hankkia ja koota tietoja nuoren rikoksesta epäillyn elinolosuhteista, erityisesti päihteiden käytöstä, päihde- ja riippuvuushoidosta sekä päihde- ja riippuvuustyön palveluiden käytöstä, mielenterveydestä ja mielenterveyden hoidosta ja mielenterveystyön palveluiden käytöstä, muiden palveluiden ja tukitoimien tarpeesta sekä muista olennaisesti hänen sosiaaliseen tilanteeseensa liittyvistä seikoista. Rikosseuraamuslaitoksen tulee hankkia myös muilta viranomaisilta sekä yksityisiltä yhteisöiltä ja henkilöiltä tarpeelliset tiedot epäillyn sosiaalisesta tilanteesta seuraamusselvitystä varten.

Seuraamusselvityksessä selvitetään, suostuuko alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta epäilty siihen, että nuorisorangaistukseen sisällytetään tarvittaessa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) 64 §:n 3 momentissa tarkoitettu päihde- ja riippuvuushoito tai -palvelu.

Rikoksesta epäillylle on selostettava selvityksen laatimisen yhteydessä seuraamukseen mahdollisesti sisällytettävän valvonnan ja muun toiminnan pääasiallinen sisältö, ehdot ja ehtojen rikkomisen seuraamukset sekä noudattamisen merkitys.

Jos nuoren epäillään tehneen rikoksia sekä alle 21-vuotiaana että 21 vuotta täytettyään, hänestä tehdään seuraamusselvitys. Seuraamusselvitystä ei kuitenkaan tehdä, jos pääosa tutkittavina olevista rikoksista tai päärikos on tehty rikoksista epäillyn täytettyä 21 vuotta tai jos sen tekeminen on ilmeisen tarpeetonta.

5 a §

Seuraamusselvityksen sisältö

Rikosseuraamuslaitos laatii tekemänsä arvioinnin perusteella kirjallisen seuraamusselvityksen, joka sisältää myös nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista tilannetta koskevat olennaiset tiedot, mahdolliset tiedot nuoren rikoksesta epäillyn osallistumisesta toimintaan, joka parantaa edellytyksiä rikoksettomaan elämään, ja tarvittaessa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 11 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman. Seuraamusselvitykseen sisällytetään myös muu sellainen rikoksen vuoksi tehtävä selvitys tai lausunto, jonka syyttäjä on pyytänyt yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsemista varten.

5 b §

Tukitoimiin ja palveluihin ohjaaminen sekä yhteistyö

Seuraamusselvityksen laatimisen yhteydessä Rikosseuraamuslaitoksen on, tarvittaessa yhteistyössä sosiaalihuollosta ja muista asian kannalta olennaisista palveluista vastaavien viranomaisten kanssa, ohjattava viipymättä rikoksesta epäiltyä hakeutumaan tarvittavien tukitoimien ja palveluiden pariin.

5 c §

Muutokset

Jos rikoksesta epäillyn tilanteessa on tapahtunut seuraamusselvityksen laatimisen jälkeen muutos, joka vaikuttaa seuraamusselvityksen sisältöön, Rikosseuraamuslaitoksen tulee tehdä tämän edellyttämät muutokset seuraamusselvitykseen.

8 §

Seuraamusselvityksen käsittely tuomioistuimessa

Kun nuoren rikosta koskeva asia tulee vireille tuomioistuimessa, sen on tarvittaessa varmistettava, että ajantasainen seuraamusselvitys on käytettävissä tuomioistuinkäsittelyssä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 ____.

3.

Laki

yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) 64, 69 ja 83 § seuraavasti:

64 §

Sisältö ja kesto

Nuorisorangaistus on 15–17-vuotiaalle rikoksentekijälle tuomittu vähintään neljän kuukauden ja enintään kahden vuoden pituinen seuraamus, joka sisältää Rikosseuraamuslaitoksen valvojan tai apuvalvojan ja tuomitun välisiä valvontatapaamisia ja niihin liitettyjä, erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä ja rikoksetonta elämää tukevia tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta.

Nuorisorangaistus sisältää myös Rikosseuraamuslaitoksen järjestämää tai hyväksymää sosiaalista toimintakykyä ja rikoksetonta elämää tukevaa toimintaa, työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä sekä opiskeluun ja kouluttautumiseen ohjaamista.

Nuorisorangaistus voi lisäksi sisältää tuomitun suostumuksella enintään 30 tuntia osallistumista Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymällä tavalla päihde- ja riippuvuushoitoon tai -palveluun.

Tuomitun velvollisuutena on osallistua rangaistusajan suunnitelmassa määrättyihin tapaamisiin ja muuhun toimintaan. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvia tilaisuuksia, joihin seuraamusta suorittava on velvollinen osallistumaan, saa viikoittain olla enintään kahdeksan tuntia. Viikoittainen tuntimäärä voi seuraamuksen aikana vaihdella täytäntöönpanon edellyttämällä tavalla.

Kun nuorisorangaistuksesta on suoritettu kaksi kolmasosaa, mutta kuitenkin vähintään neljä kuukautta ja on käynyt ilmeiseksi, että tuomitun elämäolosuhteet ovat vakiintuneet eikä tuomitulla ole merkittävää rikokseen syyllistymisen riskiä, nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvia valvontatapaamisia ja tilaisuuksia voidaan vähentää. Täytäntöönpanoon kuuluvia tilaisuuksia voidaan vähentämisen jälkeen kuitenkin lisätä, jos tuomitun sosiaalisen selviytymisen edistäminen tai uusien rikosten ehkäiseminen sitä vaativat.

69 §

Tarkemmat säännökset

Tarkemmat säännökset 64 §:n 2 momentissa tarkoitettuun työelämää ja työn tekemistä koskevaan perehtymiseen liittyvistä suorituspaikoista sekä 64 §:n 3 momentissa tarkoitettun päihde- ja riippuvuushoidon ja -palvelun edellyttämistä valmistelu- ja toteutustoimenpiteistä annetaan valtioneuvoston asetuksella.

83 §

Suoritetun yhdyskuntaseuraamuksen huomioon ottaminen vankeusrangaistuksen mittaamisessa.

Jos yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen tuomittu tuomitaan uuteen rangaistukseen 82 §:ssä tarkoitetussa tapauksessa, muuntamisessa noudatetaan samaa vankeuden ja kyseisen yhdyskuntaseuraamuksen muuntosuhdetta kuin yhdyskuntaseuraamusta määrättäessä on noudatettu. Muuntamisessa päivän osa valvontarangaistusta vastaa yhtä päivää vankeutta. Nuorisorangaistuksen muuntamiseen sovelletaan 68 §:ää. Muuntamisessa noudatetaan tuomitulle edullisinta laskutapaa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 ____.

Helsingissä 19.2.2026

Pääministeri

Petteri Orpo

Oikeusministeri Leena Meri

1.

Laki

rikoslain 6 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
*muutetaan rikoslain (39/1889) 6 luvun 10 a §, sellaisena kuin se on laissa 401/2015, sekä
lisätään 6 luvun 2 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 800/2017, uusi 2 momentti ja 9 §:ään,
sellaisena kuin se on laeissa 515/2003 ja 401/2015, uusi 3 momentti seuraavasti:*

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 luku

6 luku

Rangaistuksen määräämisestä

Rangaistuksen määräämisestä

2 §

2 §

Rangaistusasteikko ja siitä poikkeaminen

Rangaistusasteikko ja siitä poikkeaminen

(uusi)

*Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään
rangaistusasteikon noudattamisesta, voidaan
nuorisorangaistukseen tuomita siten kuin 10 a
§:ssä säädetään.*

9 §

9 §

*Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden
välillä*

*Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden
välillä*

(uusi)

*Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta
rangaistusta tuomittaessa on lisäksi tehtävä
harkinta nuorisorangaistuksen soveltumisesta
10 a §:n mukaisesti.*

10 a §

10 a §

Nuorisorangaistus

Nuorisorangaistus

*Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta
tuomitaan nuorisorangaistukseen, jos:*

*Jos sakko on riittämätön rangaistus eivätkä
painavat syyt vaadi ehdottoman*

1) sakko on rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys ja tekijän aikaisemmat rikokset huomioon ottaen riittämätön rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista; ja

2) ehdollista vankeutta valvontoiheen ei ole pidettävä riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Nuorisorangaistus voidaan tuomita 1 momentissa säädetyin edellytyksin myös sellaisista tuomioistuimessa samalla kertaa käsiteltävistä rikoksista, joista ainoastaan osa on tehty alle 18-vuotiaana.

Nuorisorangaistuksen *kestosta* ja sisällöstä säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 64 §:ssä.

vankeusrangaistuksen tuomitsemista, alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitaan *vähintään neljän kuukauden ja enintään kahden vuoden pituiseen nuorisorangaistukseen*, jos:

1) ehdollista vankeutta valvontoiheen ei ole pidettävä riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi; tai

2) rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys *tai* tekijän aikaisemmat rikokset puoltavat nuorisorangaistuksen tuomitsemista *ja ehdollista vankeutta yksin on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena*.

Nuorisorangaistus voidaan tuomita 1 momentissa säädetyin edellytyksin myös sellaisista tuomioistuimessa samalla kertaa käsiteltävistä rikoksista, joista ainoastaan osa on tehty alle 18-vuotiaana.

Nuorisorangaistukseen tuomittaessa ajan yksikköinä käytetään vuosia ja kuukausia.

Nuorisorangaistuksen sisällöstä ja *täytäntöönpanosta* säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Rikokseen, joka on tehty ennen tämän lain voimaantuloa ja siitä seuraavan rangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

2.

Laki

nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain (633/2010) 5 §
ja 8 §:n 1 momentti sekä
lisätään lakiin uusi 5 a, 5 b ja 5 c § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 §

5 §

Seuraamusselvityksen laatiminen

Seuraamusselvityksen laatiminen

Seuraamusselvityksen laatimisesta vastaa Rikosseuraamuslaitos.

Rikosseuraamuslaitoksen on 30 vuorokauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä arvioitava käytettävissään olevien tietojen perusteella sitä, miten seuraamusvalinnalla ja seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja estää hänen syyllistymistään rikoksiin. Edellä tarkoitetun arvion tekemiseksi Rikosseuraamuslaitoksen tulee yhteistyössä *sosiaaliviranomaisen* kanssa hankkia ja koota tietoja nuoren rikoksesta epäillyn elinolosuhteista, erityisesti päihteiden käytöstä, *päihdekuntoutuksesta*, mielenterveydestä ja mielenterveyspalvelujen käytöstä, muiden palveluiden ja tukitoimien tarpeesta sekä muista olennaisesti hänen sosiaaliseen tilanteeseensa liittyvistä seikoista. Rikosseuraamuslaitoksen tulee hankkia myös muilta viranomaisilta sekä yksityisiltä yhteisöiltä ja henkilöiltä tarpeelliset tiedot epäillyn sosiaalisesta tilanteesta seuraamusselvitystä varten.

Seuraamusselvityksen laatimisesta vastaa Rikosseuraamuslaitos.

Rikosseuraamuslaitoksen on 30 vuorokauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä arvioitava käytettävissään olevien tietojen perusteella sitä, miten seuraamusvalinnalla ja seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja estää hänen syyllistymistään rikoksiin. *Rikosseuraamuslaitoksen on arvioitava nuoren rikoksesta epäillyn valvonnan ja rikoksettoman elämän tuen sekä niiden laajuuden tarvetta. Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta epäillyn kohdalla Rikosseuraamuslaitoksen on arvioissaan kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri seuraamusvaihtoehtoihin sisällytettävillä valvonnalla ja rikoksetonta elämää tukevilla toimilla voidaan vastata nuoren mahdolliseen valvonnan ja tuen tarpeeseen.* Edellä tarkoitetun arvion tekemiseksi Rikosseuraamuslaitoksen tulee yhteistyössä sosiaali- ja *terveysviranomaisten* kanssa hankkia ja koota tietoja nuoren rikoksesta epäillyn elinolosuhteista, erityisesti päihteiden käytöstä, *päihde- ja riippuvuushoidosta sekä päihde- ja riippuvuustyön palveluiden käytöstä*, mielenterveydestä ja *mielenterveyden hoidosta ja mielenterveystyön palveluiden käytöstä*, muiden palveluiden ja tukitoimien tarpeesta sekä muista olennaisesti hänen sosiaaliseen tilanteeseensa liittyvistä seikoista. Rikosseuraamuslaitoksen tulee hankkia myös muilta viranomaisilta sekä yksityisiltä yhteisöiltä ja henkilöiltä tarpeelliset tiedot epäillyn sosiaalisesta tilanteesta seuraamusselvitystä varten.

Rikosseuraamuslaitos laatii tekemänsä
arvioinnin perusteella kirjallisen

seuraamusselvityksen, joka sisältää myös nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista tilannetta koskevat olennaiset tiedot. Seuraamusselvitykseen sisällytetään myös muu sellainen rikoksen vuoksi tehtävä selvitys tai lausunto, jonka syyttäjä on pyytänyt yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsemista varten.

Jos nuoren epäillään tehneen rikoksia sekä alle 21-vuotiaana että 21 vuotta täytettyään, hänestä tehdään seuraamusselvitys. Seuraamusselvitystä ei kuitenkaan tehdä, jos pääosa tutkittavina olevista rikoksista tai päärikos on tehty rikoksista epäillyn täytettyä 21 vuotta tai jos sen tekeminen on ilmeisen tarpeetonta.

(uusi 5 a, 5 b ja 5 c)

Seuraamusselvityksessä selvitetään, suostuuko alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta epäilty siihen, että nuorisorangaistukseen sisällytetään tarvittaessa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) 64 §:n 3 momentissa tarkoitettu päihde- ja riippuvuushoito tai -palvelu.

Rikoksesta epäillylle on selostettava selvityksen laatimisen yhteydessä seuraamukseen mahdollisesti sisällytettävän valvonnan ja muun toiminnan pääasiallinen sisältö, ehdot ja ehtojen rikkomisen seuraamukset sekä noudattamisen merkitys.

Jos nuoren epäillään tehneen rikoksia sekä alle 21-vuotiaana että 21 vuotta täytettyään, hänestä tehdään seuraamusselvitys. Seuraamusselvitystä ei kuitenkaan tehdä, jos pääosa tutkittavina olevista rikoksista tai päärikos on tehty rikoksista epäillyn täytettyä 21 vuotta tai jos sen tekeminen on ilmeisen tarpeetonta.

5 a §

Seuraamusselvityksen sisältö

Rikosseuraamuslaitos laatii tekemänsä arvioinnin perusteella kirjallisen seuraamusselvityksen, joka sisältää myös nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista tilannetta koskevat olennaiset tiedot, mahdolliset tiedot nuoren rikoksesta epäillyn osallistumisesta toimintaan, joka parantaa edellytyksiä rikoksettomaan elämään, ja tarvittaessa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 11 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman. Seuraamusselvitykseen sisällytetään myös muu sellainen rikoksen vuoksi tehtävä selvitys tai lausunto, jonka syyttäjä on

Voimassa oleva laki

Ehdotus

pyytänyt yhdyskuntaseuraamuksen
tuomitsemista varten.

5 b §

*Tukitoimiin ja palveluihin ohjaaminen sekä
yhteistyö*

*Seuraamusselvityksen laatimisen
yhteydessä Rikosseuraamuslaitoksen on,
tarvittaessa yhteistyössä sosiaalihuollosta ja
muista asian kannalta olennaisista
palveluista vastaavien viranomaisten kanssa,
ohjattava viipymättä rikoksesta epäiltyä
hakeutumaan tarvittavien tukitoimien ja
palveluiden pariin.*

5 c §

Muutokset

*Jos rikoksesta epäillyn tilanteessa on
tapahtunut seuraamusselvityksen laatimisen
jälkeen muutos, joka vaikuttaa
seuraamusselvityksen sisältöön,
Rikosseuraamuslaitoksen tulee tehdä tämän
edellyttämät muutokset
seuraamusselvitykseen.*

8 §

*Seuraamusselvityksen käsittely
tuomioistuimessa*

Kun nuoren rikosta koskeva asia tulee
vireille tuomioistuimessa, sen on tarvittaessa
varmistettava, että seuraamusselvitys on
käytettävissä tuomioistuinkäsittelyssä.

8 §

*Seuraamusselvityksen käsittely
tuomioistuimessa*

Kun nuoren rikosta koskeva asia tulee
vireille tuomioistuimessa, sen on tarvittaessa
varmistettava, että ajantasainen
seuraamusselvitys on käytettävissä
tuomioistuinkäsittelyssä.

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .*

3.

Laki

yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) 64 §, 69 § ja 83 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

64 §

64 §

Sisältö ja kesto

Sisältö ja kesto

Nuorisorangaistus on 15–17-vuotiaalle rikoksentehtäjälle tuomittu vähintään neljän kuukauden ja enintään yhden vuoden pituinen seuraamus, joka sisältää valvontaa ja siihen liitettyjä, erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Nuorisorangaistus sisältää myös valvonnassa tapahtuvaa työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä, jollei sitä ole pidettävä ilmeisen tarpeettomana tai se ole erityisen vaikeasti järjestettävissä.

Nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvia tilaisuuksia, joihin seuraamusta suorittava on velvollinen osallistumaan, saa viikoittain olla enintään kahdeksan tuntia. Viikoittainen tuntimäärä voi seuraamuksen aikana vaihdella täytäntöönpanon edellyttämällä tavalla.

Nuorisorangaistus on 15–17-vuotiaalle rikoksentehtäjälle tuomittu vähintään neljän kuukauden ja enintään kahden vuoden pituinen seuraamus, joka sisältää Rikosseuraamuslaitoksen valvojan tai apuvalvojan ja tuomitun välisiä valvontatapaamisia ja niihin liitettyjä, erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä ja rikoksetonta elämää tukevia tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta.

Nuorisorangaistus sisältää myös Rikosseuraamuslaitoksen järjestämää tai hyväksymää sosiaalista toimintakykyä ja rikoksetonta elämää tukevaa toimintaa, työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä sekä opiskeluun ja kouluttautumiseen ohjaamista.

Nuorisorangaistus voi lisäksi sisältää tuomitun suostumuksella enintään 30 tuntia osallistumista Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymällä tavalla päihde- ja riippuvuushoitoon tai -palveluun.

Tuomitun velvollisuutena on osallistua rangaistusajan suunnitelmassa määrättyihin tapaamisiin ja muuhun toimintaan. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvia tilaisuuksia, joihin seuraamusta suorittava on velvollinen osallistumaan, saa viikoittain olla enintään kahdeksan tuntia. Viikoittainen tuntimäärä voi seuraamuksen aikana vaihdella täytäntöönpanon edellyttämällä tavalla.

Kun nuorisorangaistuksesta on suoritettu kaksi kolmasosaa, mutta kuitenkin vähintään neljä kuukautta ja on käynyt ilmeiseksi, että tuomitun elämänolosuhteet ovat vakiintuneet eikä tuomitulla ole merkittävää rikokseen syyllistymisen riskiä, nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoon kuuluvia valvontatapaamisia ja tilaisuuksia voidaan vähentää. Täytäntöönpanoon kuuluvia tilaisuuksia voidaan vähentämisen jälkeen kuitenkin lisätä, jos tuomitun sosiaalisen selviytymisen edistäminen tai uusien rikosten ehkäiseminen sitä vaativat.

69 §

Tarkemmat säännökset

Tarkemmat säännökset työelämää ja työn tekemistä koskevaan perehtymiseen liittyvistä suorituspaikoista annetaan valtioneuvoston asetuksella.

69 §

Tarkemmat säännökset

Tarkemmat säännökset 64 §:n 2 momentissa tarkoitettuun työelämää ja työn tekemistä koskevaan perehtymiseen liittyvistä suorituspaikoista sekä 64 §:n 3 momentissa tarkoitetun päihde- ja riippuvuushoidon ja -palvelun edellyttämistä valmistelu- ja toteutustoimenpiteistä annetaan valtioneuvoston asetuksella.

83 §

Suoritetun yhdyskuntaseuraamuksen huomioon ottaminen vankeusrangaistuksen mittaamisessa

Kun yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen tai nuorisorangaistukseen tuomittu tuomitaan uuteen rangaistukseen 82 §:ssä tarkoitettussa tapauksessa, muuntamisessa noudatetaan samaa vankeuden ja kyseisen yhdyskuntaseuraamuksen muuntosuhdetta kuin yhdyskuntaseuraamusta määrättäessä on noudatettu. Muuntamisessa päivän osa valvontarangaistusta vastaa yhtä päivää vankeutta. Muuntamisessa noudatetaan tuomitulle edullisinta laskutapaa.

83 §

Suoritetun yhdyskuntaseuraamuksen huomioon ottaminen vankeusrangaistuksen mittaamisessa

Jos yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen tuomittu tuomitaan uuteen rangaistukseen 82 §:ssä tarkoitettussa tapauksessa, muuntamisessa noudatetaan samaa vankeuden ja kyseisen yhdyskuntaseuraamuksen muuntosuhdetta kuin yhdyskuntaseuraamusta määrättäessä on noudatettu. Muuntamisessa päivän osa valvontarangaistusta vastaa yhtä päivää vankeutta. Nuorisorangaistuksen muuntamiseen sovelletaan 68 §:ää. Muuntamisessa noudatetaan tuomitulle edullisinta laskutapaa.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 . _____*

Valtioneuvoston asetus

yhdykskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti
lisätään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettuun valtioneuvoston asetukseen (551/2015) uusi 34 a §, seuraavasti:

9 luku

Nuorisorangaistus

34 a §

Sosiaali- tai terveydenhuollon palveluntuottajan järjestämän päihde- ja riippuvuushoidon ja -palvelun edellyttämät valmistelu- ja toteutustoimenpiteet.

Valmisteltaessa ja toteutettaessa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 64 §:n 3 momentin mukaista nuorisorangaistukseen sisältyvää hoitoa tai palvelua kyseisen seuraamuksen täytäntöönpanosta vastaava Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimisto huolehtii siitä, että hoidon tai palvelun valmisteluasiakirjaan ja sittemmin toteutusasiakirjaan kirjataan ainakin seuraavat tiedot:

1. valvojan, apuvalvojan, tuomitun ja palveluntuottajan vastuuhenkilön yhteystiedot;
2. valvojan ja palveluntuottajan vastuuhenkilön välisen yhteydenpidon tarkoitus ja tapa;
3. järjestettävän hoidon tai palvelun tavoite, sisältö, aikataulu ja käytännön toteutustoimet;
4. hoitoon tai palveluun liittyvät tukitoimenpiteet;
5. tuomitun kirjallinen suostumus siihen, että päihdehuollon yksikössä suoritettun päihtymystilakokeen tulos voidaan luovuttaa täytäntöönpanosta vastaavalle Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimistolle;
6. tuomitun laissa säädetyt ja lain nojalla määrätyt velvollisuudet sekä niiden noudattamisen valvonta ja epäilyistä rikkomisesta ilmoittaminen.

Edellä 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteet tehdään yhteistyössä myös tuomitun kanssa. Hänelle annetaan jäljennös 1 momentissa tarkoitetusta asiakirjasta.

Yhteistyössä sosiaali- ja terveystieteiden kanssa on huolehdittava siitä, että 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteet tukevat tuomitulle mahdollisesti laadittua palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai vastaavaa suunnitelmaa.

Tämä asetus tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.